

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**OSMANLI ŞERİYYE SİCİLLERİNDE VE FETVA MECMUALARINDA
İÇKİ İÇME SUÇU VE CEZASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Betül YENER

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Osman Güman

NİSAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI ŞERİYYE SİCİLLERİNDE VE FETVA MECMUALARINDA
İÇKİ İÇME SUÇU VE CEZASI

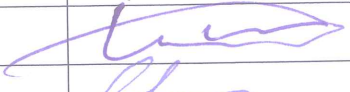
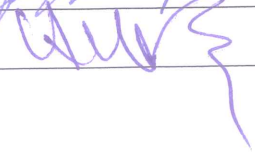
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Betül YENER

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku

“Bu tez...../..../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Dr. Osman Guman	BAŞARILI	
Doç. Dr. Süleyman KAYA	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üy. Huseyin OKUR	BAŞARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	AYŞE BETÜL YENER
Öğrenci Numarası	:	1460Y08016
Enstitü Anabilim Dalı	:	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı	:	İSLAM HUKUKU
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	OSMANLI ŞERİYYE SİCİLLERİNDE ve FETVA MECMUALARINDA İÇKİ İÇME SUÇU VE CEZASI
Benzerlik Oranı	:	%20

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler..... Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

23.03.2019
Öğrenci İmza

☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Osman GÜMAN

Tarih: 28.03.2019

İmza:

☐KABUL EDİLMİŞTİR

☐REDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip edip yönlendiren danışmanım Doç. Dr. Osman Güman hocama katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım . Ayrıca eğitim hayatım boyunca her an yanımda olan, verdikleri her türlü emek ve destek için anne - babama, tezin hazırlanmasında hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak daima yanımda olan yardımını esirgemeyen eşime en içten şükranlarımla...

AYŞE BETÜL YENER

24.04.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: TARİHSEL TECRÜBEDE İÇKİ VE DİNLERİN İÇKİYE BAKIŞI ...5

1.1 İçkinin Tarihteki Yeri.....	5
1.2 Muhtelif Dinlerde İçki	9
1.3 İslam Dininde İçki.....	12
1.3.1 İçki İçme Fiilinin Yasaklanmasında Teşrii Süreci.....	12
1.3.2 Hz. Peygamber'in Sünnetinde ve Sahabe Uygulamasında İçki İçme Cezası Uygulamaları.....	14
1.4 Fıkıh Literatüründe Had ve Tazir	16
1.4.1 Had	16
1.4.2 Tazir	17
1.5 Fıkıh Literatüründe Şarap/İçki İçmenin Cezası.....	18
1.5.1 Had Cezasının Uygulanması İçin Aranan Şartlar	20
1.5.2 İçki İçme Suçunun İspatı.....	24
1.6 Cezanın Tatbiki.....	26

BÖLÜM 2: OSMANLI DÖNEMİ TATBİKATI.....27

2.1 XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinin Sosyal Durumu ve Bozulan Düzenin Osmanlı Dini Hayatına Etkisi	27
2.2 XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı.....	31
2.3. XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Yargılama Usulü	34
2.4 Osmanlı'da İçki İçmenin Tespiti ve İçki İçme Cezasının Uygulanışı	36
2.5 Osmanlı'da Kanunnâmeler ve Kanunnâmelerin Oluşumu.....	37
2.6 Fetva Mecmuaları.....	42
2.6.1 Fetva Mecmualarının Kaynak Olarak Önemi	44
2.6.2 Fetvanın Dönemin İctimai Özelliklerini Göstermesi Bakımından Önemi	45
2.6.3 XVI. Yüzyıl Şeyhülislam Ebussuud Fetva Mecmualarından İçki İçme Suçuyla İlgili Seçme Fetvalar	47
2.6.4 Fetava-yı Feyziyye.....	48

2.6.5 Fetavâ-yı Ali Efendi	50
2.6.6 Behçetü'l Fetava	51
2.6.7 Fetavâ-yı Abdurrahim.....	52
2.7 Şeriyye Mahkemelerinde İçki İçme Suçu	52
2.7.3 Şer'îyye Sicillerinde Verilen Had Cezaları	55
2.7.4 Şer'îyye Sicillerinde Verilen Tazir Cezaları	57
2.7.5 XVI. XVII. XVIII. Yüzyıl Üsküdar Şeriyye Sicillerinde İçki İçme Suçuna Verilen Cezalar ve Doktrinle Mukayesesi	64
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA	72
ÖZGEÇMİŞ.....	78

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
bkz.	: Bakınız
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahü aleyhi vesellem
ter.	: Tercüme
vb.	: Ve benzerleri
Yay.	: Yayınları

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐	
Tezin Başlığı: Osmanlı Şeriiye Sicillerinde ve Fetva Mecmualarında İçki İçme Suçu ve Cezası				
Tezin Yazarı: Ayşe Betül Yener		Danışman: Osman Güman		
Kabul Tarihi: 24.04.2019		Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 78		
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri		Bilim Dalı: İslam Hukuku		
Hukuk kuralları insanların toplum halinde yaşayabilmeleri için yüzyıllar boyunca gerekli olmuş; her devlet toplum düzenini sağlayabilmek için birtakım kurallar koymuş ve uyulmasını belli yaptırımlarla desteklemiştir. İçki içme fiili İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren tedrici bir şekilde yasaklanmış ve İslam hukuk doktrinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmada İslam Hukuk doktrinde önemli yer tutan bu konu ele alınmış ve içki içmeye verilen cezaların uygulamada nasıl varlık bulduğu incelenmiştir. Bu amaçla Osmanlı toplumunun sosyal, kültürel ve hukukî hayatının bir bakıma aynası konumunda olan şeriiye sicilleri kullanılmıştır. Ayrıca dönemin şartlarını ve hayatını daha iyi analize edebilmek için günlük hayatın, siyasi, hukuki anlayış ve görüşlerin yansıması olan fetva mecmuaları toplumun çeşitli katmanlarıyla geçmiş ve gelecek arasında bilgi aktarımını da sağladığı için bizim başvuru kaynaklarımızdan olmuştur. Bu kaynakların yanında Osmanlı dönemi hukuk işleyişinde yarı resmi hukuk külliyesi sayılan eserlere de atıfta bulunulmuş bu sayede yıllarca kitaplarda okuduğumuz hukuk kurallarının ve cezaların toplumdaki yansımalarını görme imkânımız olmuştur. Dönem dönem çıkarılan kânunnameler unutulmayarak burada verilen cezalarla uygulamada verilen cezaların karşılaştırılması yapılmıştır. Bu çalışma şeriiye sicillerinin fazlalığı sebebiyle öncelikle Üsküdar daha sonra Hasköy ve Eyüp bölgelerinden XVI, XVII, XVIII. yüzyıllardaki bazı defterler baz alınarak hazırlanmıştır. Doktrinde verilmesi gereken cezayla uygulamada verilen cezalar arasında tespit edilen farklılıkların muhtemel sebepleri araştırılmıştır. Konuyla ilgili davalara gerekli görülen yerlerde tez metninde, bazı durumlarda ise dipnotta yer verilmiştir				
Anahtar Kelimeler: Şeriiye Sicilleri, İçki, Hukuk, Osmanlı				

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: Drinking crime and its punishment in Ottoman Sheriye Records and Fatwa Collections			
Author of Thesis: Ayşe Betül Yener		Supervisor: Assoc. Prof. Osman Güman	
Accepted Date: 24.04.2019		Number of Pages: v (pre Text) + 78	
Department: Basic Islamic Sciences		Subfield: Islamic Law	
Law rules have been necessary for centuries to enable people to live in society; every state has set a number of rules to provide for community regulation and has supported certain sanctions for compliance. Drinking is practically prohibited from the earliest times of Islam and discussed in detail in the doctrine of Islamic law. In this study, this issue, which has an important place in the Islamic Law doctrine, has been discussed and how fines imposed on drinking have been found in practice. For this purpose, sherries registering Which is as reflection of the social, cultural and legal life of the Ottoman society was used. In addition, to better analyze the conditions and life of the period, the Ottoman Empire's social life, political and legal understanding and views of the fatwa metaphors exhibiting with concrete examples has been one of our reference sources since it provides information transfer between the various layers of society and the past and the future. In addition to these sources, the works of the Ottoman period in the legal process were also referred to as works of semi-official law. In this way, we have had the opportunity to see the reflection of the law rules and punishments that we read in books for years. This study, due to the excess of sherries registering, was prepared based on some sherries records firstly Üsküdar then Hasköy and Eyüp regions in XVI, XVII and XVIII centuries The possible reasons for the differences between the punishments in given practice and the punishments imposed in the doctrine were investigated. The cases related to the subject are included in the thesis text, and in some cases in the footnote where deemed necessary.			
Keywords: Sheriye Records, Drinking, Law, Ottoman.			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Din akıl sahiplerini kendi istekleriyle dünyada iyiliğe, gelecekte selamete yönlendiren, Allah tarafından vaaz edilmiş bir kanundur.¹ İslam alimlerine göre geleneksel din tarifiyle İslam kavramı arasında mutabakat vardır. İslam teslimiyet, felâha erme gibi manaların yanında karşılıklı güven anlamına gelirken buna paralel olarak din de insanlar arasında anlaşmazlıkları önleyerek karşılıklı güveni tesis eder. Bu bağlamda din ile İslam amaç açısından ortak bir paydada buluşmaktadır.

Toplumun inşası bir süreci gerektirir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim vahyinin nüzülü ile toplumu inşa etmeye başlamış ve bazı kuralları tedricî bir şekilde getirerek toplumda yerleşmesini sağlamıştır. Mekke döneminde öncelikli olarak imanî ve ahlâkî alt yapı hazırlanmış, Medine döneminde ise hukukî hükümler peyderpey hayata geçirilmiştir. Bir bütün olarak bakıldığı zaman Yüce Allah'ın koyduğu bütün hükümlerde mutlak bir gaye vardır, o da kulların maslahatıdır. Dinin bütün ahkâmında toplum düzenini koruyabilmek ve insanın eşref-i mahlûkat olarak yaşayabilmesi için dini, canı, nesli, akli ve malı korumaya yönelik hükümler vaz edildiği görülür ki mükellefiyet için vazgeçilmez bir unsur olan aklın muhafazası da bu temel amaçlar arasında yer alır.

Diğer yandan insanlık tarihine bakıldığı zaman hemen hemen bütün toplumlarda sarhoş edici içkiler kaçınılması zor bir alışkanlık ve bağımlılık olmuştur. Bu alışkanlıkların toplumdan uzaklaştırılması için bazı hukukî müeyyidelere ihtiyaç olduğu açıktır. İslâm hukukunun suçlulara uyguladığı cezalar, sırf hukukun gereğini yerine getirmek değil; kötülük yapma iradesinin zayıflatılması, muhtemel suçların önlenmesi ve suçu işleyen kişinin rehabilite edilip topluma yeniden kazandırılması amacını da taşımaktadır.

İslam dininde yasak olan fiiller dini bakımdan haram ve -Hanefî mezhebi özelinde tahrimen mekruh- olarak nitelendirilir. Dünyevi açıdan ise fıkıhçılar cezaları çeşitli açılardan tasnif ederek hukuku tatbik etmeye gayret etmişlerdir. Toplum için hukuk,

¹ Günay Tümer, "Din", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 9:314

sosyal düzeni temin etmek ve toplumun refahını sağlamak bakımından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışmada Hanefi doktrininde içki içme fiiline takdir edilen ceza Osmanlı uygulamasında nasıl varlık bulmuştur? İçki içme fiiline verilen ceza tazir mi yoksa had midir? Osmanlı uygulamasında içki içme fiiline had cezası verilmiş midir? v.b sorulara cevaplar aranmaktadır.

Çalışmanın Amacı

İnsan; Allah Teâlâ'ya, kendine, topluma ve doğaya karşı sorumluluklar üstlenen buna uygun yetkilerle yaratılmış sorumlu ve sosyal bir varlıktır.² Fıtratı gereği toplum içinde yaşaması gerekli olan insanın uyması gereken kuralların en başında hukuk kuralları gelir. Hukuk kuralları kişilerin birbirleriyle ve toplumla ilişkilerini düzenleyen, uyulması kamu gücüyle desteklenen sosyal kurallar bütünüdür.³ Bilinen tarihin başlangıcından bu yana kurulmuş her devlet toplum düzenini sağlayabilmek için birtakım kurallar koymuş ve uyulmadığı takdirde belli yaptırımlarla düzeni sağlamaya çalışmıştır.

İçki içmek hemen bütün toplumlarda sıkça karşılaşılan bir olgudur. Kaynaklara baktığımızda İslam'ın ortaya çıktığı VII. yy. Arap toplumunda içki tüketiminin çok yaygın olduğunu görüyoruz. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu sebepten dolayı içki içmeyi baştan yasaklamak yerine, tedricî bir şekilde yasaklamayı tercih etmiştir. Bu şekilde insanların içki içme iradesini kırmış, aksi durumlar için de belli cezalar belirleyerek toplumdan içkinin men'ini sağlamaya çalışmıştır.

Biz İslam Ceza Hukukunda önemli suçlardan biri olan içki içme suçu ve cezasını ele alacağız ve içki içmeye verilen cezaların uygulamada nasıl varlık bulduğunu görmek için Osmanlı dönemi şer'iyye sicillerinde içki içmeyle ilgili davaları tespit edip doktrindeki cezalarla ne derece örtüşüp örtüşmediğini tetkik etmeye çalışacağız. Bu bakımdan Osmanlı toplumunun sosyal, kültürel ve hukukî hayatının bir bakıma aynası mesabesinde olan şer'iyye sicilleri gibi önemli kaynaklar, klasik İslam Hukukunun nasıl uygulandığını, uygulamada ne gibi sorunlarla karşılaşıldığını ve toplumdaki etkisini tespit için bize önemli veriler sunmaktadır. Bu veriler ışığında fıkıh literatüründe okuduğumuz hukuk

² İlhan Kutluer, "İnsan", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22:323

³ Necip Bilge, Hukuk Başlangıcı, 32. Basım, Ankara, 2014, s. 13

kuralının ve cezaların toplumdaki yansımaları görmüş olacağız. Ayrıca o dönemde konumuzla ilgili verilmiş fetvaları inceleyerek Osmanlı Devleti'nin sosyal hayatını, siyasi, hukuki anlayış ve görüşlerini somut örneklerle anlamaya çalışıp şer'iye sicillerindeki uygulamalarla ve doktrin ile mutabık olup olmadığını tespit etmiş olacağız. Bu bağlamda fetva mecmuaları hukuksal, toplumsal konuları kapsayıcılığı ve toplumun çeşitli katmanlarıyla geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi sağladığı için kullandığımız önemli kaynaklar arasında olacaktır.

Çalışmanın Önemi

Osmanlı dönemi şer'iye sicilleri ile ilgili yapılan çalışmaların bir çoğunun transkripsiyon şeklinde olması, doktrinin uygulamada nasıl varlık bulduğu ile ilgili çalışmaların çok az olması bu bağlamda içki içme fiili özelinde fetva mecmuaları kanunnameler, doktrin ve şer'iye sicilleri ile mukayesenin yapıldığı bir çalışmanın yapılmamış olması böyle bir çalışmayı gerekli kılmıştır.

Nergiz Önce'nin "Mervezî'nin El-Kâfi Adlı Eseri Çerçevesinde İlk Dönem Hanefî Literatüründe Eşribe" adlı çalışması İslam hukuk literatüründeki içki içme fiili ile ilgili detaylı bilgiler içermesi açısından önemlidir. Emine Gümüş tarafından "XVIII. Yüzyıl Üsküdar Şer'iyye Sicilleri'nde İçki İçme Suçu ve Cezası" adlı makale Osmanlı dönemi uygulamasına dönüktür. Çalışmamızla benzerlik içerir. Ancak tek bir yüzyıl ve yedi defter incelenmiştir. Ahmet Selman Baktı tarafından Şer'iye Sicillerinde içki içme suçuna verilen cezalardaki "tazir" kavramı incelenen "İçki Suçu Özelinde 15. 16.Yüzyıl Osmanlı Hukukunda Tazir Kavramının Analizi" konumuzun bir bölümü ile ilgili olması sebebiyle zikretmek yerinde olacaktır.

Tezde İzlenen Yöntem

Araştırmada kaynak tarama yöntemini esas aldık. İlk aşamada içki içme suçuna ilişkin doktrindeki temel bilgileri ele aldık. Ardından Osmanlı dönemi şer'iye sicillerinde içki içmeyle ilgili davaları tespit ederek aynı dönemdeki fetva mecmualarını ve kanunnameleri inceledik ve şer'iyeye sicillerine ve fetvalara yansıyan durum ile doktrinin birbirine mutabık olup olmadığını belirlemeye çalıştık. XVI. ve XVII. yüzyıl içki içme davalarını tespit etmek için İsam tarafından hazırlanıp yayınlanmış olan İstanbul Kadı

Sicillerin'den faydalandık. Şeriyye sicilleri ve fetva mecmualarının tümünü tespit ve doktrin ile mukayese, bir yüksek lisans tezinin sınırlarını aşacağı için zaman ve bölge açısından konuyu sınırlamayı tercih ettik. Zaman olarak XVI, XVII ve XVIII. yüzyılları seçtik. Çünkü bu dönemler Osmanlının siyasi çalkantıların, ekonomik istikrarsızlığın getirdiği sonuçların toplumu nasıl etkilediğini, bu ve benzeri sıkıntılarla toplumun nasıl evrildiğini görmemizi sağlayacaktı. Bölge olarak ise daha fazla davaya rastlayabileceğimiz varsayımı ile Osmanlı'da sosyal hayatın yoğun bir şekilde yaşandığı Üsküdar bölgesini seçtik. Ne var ki XVII. yüzyılda Üsküdar bölgesinde incelediğimiz defterlerde içki içme davasına rastlayamadığımız için Hasköy ve Eyüp bölgesini de araştırmamızın kapsamına katarak araştırma alanı genişletmek zorunda kaldık. Çalışmamız, üç yüzyılı içerdiği için birçok şeriyye sicilini incelememiz gerekiyordu. Otuza yakın defter inceledik. Bunlar içerisinde daha önce başka araştırmacılar tarafından transkribe edilmiş çalışmalar da mevcuttur. Defterlerde içki içme suçu ile ilgili davaları ve o döneme denk düşen kanunnameleri inceleyerek değerlendirmeler yaptık. XVI. yüzyılda Ertuğrul Düздаğ tarafından derlenen Ebussuud fetvaları ile XVII ve XVIII. yüzyıllarda dönemin Şeyhülislamı tarafından verilen fetvaların toplandığı ve Süleyman Kaya başkanlığında bir heyet tarafından transkribe edilen *Behçetül fetava, Fetava-yı Feyziyye* gibi ve ayrıca Fetâvâ-yı Ali Efendi Fetâvâ-yı Abdürrahim adlı fetva mecmualarından konumuzla ilgili olan fetvaları tespit edip tezimizde yer verdik. Daha sonra topladığımız verilerin Hanefi fıkıh literatürü ile mukayesesini yaptık. Osmanlı döneminde özellikle Anadolu'da yaygın olan mezhep Hanefî mezhebi olduğu için doktrin-uygulama mukayesesinde Hanefî mezhebi esas alınmış; diğer fıkıh mezheplerine gerekli görülmediği sürece temas edilmemiştir.

BÖLÜM 1: TARİHSEL TECRÜBEDE İÇKİ VE DİNLERİN İÇKİYE BAKIŞI

1.1 İçkinin Tarihteki Yeri

İçki; başlıca üzüm, hurma, buğday, arpa olmak üzere çeşitli bitki tanelerinin veya meyvelerinin su içinde ya da kendi öz sularıyla mayalandırılmasıyla üretilen, içinde alkol bulunan, sarhoş edici içeceklerin genel adıdır.⁴ İçkinin ilkin ne zaman imal edilip kullanılmaya başlandığı tam olarak tespit edilemese de düşük yoğunlukta alkol içeren içkiler, erken zamandan beri bilinmesine rağmen yüksek alkol içerikli içkiler Ortaçağ'da Araplar'ın damıtma yöntemini geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır. Avrupalılar Endülüs Araplarından *el-kühûl* dedikleri maddeyi öğrenerek ismini *alcohol* şeklinde dillerine dâhil etmişler⁵ ve Batı'dan da dilimize alkol olarak geçmiştir.

Yaş üzümünden elde edilen içkilerin tarihi insanlık kadar eskidir. Üzümün bekletilerek kendi kendine mayalanması sonucu içen kişi üzerindeki etkisi öğrenildikten sonra birçok medeniyet için vazgeçilmez bir içecek olmuştur.⁶ İçki farklı hammadde ve çeşitli mayanlanma şekillerine bağlı olarak farklı türlere ayrılır. Bir içki türü olarak tarih boyunca birçok millet tarafından içilen şarabın ilk olarak nerede ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Farklı kaynaklarda farklı tarihler yer almakla beraber şarabın en eski kutsal kitap Tevrat'tan önce yapıldığına ilişkin bulgular mevcuttur. Kliew'e göre şarap MÖ. 5000 yılında Sümerler tarafından yapılmış, bu kavmin Babil ve Asur'a göç etmesiyle birlikte şarap bu bölgelerde yayılmaya başlamıştır. Lenhard ise, Mezopotamya'da MÖ. 3500 yılında bağcılık ve şarapçılık yapıldığını, MÖ. 2000 yılında ise Sümer kraliçesinin şarap tüccarı adıyla anıldığını ifade etmektedir.⁷ Bu bilgileri destekleyen bir diğer veri ise Mezopotamya bölgesinde içki içmeyi yasaklayan ve meyhaneciliği düzenleyen Hammurabi yasaları ve ondan öncesine giden kanunlar

⁴ Mustafa Baktır, "İÇKİ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21:458-459; Nebi bozkurt, "İÇKİ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21: 455,456

⁵ Musa Tosun, "İÇKİ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21:462,

⁶ Kemal Sülker, Osmanlıdan Günümüze İçki Ve Toplum, 1. Basım, 1985, Süreç yayınları, s.18-19

⁷ Bursa Eczacı Odası Bülteni sayı: 28, Aralık 2000, s.64

bulunmasıdır.⁸ Bazı kaynaklar ise şarabın tarihini kazılarda bulunan küp ve testilerdeki izlere bakarak milattan önce 3000 yılında yaşamış olan Ural ve Altay halklarına dayandırır.⁹ Milattan önceki yıllarda farklı kültürlerin kutlamalarda ve törenlerde şarabı yaygın olarak kullandıkları bilindiği için genel olarak şarap üretiminin ilk olarak Orta Doğu ve Anadolu coğrafyasında gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir.¹⁰

Alışar, Alacahöyük ve Konya Ereğlisi'nde yapılan kazılarda ortaya çıkartılan şarap kapları, kabartmalar, altın şarap kadehleri Anadolu'da 1000 yıl hüküm süren Hititler'in şaraba ne kadar önem verdiğini gösterir. Boğazköy'de yapılan kazılarda 15.000'i aşkın çivi yazısı tablet bulunmuştur. Bu tabletler üzerinde yapılan incelemeler Hititlerin bağcılığı bildiklerini, şarap içtiklerini ve şarap ticareti yaptıklarını göstermektedir.¹¹

Said b. Müseyyeb ve Yezid b. Kasid şarabın tarihini Hz. Adem ve Havva ile başlatır. Onlara göre Hz. Âdem'in yasak meyveyi yemesinin nedeni Hz. Havva'nın verdiği içkidir. Fakat Ebu Bekir İbnü'l-Arabi böyle bir durumun aklen ve naklen geçerli olamayacağını ifade eder.¹² Kitab-ı Mukaddes ise üzümden içki yapımını Hz. Nuh dönemiyle başlatır. Bazı efsanelere göre Nuh Peygamber'in tufandan önce gemisine üzüm asması aldığı ve Cudi dağına çıktığında bunu yeşertip şarap elde ettiği söylenir.¹³

Tarihte birçok millet içkiye önem vermiş hatta bazıları onu kutsal saymıştır. Türklerde de içki özel bir içecek olup Türk hakanlarının otağlarında ve evlerinde içkiyi protokol kuralları ve tören düzeniyle özel cam kadehlerde, sırlanmış kaplarda ve önemli günlerde (and içerken, düğün yaparken) içtikleri çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Göktürk ve Uygurlara ait kadeh tutan hükümdar ve insan tasvirleri; “çağırak ayak”, “kengeş ayak”, “altun ayak” (Kurultay Kadehi) gibi Dede Korkut hikâyelerinde geçen kadeh anlamına gelen ifadeler içkinin Türk kültüründe mühim bir yeri olduğunu gösterir. Bazı Türk topluluklarında, kısrak sütünden “saba” denilen tulumlarda özel bir mayalanma usulüyle

⁸ Bozkurt, İçki, 21:455

⁹ Sülker, Osmanlıdan Günümüze İçki Ve Toplum, s:13

¹⁰ Zeliha Kaya, Şarap Üretimi Ve Kalite, Aydın Gastronomy, 2017, s.18

¹¹ Bursa Eczacı Odası Bülteni, Aralık 2000, sayı:28, s.64

¹² Sülker, Osmanlıdan Günümüze İçki Ve Toplum, s.13

¹³ Sülker, Osmanlıdan Günümüze İçki Ve Toplum, s.13; Bursa Eczacı Odası Bülteni, sayı:28, Aralık 2000, s.65

yapılan ve halen geleneği devam eden kımız ise milli bir içki olarak telakki edilmektedir.¹⁴

Mısır kültüründe içkinin önemli bir yeri vardır. Kur'an'ı Kerim'de, Hz. Yûsuf'un Mısır'da hapisteyken rüyasını tabir ettiği kişilerden birinin hükümdarın sarayında şarap sunmakla görevli olduğu belirtilmektedir. Mısırlılar evlerinde ise bira türü içki yapmışlar, Mısır mezar resimlerinde üzüm toplama ve şarap yapımını betimlemişlerdir.

Arap kültüründe içki vazgeçilmez bir içecek olup genel olarak müskir olarak adlandırılır. “Müskir” kelimesi, “s-k-r” fiilinin i’fâl babından ism-i failidir ve sözlükte “sarhoş eden içki, sarhoş eden şey” anlamlarına gelmektedir. Yenilmesi veya içilmesi halinde insana sarhoşluk veren katı veya sıvı her türlü madde için kullanılır.¹⁵ Şarabın yapılış şekli zamanla değişiklik göstermiştir. Arap yarımadasında VI. yüzyılda yaş üzümünden kaynatılarak ve kaynatılmadan olmak üzere iki türlü yapım şekli vardır. Hamr adı verilen “kaynatılmadan kendi kendine kabaran, keskinliği artan ve köpük atan yaş üzüm suyu”¹⁶ en çok bilinen şeklidir. Hamrın günümüzde bu şekline “tabi tatlı şarap” adı verilmekte olup şarap yapımında üzümü fermente edebilmek için genelde içerisine alkol ve benzeri ürünler katılmaktadır.¹⁷

Üzümün kaynatılmasıyla elde edilen içkilere gelince VI. Yüzyıl Arap coğrafyasında üç şeklini görüyoruz. Fazla ya da az kaynatılmasına göre farklı isimler almaktadır. Üzüm suyunun üçte ikisi gidip üçte biri kalıncaya dek kaynatılan içkiye *tlâ*,¹⁸ üzüm suyunun yarısı kalıncaya kadar kaynatılmasıyla elde edilen içkiye *munassef*,¹⁹ üzüm suyunun yarısından az bir kısmı eksilinceye kadar kaynatılmasıyla elde edilen içkiye de *bâzik*²⁰ denir.

¹⁴ Sülker, Osmanlıdan Günümüze İçki Ve Toplum, 14; Bozkurt, İçki, 21:456

¹⁵ El-Mu’cemu’l-Vasît, 1982, Kahire, s.464; Serdar Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık, 1995, s.396; Bozkurt, İçki, 21:455

¹⁶ İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’d-dürri’l-muhtar, çev: Mazhar Taşkesenlioğlu-Hüseyin Kayapınar, 8:233; İbrahim Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, çev: Ahmed Davudoğlu, 1983, İstanbul, 2:400, Serahsi, 24:2

¹⁷ <https://www.kircicekleri.com/kac-cesit-sarap-vardir/> 24.09.2018; Kaya, Şarap Üretimi Ve Kalite, s.25

¹⁸ Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 2:403; İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’d-dürri’l-muhtar, çev: Mazhar Taşkesenlioğlu-Hüseyin Kayapınar, 16:57

¹⁹ Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 2:403; İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’d-dürri’l-muhtar, 16:58

²⁰ Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 2:403; İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’d-dürri’l-muhtar, 16:58

Kuru üzümünden elde edilen kendi kendine kabarıp keskinliği artan kaynatılmamış kuru üzüm şirasına *nakî*‘ denir.²¹ Hurmadan elde edilen, kaynatılmaksızın keskinliği artan ve köpük atan hurma suyuna da seker adı verilir.²² Kuru üzümün ya da hurmanın suya atılıp tatlılığının çıkarılmasıyla ya da kaynatılmasıyla elde edilen içecek türüne genel olarak nebiz adı verilir. Haram olan içki, kaynatılmadan bu suyun kabarıp keskinleşmesiyle oluşur. Kuru üzümünden olan *naki*, hurmadan olan *seker* olarak adlandırılır.²³

Cahiliyye Araplarında içki vazgeçilmez bir içecek olup çeşitli maddelerden üretilip tüketilmiş ve çeşitli isimlerle anılmıştır. Hamr kelime itibariyle genellikle üzümünden yapılan şarap için kullanılmış, türlerine göre farklı isimlerle anılmıştır. Eski ya da taze olması, çabuk sarhoş etmesi, rengi, yapıldığı malzeme, üretildiği yer ve saklandığı kaba göre içkilere farklı isimlerler verilmiştir. Bunlara ilave olarak içkiye alışkanlık yaptığı için *akar*, sarhoş ettiği için *müskir* şeklinde isimlendirmişlerdir. Araplar üzüm, hurma, arpa, mısır, buğday ve baldan içki imal etmiş ve içkiler yapıldıkları malzemeye göre halîtan, sekr (السكر), sahba (الصهباء), nebîz (نبذ), cia (الجة), bit' (البتع), mizr (المزر), sükürke (السكركة), fadîh (الفضيخ) şeklinde isimlendirilmişlerdir. Medineliler'in kullandığı fadîh, çoğunlukla hurmanın koruk (büsr) veya olgunlaşmaya başlamış ile (zehv) kurusu (temr) ya da hurma ile üzüm karıştırılarak yapılırdı. Mizr ise daha çok Yemenliler'in mısır, arpa gibi tahıllardan imal ettikleri bir içki türüydü.²⁴ Kaynaklarda *el-Kamusu'l-muhît* adlı klasik Arapça sözlüğü ile şöhret bulan Mecdüddin Firuzabadi'nin içki isimleri hakkında *el-Celisü'l-enîs fi esmâi'l-handerîs* adlı bir eser yazarak bin içki ismine yer verdiği ve bu isimleri Arap şairlerinin şiirleri ile delillendirdiği zikredilir.²⁵ Tek başına bu eserin varlığı bile Arap kültüründe içkinin ne derece önemli bir yeri olduğunu göstergesi olan dikkat çekici bir veridir.

²¹ İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 16:57

²² Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 2:403; İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 16:57; Mevsîlî, el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l-Fetva, ter: Prof. Dr. Celal Yeniçeri, Şamil yayınları, İstanbul, 2012, s.525

²³ Serahsi, Mebsut, 14:12-13

²⁴ Bozkurt, İçki, 21:455,456

²⁵ <http://www.dotmsr.com/news/204/263796/%D8%A3%D8%B3%D9%85%D8%A7%D8%A1%D8%A7%D9%84%D8%AE%D9%85%D8%B1%D8%B9%D9%86%D8%AF%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8>, 05.11.2018

İçki çeşitli milletlerde birçok atasözüne, deyme ve şiire de konu olmuştur. Yüksek şiir geleneği olan Araplar cahiliyye döneminden beri şiirlerinde şaraba sıkça yer vermişler, onu betimlemişler, onu değişik isimlerle anmışlardır. Daha sonra zamanla sadece şarabı ele alan onu her yönüyle tasvir eden “hamriyat” türü şiirler söylemişlerdir. Cahiliyye dönemi şairlerinden şaraba en çok yer verenlerin başında el-Aşa gelir. Peygamber şairi ismiyle lakaplanan Hassan b. Sabit de Cahiliyye döneminde söylediği şiirlerinde şarabı betimleyen şairlerdendir. İmru’u’l-Kays, Züheyr ve Lebîd gibi muallaka şairlerinin divanlarında şaraptan söz eden beyitler bulunmaktadır.²⁶ Bu şairlerin yanında daha sonraki dönemlerde nam salmış Arap şiir kültüründe önemi bir yere sahip olan Ebu Nüvas şiirlerinde klasik konuların hepsini işlemiş olsa da şarabı şiirlerinde bir çok bakımdan ele alması onun insan benliğindeki etkisini ifade etmesi sebebiyle²⁷ mücûn şairi sayılır. Hamriyat türü eserleri çok olsa da şiirleri hayattayken derlenmediği için birçoğu kaybolmuştur.²⁸

1.2 Muhtelif Dinlerde İçki

İlahi ve beşerî dinlerde içkiye karşı takınılan tavır farklılık arz etmektedir. İslam öncesi semavi dinlerde içki ya tamamen yasaklanmış ya da kullanımına sınırlama getirilmiştir.²⁹ Buna karşın Pagan kökenli dinlerde içki dini bir içeriğe sahiptir ve tanrılara kutsal bir içecek olarak sunulur. Bazı antik dinlerde de şarap ilahlarından bahsedilir.³⁰ Mesela antik Yunan’da Dionysos şarap, yardım severlik ve bereketliliğin tanrısıdır.³¹ Mitolojiye göre bu tanrı, büyüdüğü mağaranın kapısını süsleyen asmadan olgun ve iri salkımları toplayıp suyunu altın bir kadehe sıkıp ilk defa kırmızı şarabı yapmıştır. Daha sonra bu içeceği kendisini yetiştiren nenflere (nymph) tanıtmış ve ormanların, dağların bütün cin ve perileriyle bu içeceği içip eğlenmiştir. İnsanların yorgunluklarını ve sıkıntılarını gideren bu içeceği tanıtmak için bütün dünyayı gezmeye başlamış ve bağ yetiştirmeyi şarap

²⁶ M. Faruk Toprak, Arap Şiirinde Adı Geçen Şarap Adları Ve Bazı Hamriyat Terimleri, Ekev Akademi Dergisi, c.2, sayı 3, Kasım 2000, s. 169

²⁷ Toprak, Arap Şiirinde Adı Geçen Şarap Adları Ve Bazı Hamriyat Terimleri, s.170

²⁸ Nasuhi Ünal Karaarslan, “ Ebû Nüvas”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları,1994) 10:206, 207

²⁹ Demirci, İçki, 21:458

³⁰ Sülker, Osmanlıdan Günümüze İçki Ve Toplum, s.18

³¹ Çağatay Yücel, Dionysos Bayramları ve Şenlikleri, Siirt Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:4, 2015, s.151

yapmayı ölçülü içmek suretiyle neşelenmenin sırrını insanlara, cinlere, perilere öğretmiştir.³²

Şamanik karakterli dinlerde ise sarhoş edici olması ve kendinden geçmeyi sağlaması sebebiyle içki şamanın öteki âlemle ilişki kurmasını sağlayan kutsal bir araç kabul edilir.³³

Hindistan'da "soma" adıyla anılan içki Hinduizm'in en eski ve en önemli dini literatürü olan Vedalar'da kutsallaştırılmıştır. Hem ritüelde kullanılan hem din adamlarının içtiği soma, Rigveda'ya (8/79.2) göre bir iksir gibi sakatları yürütmekte, körlerin gözünü açmaktadır. Dört Veda'dan biri olan Samaveda somaya adanmış ilahileri kapsar. Hinduizm'de şarap veya başka türden alkollü içeceklerin kullanılması yasağı, yalnızca din adamlarına has olup aşağı kasttakiler için herhangi bir sınırlama söz konusu değildir. Ancak Hindu kutsal metinleri sarhoşluğa olumlu bakmaz.³⁴

Budizm'de içki içmemek her budistin uyması gereken beş temel emirden biridir. Zerdüştlükte ise sarhoş olmamak kaydıyla şarap içilmesi öğütlenmiş ve içkinin ılımlı ölçüde serbest bırakılması geleneği günümüze kadar devam etmiştir.³⁵

Yahudiliğe baktığımızda Tevrat'ın farklı bölümlerinde özellikle Tekvin ve Tesniye'de geçen ifadelerden halk arasında içkinin serbest olduğu anlaşılmaktadır.³⁶ Bu ifadeler şunlardır:

“Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ondalığını, sığırlarınızın ve davarlarınızın ilk doğanlarını, Tanrınız Rabbin adını yerleştirmek için seçeceği yerde Onun önünde yiyeceksiniz. Bunu yapın ki, her zaman Ondan korkmayı öğrenesiniz. Gümüşü dilediğiniz şekilde kullanın: Sığır, davar, şarap, içki ya da canınızın istediği başka bir şey alın. Siz ve aileniz orada, Tanrınız Rabbin önünde yiyecek ve sevineceksiniz.”³⁷

³² Mitoloji Yunan ve Roma, Maarif Yayınları, İstanbul, 1957, s.97

³³ Demirci, İçki, 21:456

³⁴ Demirci, İçki, 21:456

³⁵ Demirci, İçki, 21:457

³⁶ Ramazan Tunalı, Yahudilik Hristiyanlık ve İslam' da İçki (Yüksek Lisans, Bursa, 2006) s:16,17

³⁷ Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, İstanbul, 1976, Kitabı Mukaddes Yayınları, Tesniye 14:23-26, s.192

“Rab ülkenize ilk ve son yağmuru vaktinde yağdıracak. Öyle ki, tahılınızı, yeni şarabınızı, zeytinyağınızı toplayasınız.”³⁸

“Yüce Tanrının kâhini olan Şalem Kralı Melkisedek ekmek ve şarap getirdi.”³⁹

“İshak, «Oğlum, av etini getir yiyeyim de seni kutsayayım» dedi. Yakup önce yemeği, sonra şarabı getirdi. İshak yedi, içti. Tanrı sana göklerin çiğinden ve yerin verimli topraklarından bol buğday ve yeni şarap versin.”⁴⁰

Bazı ifadeler de vardır ki tam tersi anlam taşımaktadır. İçkinin yasak olduğuyla ilgili ifadeler şunlardır:

“Rab Harun’a şöyle dedi: “Sen ve seninle beraber oğulların toplanma Çadırı’na girdiğiniz zaman ölmeyesiniz diye şarap ya da herhangi bir içki içip girmeyin, nesillerinizce ebedi kanun olacak.”⁴¹

“Ve şimdi rica ederim şarap ya da içki içme, murdar bir şey yeme. Ve Rabbin meleği kadına görünüp ona dedi: İşte şimdi sen kısırsın, ve doğurmuyorsun; fakat gebe kalacaksın bir oğul doğuracaksın dedi ve şimdi rica ederim şarap ya da içki içme, murdar bir şey yeme çünkü işte, sen gebe kalacaksın ve bir oğul doğuracaksın ve onun başına ustura değmeyecek. Çünkü ana rahminden Allah’a nezir olacak ve İsraili Filistinlilerin elinden kurtarmaya o başlayacak.”⁴²

“Asmanın ürününden üretilen hiçbir şey yemesin, şarap ve içki içmesin. Murdar bir şey yemesin. Buyurduklarımın hepsini yerine getirsin.”⁴³

Hristiyanlığın ilke ve prensipleri ve ibadet esasları Yahudilikten ve onun kutsal kitabı Eski Ahit’ten etkilenmiştir. Buna bağlı olarak Hristiyanlıkta içkinin yasak oluşu ile ilgili emirler bulunmaktadır. Bu emirler şunlardır:

“Yahya geldiği zaman oruç tutup içkiden kaçındı, ona ‘cinli’ diyorlar.”⁴⁴

“O, Rab’bin gözünde büyük olacak. Hiç şarap ve içki içmeyecek; daha annesinin

³⁸ A.g.e Tesniye 11:14, s.188

³⁹ A.g.e Tekvin 14:18, s.12

⁴⁰ A.g.e Tekvin 27:25-28 s.26

⁴¹ A.g.e Levililer 10: 9, s.107

⁴² A.g.e Hakimler 13: 3,4,5, s.257

⁴³ A.g.e Hakimler 13: 14 s.258

⁴⁴ A.g.e Matta 12:18 s.12

rahmindeyken Kutsal Ruh'la dolacak.”⁴⁵

“İnanmayanların hoşlandıklarını yaparak sefahat, şehvet, sarhoşluk, çılgın eğlenceler, içki alemleri ve ilke tanımayan putperestlik içinde yaşayarak geçmişte harcadığınız günler yeter.”⁴⁶

Yukarıda yer verdiğimiz gibi Hristiyanlıkta içkinin yasak oluşu ile ilgili birçok emir olmasına rağmen içki ve şarap günümüze kadar kullanılmış, hatta önemli ayinleri arasında yer almıştır.⁴⁷ Evharistiya (ekmek-şarap) hristiyan ibadetinin temelini teşkil etmiş ve Hristiyan kaynaklarına göre Hz. İsa'nın havarileriyle yediği "son akşam yemeğinde onlara bir parça ekmek ve şarap vererek ekmeğin kendi bedeni, şarabın ise kendi kanı olduğunu söylemiştir.”⁴⁸ Buna bağlı olarak Hristiyan dünyada bazı gruplar dışında içki içme âdeti oldukça yaygın olmuştur.⁴⁹

1.3 İslam Dininde İçki

1.3.1 İçki İçme Fiilinin Yasaklanmasında Teşrii Süreci

Kur'an-ı Kerim'de alkollü içkilerin yasaklanması hususunda tedricî/aşamalı bir yöntem izlenmiştir. Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği üzere içki, dört aşamada haram kılınmıştır. Konuyla ilgili ilk ayet Hz. Muhammed (s.a.v) henüz Mekke'deyken nazil olmuştur.

*“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki (seker), hem de güzel bir rızık edirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır.”*⁵⁰

Çoğu müfessir, ayette geçen "seker" kelimesine "sarhoşluk veren içki veya şarap" manasını vermiştir.⁵¹ Bu âyette Allah'ın insanoğluna çeşitli nimetler verdiği hatırlatılıp bunlardan ibret alınması istenirken herhangi bir yasaklama ifadesi geçmemektedir.

⁴⁵ A.g.e Luka 1:15, s. 56

⁴⁶ A.g.e Petrus 4: 3, s. 246

⁴⁷ Tunali, Yahudilik Hristiyanlık ve İslam' da İçki, s.50

⁴⁸ Mehmet Aydın, “Hristiyanlık”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları)17:349; Fuat Aydın, Pavlus Hristiyanlığına Giriş, Eskiye Yayınları, Ankara, 2011, s.264

⁴⁹ Demirci, İçki, 21:458

⁵⁰ Nahl 67

⁵¹ İbn Kesir, İbn Kesir Tefsiri, ter. Dr. Savaş Kocabaş, M. Beşir Eryarsoy, Polen Yayınları, 2011, 6:225; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, Huzur Yayınları, 2003, c.V, s.425; Mustafa Bakır, “İÇKİ”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21:458-459

Üzümden elde edilen güzel rızık ile müskir ayrı tutulmuş, genel anlamda müskirin güzel bir rızık olmadığına imada bulunulmuştur.

İkinci aşamada Bakara sûresinin 219. ayeti nazil olmuştur. Rivayete göre Hz. Ömer (r.a.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.), "Şarap malı yok ediyor, aklı gideriyor. Allah'a dua edersen de şarabın hükmünü bize açıklasa!" dedi ve ardından "Allah'ım! Bizi içki hakkında yeterli bir açıklama ile aydınlat!" diye dua etmeye başladı. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu:⁵² *"Ey Muhammed! Sana şarap ve kumarın hükmünü soruyorlar. De ki: Bu ikisinde büyük bir günah, bir de insanlar için bazı yararlar vardır. Fakat günahları, yararlarından daha büyüktür."*⁵³

Bu ayette içkinin günah olduğu hususuna işaret edilmekle birlikte birtakım faydalarının da olduğu ifade edilmiş ve kesin bir yasak konmamıştır. Bu ayetin nazil olması üzerine müslümanların bir kısmı "büyük günah" olduğu için içkiyi terketmiş, bir kısmı ise "insanlara yararı var" şeklinde düşünerek içmeyi sürdürmüştür.⁵⁴

Üçüncü merhale ise şudur: Bazı sarhoş sahabilerin cemaatle namaz kılmaya niyetlenmeleri ve imamın bazı ayetleri zıt anlama gelecek şekilde hatalı okuması üzerine *"Ey inananlar! Sarhoşken, ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de cünüpkken yolcu olmanız müstesna gusül yapmadıkça namaza yaklaşmayın."*⁵⁵ ayeti nazil olmuş ve bunun üzerine içki yalnız namaz vakitlerinde ve ilk defa olmak üzere haram kılınmış, mutlak bir yasak gelmese de kullanımına sınırlama getirilmiştir. Buna binaen sahabiler içkiyi yatsı namazından sonra içiyorlar, ayıldıktan sonra da sabah namazını kılıyorlardı.⁵⁶

Dördüncü ve son merhale ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Utban bin Malik (r.a.) bir evlenme ziyafeti vermiş ve arkadaşlarını davet etmişti. Said bin Ebi Vakkas (r.a.) da oradaydı. Ziyafet yemeği için hazırlanan kızarmış deve kellesini yediler ve içki içtiler. Sarhoş olup akılları başlarından gidince asalet iddiasında bulundular. Sa'd (r.a.) da bu

⁵² Ebu Davud, Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, ter. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, Şamil yayınları, İstanbul, 1991, 12:286; Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 1:401; Serahsi, Mabsut, edit: Prof. Dr. Cevat Akşit, c.XXIV, İstanbul, 2008, s.1; Mustafa Baktır, "İÇKİ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21:459

⁵³ Bakara 219

⁵⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, Huzur Yayınları, 2003, 2:146

⁵⁵ Nisa 43

⁵⁶ Ebu Davud, 287; Mustafa Baktır, "İÇKİ", 21:459

alandaki kendi asâletini dile getirerek soyunu, kavmini öven ve Ensârî hicveden bir şiir okudu. Ensardan biri buna öfkelenildi. Devenin sofradan kalkan kellesini alıp onunla Günay Sa'd'ın (r.a.) kafasını yaraladı. Bunun üzerine Sa'd (r.a.) Resûlullah (s.a.v.) efendimize o kişiyi şikâyet etti. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.), "Ya Rab! Şu içki hakkında bize net bir açıklama yap!" diye dua etti ve duanın akabinde şu meâldeki âyet-i kerime nazil oldu:⁵⁷ *"Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?"*⁵⁸

Bu ayetin nazil olması ile birlikte şarap ve onun gibi sarhoş edici olan içkiler kesin olarak yasak kılındı; fakat cezai bir müeyyide konulmadı.

1.3.2 Hz. Peygamber'in Sünnetinde ve Sahabe Uygulamasında İçki İçme Cezası Uygulamaları

Sarhoşluk veren içkinin haram oluşunun kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu suçun cezası olduğunun bilgisi hadislerle dayanmaktadır. Cezanın miktarının kaynağı ise, icma'dır.⁵⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de bu suçtan dolayı kişiye nasıl ve ne kadar ceza verileceği konusunda belirlenmiş bir miktar yoktur. Hz. Peygamber (s.a.v) ise el ile, ayakkabı ile veya elbise parçası ile dövülmesini emretmiş; fakat ceza için bir sayı sınırı getirmemiştir. Bu konuyla ilgili başlıca rivayetler şunlardır:

Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamberin huzuruna şarâb içmiş bir kimse getirilmişti. Allah Rasülü "Şu adama vurunuz!" buyurdu. Bunun üzerine kimimiz eliyle, kimimiz ayakkabısı, kimimiz de ihramıyla vurdu. Daha sonra bazıları bu kişiye "Allah seni kahretsin, rezil etsin!" dediler. Hz. Peygamber "Hayır, öyle söylemeyin, bu adamın aleyhine şeytâna yardım etmeyin." buyurdu.⁶⁰

Bir diğer rivayete göre Hz. Peygamber'in huzuruna Nuaymân yâhud oğlu sarhoş olarak

⁵⁷ Ebu Davud, Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, 287-288; Serahsi, Mebsut, 24:1; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, Huzur Yayınları, 2003, 2:146 Mustafa Baktır, İçki, 21:459

⁵⁸ Maide 90-91

⁵⁹ Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 1:683

⁶⁰ Buhari, Muhammed b. İsmail, el-Cami'u's-sahih, Mektebetü'l-İslamiyye Yayınları, İstanbul, 13:13-14

getirilmişti. Evde bulunan kimselere ona vurmalarını emretti. Oradakiler ona ayakkabılarıyla vurdular.” Hadisi rivayet eden Ukbe kendisinin de o şahsa vuranlar arasında olduğunu belirtmiştir.⁶¹

“Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında, insanların hımar (eşek) lakabını taktıkları Abdullah adında biri vardı. Bu kişi Rasûlullah’ı güldürürdü. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu adama, şarab içtiği için celde cezası uygulamıştı. Bir gün bu şahıs yine huzura getirildi. Hz. Peygamberin emriyle ona sopa atıldı. Topluluktan birisi “Allah’ım! Şu adama lanet et, içki yüzünden ne kadar da çok huzura getiriliyor!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ona lanet etmeyiniz! Vallahi kesin olarak biliyorum ki bu zât Allah’ı ve Rasûlü’nü sevmektedir" buyurdu.”⁶²

Sahabe dönemine gelince bu dönem tatbikatına dair bazı rivayetler cezanın miktarı hakkında bize bilgi vermektedir. Rivayete göre Hz. Peygamber şarâb içme suçunda, yaprakları soyulmuş hurma deyneği ve ayakkabılarla vurma cezası uygulamıştır. Hz. Ebû Bekir de içki içen kimseye kırk sopa vurdurmuştur.⁶³

Hz. Ömer döneminde ise toplumda içkiye rağbetin artması üzerine cezanın miktarında bir artış olmuştur. İlgili rivayette Rasûlullah (s.a.v) zamanında, Ebû Bekir’in halifeliğinde ve Ömer’in halifeliğinin ilk döneminde şarâb içen biri getirildiğinde, şarap içen kimseye orada bulunan insanların elleriyle, ayakkabılarıyla ve ridâlarıyla vurdukları belirtilmiş daha sonra Hz. Ömer’in halifeliğinin sonunda, sarhoşa kırk sopa vurulduğu, insanlar içki içmekte ve fesâd çıkarmakta ileri gittikleri zamanda ise, Hz. Ömer’in cezanın miktarını seksen sopaya çıkarttığı belirtilmiştir.⁶⁴ Hz. Ömer’in sopa miktarına yaptığı bu ilave sahabe ile istişaresi sonucunda olmuştur. Şöyle ki Hz. Ali, “İçki içene 80 celde vurulması fikrindeyim. Çünkü içki içen sarhoş olur, sarhoş olunca da ne söylediğini bilmez. Ne söylediğini bilmeyen iftirâda bulunur. İftirada bulunanın cezası da 80 değnektir.” demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer 80 sopa had vurmıştır.⁶⁵

⁶¹ Buhari, a.g.e, s.13

⁶² Buhari, a.g.e, s.13-14

⁶³ Buhari, a.g.e, s.13

⁶⁴ Buhari, a.g.e, s.14

⁶⁵ Maverdi, Ahkâm-ı Sultaniyye, çev: Dr. Ali Şafak, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1976, s.259; İbn Rüşd, s.516

Hız. Ali ise haddin miktarının net olmaması konusunda şöyle demiştir: “Ben herhangi bir kimseye had vurup da onun ölmesinden dolayı nefsimde üzüntü duymuş değilimdir. Ancak böyle bir üzüntüyü içki içen kimse hakkında duymuşumdur. Şayet içki içen kimse hadden dolayı ölseydi muhakkak ben onun diyetini verirdim. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) içki içenin haddini kanunlaştırmamıştır.”⁶⁶

Hız. Ali’nin yukarıda zikri geçen rivayetine göre içki içen kimse infaz sebebiyle ölürse diyet verilmesi gerekir. Fıkıh âlimleri diyet miktarında iki ayrı görüş ileri sürmüşlerdir. Bir görüşe göre tam diyet verilir; çünkü cezalandırmada sınır aşılmıştır, diğer görüşe göre ise yarım diyet verilir.⁶⁷

Bütün bu rivayetlerde görüldüğü üzere içki içene nasıl ve kaç adet vurulacağına dair ne asr-ı saadette, ne de sahabe uygulamasında kesin ve yerleşik bir uygulama vardır. Bundan dolayı İslam hukukçuları cezanın sayı sınırı ve mahiyeti hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

1.4 Fıkıh Literatüründe Had ve Tazir

1.4.1 Had

Had, “Kur’an ve Sünnet’te belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezai müeyyideleri ifade eden bir fıkıh terimidir.” İslam hukuku vahye dayanan ve tüm düzenlemeleri vahye dayalı prensipler ışığında icthatlarla geliştirilen bir hukuk sistemidir. Vahiy, İslam hukukçuları nezdinde Kitap (Kuran-ı Kerim) ve sünnetle temsil edilmekte olup temel hüküm kaynağı niteliğindedir. Yüce Allah’ın naslarda -kendisine ait bir hak olarak cezalarını takdir ettiği suçlara “had suçları” veya “haddi gerektiren suçlar” adı verilir.

İslam hukukunda cezai müeyyideler çeşitli açılardan ayrımlara tabi tutulmuştur. Bunlar; had, kısas-diyet ve ta’zir şeklinde üç gruba ayrılmıştır. Bu ayrım da cezanın infazında ağır basan hakkın mahiyeti ve cezanın şari’ tarafından belirlenmiş olup olmaması ölçütleri birlikte gözetilmiştir. Bir başka tasnif ise cezaların şari’ tarafından belirlenenler ve yetkili mercilerin takdirine bırakılanlar olarak ikiye ayrılmasıdır. Birinci kısım kendi içinde had-

⁶⁶ Buhari, a.g.e, s.14

⁶⁷ Maverdi, Ahkâm-ı Sultaniyye, s.259

kıyas şeklinde tekrar ikiye ayrılabilir o zaman bu ayrım yukarıdaki tasnifin benzer bir yorumu olur.⁶⁸

1.4.2 Tazir

Tazir, “had ve kıyas cezaları dışında yöneticinin veya hâkimin takdirine bırakılan cezadır.” Tazîr cezaları aslî ceza şeklinde olabileceği gibi aslî cezaya karşılık veya ek ceza niteliğinde de olabilir. Tazîr cezasını gerektiren suçlar şer‘an mâsiyet kabul edilen, fakat karşılığında had ve kıyas gibi belirli bir ceza takdir edilmeyen fiillerdir.⁶⁹

Had ve tazir suçları arasındaki temel farklılıklar özetle şu şekilde sıralanabilir:

1-İslam hukuku haddi gerektiren suçlarda önceden ceza belirlemiştir. Tazir suçları ise bundan farklıdır. Hâkim suçlunun durumuna göre farklı cezalar verebilir.⁷⁰ Mâsiyet söz konusu olmaksızın uslandırma, yola getirme amacıyla verilebilir; tövbe ve aflat düşebilir; suçlunun durumuna ve mevkiine göre farklılık olabilir; mağdurun haline, suçun büyüklüğüne, miktarına ve adetlere göre, ceza değişebilir; alternatif cezalar arasından seçim yapılabilir.⁷¹

2-Had cezalarında af söz konusu değilken eğer işlenen suç Allah hakkıyla ilgiliyse tazir cezasının uygulanması esastır; ama suçlunun cezasız uslanacağı düşünülürse af yoluna gidilebilir.

3-Had cezası verilmesi gereken suçların tespiti, delil ya da ikrarla olurken tazir suçlarının ispatında daha esnek olunmuştur.

4-Cezai ehliyet noktasında had verilmesi gereken suçlar ile tazir suçları arasında farklar vardır.⁷²

⁶⁸ Ali Bardakoğlu, “ Had”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 14:547-548

⁶⁹ Tuncay Başoğlu, “Tazir”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2011) 40:198

⁷⁰ Esra Yakut, Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 2, 2006 (Güz), s.26

⁷¹ Başoğlu, “Tazir”, 40:198

⁷² Yakut, Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları s.26; Başoğlu, “Tazir”, 40:198

5-Hadlerde kazf dışında tamamen Allah hakkı galip iken tazîr gerektiren suçlar hem kul hakkı hem Allah hakkı aleyhine işlenebilir.⁷³

İslam hukukunda tazir suçlarının ve cezalarının genel sınırları naslar tarafından çizilmiş olsa da bu konuda kanunlaştırmaya gidilmesi, suçluya ceza uygulanması hususunda devletin ve onun yetkili organlarının takdirine bırakılmıştır. Bu bakımdan tazir cezası icthadi bir faaliyettir. Her bir suça gerekli cezanın verilebilmesi için içtihad edilmesi mecburidir. Tazir cezası suçluyu ıslah, birey ve toplum vicdanında adalet duygusunu sağlamlaştırma amacını taşır. Bu bağlamda suçluya işkence etme, öldürme gayesini taşıyamaz. Tazîr cezasının bir organı sakatlama ve itlâf içermeyeceği konusunda da fakihler görüş birliğinde bulunmuşlardır. Ayrıca suçlunun aklını, namusunu ve onurunu zedeleyici cezalara karşı çıkmışlar, uzun süreli hapis, işkence gibi ceza ve uygulamalar adalete uygun olmayıp ahlâki değerlere yakışmadığı için tazîr cezası kapsamında değerlendirmemişlerdir. Bunların dışında kaynaklarda tazîr cezasının takdirinde ifade edilen ölçüler çoğunlukla bedenî tazîr cezalarıyla ilgilidir. Fakihlerin bir kısmına göre bu cezanın ölçüsü, hangi tür suç olursa olsun en düşük had cezası olan içki içme haddine ulaşmaması gerektiği yönündedir.⁷⁴

Doktrinde bu cezaların takdiri genellikle kadıların bırakılmış olmakla beraber uygulamada çeşitli seviyelerden yöneticiler ve muhtesibler de bu yetkiyi kullanmışlardır. Osmanlılar'da önceki İslâm devletlerinden farklı olarak tazîr cezalarının büyük bir kısmı kanunnâmeler yoluyla belirlenmiştir. Sadece sınırlı sayıda suçun cezası kadıların ve alt seviyeden yöneticilerin kararına bırakılmıştır.⁷⁵

1.5 Fıkıh Literatüründe Şarap/İçki İçmenin Cezası

İçki içenlere uygulanan ceza konusunda fıkıh literatüründeki çeşitli tartışmalar vardır. Bunlardan biri de bu cezanın had mi yoksa tamamen veya kısmen tazir mi olduğu hususudur.

⁷³ Başoğlu, "Tazir", 40:198

⁷⁴ Başoğlu, "Tazir", 40:200

⁷⁵ Başoğlu, "Tazir", 40:200

Hız. Peygamber ve sahabe dönemi ceza uygulamalarını yukarıda ayrıntılı olarak ele almıştık. Özetle ifade edersek Hız. Peygamber döneminde şarap içen kimseye uygulanan cezanın miktarında netlik yoktur. Ebû Hureyre'den bir rivayette Hız. Peygamberin huzuruna şarap içen bir kimse getirilmiş, Allah Rasulü'nün adama vurulmasını emretmesi üzerine sahabe eliyle, ayakkabısıyla, ihramıyla vurmuştur.⁷⁶ Bu ve benzer hadisler cezanın keyfiyeti ve miktarı hususunda bize bilgi vermemektedir. Sahabe dönemine baktığımızda hadislerde şarap içen kimseye Hız. Ebu Bekir 40 celde cezası, Hız. Ömer ise halifeliğinin ilk dönemlerinde 40 celde daha sonra 80 celde uygulamıştır.⁷⁷ Hız. Ömer'in yaptığı bu değişiklik içki içenlerin artması sebebiyle sahabe ile istişaresi sonucu olmuştur.⁷⁸ Bu uygulama farklılıkları, cezanın ne ölçüde had cezası sayılıp sayılmayacağıyla ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Tazir olduğunu savunanlar, görüşlerini Hız. Peygamber döneminde sayı hakkında net bir uygulamanın olmamasına, farklı uygulamaların olmasına ve 40 celde cezanın nasla sabit olmamasına dayandırırılar. Cumhura (Hanefi, Maliki ve Hanbeli) göre ise şarap içene (sarhoşa) uygulanacak seksen celdenin tamamı haddir. İmam Şafî, Ebu Sevr ve İmam Dâvud'a göre ise kırk celde haddir.⁷⁹ Cumhur'un dayanağı şu rivayettir: Hız. Ömer içki içenlerin yaygınlaşması üzerine içki içme cezasının artırılması hususunda ashabla müşaverede bulunmuş ve Hız. Ali "İçki içen kimse sarhoş olur. Sarhoş olan kimse ileri geri konuşur. İleri geri konuşan kimse de şuna buna dil uzatır. Şuna buna dil uzatan kimseye (zina iftirası) seksen deynek ceza gerekir."⁸⁰ demiştir. Bunun üzerine içki içene seksen sopa vurulması karara bağlanmıştır.

İmam Şafii, Ebu Sevr ve İmam Dâvud'a göre kırk deynek olmasının dayanağı ise şudur: Hız. Peygamber'in huzuruna içki içen biri getirildiğinde ona uygulanan cezanın belli bir miktarının olmaması üzerine Hız. Ebu Bekir ashaba Hız. Peygamber zamanında içki içenlere kaç deynek vurulduğunu sormuş ve kırk civarında olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Ebû Said el-Hudri'den "Hız. Peygamber içki içenlere bir çift ayakkabı ile kırk defa

⁷⁶ Buhari, el-Cami'u's-sahih, el-Mektebetül-İslami yayınları, İstanbul, 6:13-14

⁷⁷ Buhari, el-Cami'u's-sahih, 6:14

⁷⁸ Serahsi, Mebsut, 24:45

⁷⁹ İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991, 4:315; Ali Bardakoğlu, "Had", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları,1996), 14:548

⁸⁰ İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, 4:315-316

vurduruyordu” şeklinde gelen rivayetin daha sıhhatli olması yönündeki kanaatlerinin sonucu olarak onlara göre had olan ceza ilk kırk deynektir.⁸¹ Şafilere, Zahirîlere ve Zeydîlere göre ikinci 40 deynek tazir kapsamında yer alır. Her iki taraf da şarap içene kırk veya seksen celde uygulanması hususunda sahabe icmasının olduğunu ileri sürse de Hz. Peygamber ve Hulefa-yi Raşidîn döneminde farklı uygulamaları içeren rivayetlere bakılarak Resul-i Ekrem’in tatbikatının bile tazir grubunda değerlendirilmesi imkânı ortaya çıkar.⁸²

Günümüz hukukçularına geldiğimizde iki farklı görüşün var olduğunu söyleyebiliriz. Ebu Zehra’ya göre cezaların amacı İslamın koruma altına alınmasını zorunlu gördüğü beş temel değeri himaye etmek içindir ve bu değerlere karşı işlenmiş suçlar ne kadar ağır olur ise tayin edilecek olan ceza da o kadar ağır olur.⁸³ İçki içme suçuna yönelik ceza insan aklına yapılan saldırıyı önlemek içindir. İçki içip sarhoş olan kimseye verilecek ceza ile içki içip sarhoş olmayan kimseye verilecek ceza aynı olmaz.⁸⁴ Ebu Zehra cezaları farklı açılardan tasnife tabi tutar. Naslarla belirlenmiş ve belirlenmemiş olan cezalar bu ayırmadan sadece biridir. Ona göre içki içmenin İslam şariatinde bir cezası vardır ancak bu ceza hakkında görüş birliği Hz. Peygamberin vefatından sonra olmuştur.⁸⁵ Bu sebeple olsa gerek içki içme cezasını tazir kısmında değerlendirmiştir. Abdülkadir Udeh’e göre ise had olarak değerlendirilir. Hakimin cezayı değiştirmesi, azaltması ve durdurması düşünülemez.⁸⁶ Hayrettin Karaman’a göre ise Allah ve Resulü’nün malum suç için belli bir ceza tayin etmemiş olması sebebiyle tatbik edilen ceza tazirdir. Eğer ceza Resulullah’ın uygulaması göz önünde bulundurularak kırk celde olarak tatbik edilirse o zaman had cezası olur. Hz. Ömer’in yaptığı ilave ta’zir’dir.⁸⁷

1.5.1 Had Cezasının Uygulanması İçin Aranılan Şartlar

İçki içen kimseye haddin uygulanabilmesi için belli şartların oluşması gerekir. Bunlar kişide, bulunması gereken özellikler ve içilen maddede bulunması gereken özellikler

⁸¹ İbn Rüşd, 4:316

⁸² Bardakoğlu, Had, 14:548

⁸³ Ebu Zehra, İslamda Suç Ve Ceza, Çev: İbrahim Tüfekçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s.55

⁸⁴ Ebu Zehra, İslamda Suç Ve Ceza, s.57

⁸⁵ Ebu Zehra, İslamda Suç Ve Ceza, s.60,61

⁸⁶ Abdülkadir Udeh, et-Teşri’ul-Cinaul İslami, Darul-Kitabul İslami, Beyrut, 1:49

⁸⁷ Hayrettin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, İz Yayınevi, İstanbul, 2009, 1:186

olmak üzere ikiye ayrılabilir.

1.5.1.1 Kişide Bulunması Gereken Özellikler

İçki içme cezasının uygulanabilmesi için içki içen kişinin müslüman ve mükellef olması, ikrah altında olmaması, zaruret halinin bulunmaması, içkinin haram olduğunu bilmesi ve ağız yoluyla içmiş olması gerekir. Bu şartları biraz açalım:

İçki içen kişi Müslüman olmalıdır. Müslüman olmayan kimseye içki içme cezası uygulanmaz.⁸⁸ Hanefilere göre; hangi türden olursa olsun içki konusunda zimmîye had gerekmez,⁸⁹ çünkü onların inancına göre mübahtır. Had cezasını gerektiren sebebin oluşması için haram olduğuna inanmak gerekir. Had cezasının amacı, yasaklanan fiili işlemekten vazgeçirmektir. Haramlığına inanmadan bu gerçekleşmez. Diğer taraftan dünyevî hükümler bakımından ilâhî hitap onlara yönelik değildir. Çünkü bize onları inançları ile baş başa bırakmamız emredilmiş; böylece hamr onlar hakkında mütekavvim bir mal olarak kalmıştır.⁹⁰

İçki içen kişi mükellef olmalıdır. Çünkü hadler, mükellef kimseler içindir. Çocuklara, akıl hastalarına ve bunak kimselere had uygulanmaz.⁹¹ Çünkü bu durumdaki insanlar, özürlerinden dolayı mükellef olarak kabul edilmezler. Dolayısıyla mükellefi bağlayan hükümler bu kimseleri bağlamaz.⁹²

İkrah altında olmamalıdır. İçki içene ceza verilmesi için kişinin içkiyi kendi hür iradesiyle içmiş olması gerekir. Şayet zorlanarak içmişse zorlanma şekli ister mülci ister gayri mülci olsun kendisine ceza uygulanmaz.⁹³

Zaruret durumunda olmamalıdır. Zor durumda kalan kimse susuzluktan ölmekten korkarsa, susuzluğunu giderecek kadar hamr içerse had uygulanmaz. Çünkü ayetlerde de belirtildiği üzere zaruret durumunda haramlık hükmü geçici olarak kalkar; ancak sarhoş

⁸⁸ Kasani, Bedai'u-Sanai, Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan, 9:213; Fetavayı hindiyye s.53

⁸⁹ İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 8:231

⁹⁰ Serahsi, Mebsut, 24:46

⁹¹ Kasani, Bedai'u-Sanai, 9:214

⁹² Ebu Zehra, İslamda Suç Ve Ceza, s.162

⁹³ Kasani, Bedai'u-Sanai, 9:214; Ebu Zehra, İslamda Suç Ve Ceza, s.162, İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 8:VIII, s.235

oluncaya kadar içmek helal olmaz;⁹⁴ çünkü Mecelle kaidesi gereğince “Zaruretler miktarınca takdir olunur.” Yani ölme riski ortadan kalkınca haramlık hükmü geri döner.

İçkinin haram olduğunu biliyor olmalıdır. Buna göre darulharpte yaşayan bir kimse

Müslüman olarak İslam ülkesine geldikten sonra haram olduğunu bilmeyerek içki içse veya bir kimse sirke zannederek içki içse had cezası uygulanmaz. Öteden beri İslam ülkesinde yaşayan bir Müslüman için ise durum farklıdır. Çünkü İslam ülkesinde Müslümanlar arasında hamrın haramlığı meşhur⁹⁵ olduğu için bu kişinin hamrın haram olduğunu bilmemesi düşünülemez bu sebeple haramlık hükmünü bildiği var sayılır.

Ağız yoluyla içmelidir. Ayrıca içki içen kimse konuşabiliyor olmalı; yani dilsiz olmamalıdır. Dilsiz kimseye şüphe bulunduğu için had vurulmaz. Dilsizin içki içtiği herhangi yolla sabit olursa olsun hüküm böyledir; çünkü konuşabilse belki de zor altında veya boğazına duran lokmayı geçirmek için içmiş olduğunu haber verecektir.⁹⁶

1.5.1.2 İçkide Bulunması Gereken Özellikler

İçki içmek, haram ve içilmesi mâsiyet olduğuna göre suçu ispat edilen kimseye ceza uygulanması kaçınılmazdır. Ancak ayette geçen “hamr” kavramının neyi ifade ettiği, hangi içecekleri kapsadığı hususu fıkıh bilginleri arasında ihtilafıdır.

Ebu Hanife’ye göre hamr kaynatılmaksızın kendi kendine kaynayıp kabaran, keskinleşip sarhoş edici hâle gelen ve köpük atan yaş üzüm suyudur.⁹⁷ Üzüm suyu ekşiyip acılaşıp köpüğünü atmadıkça, keskinleşmiş bile olsa içilebilir niteliktedir, haram değildir.⁹⁸ Ebu Hanife içki içme konusundaki görüşlerini bu tanıma bina etmiştir. Ona göre sarhoş olmak şart olmaksızın bir damla şarap içene had vurulur.⁹⁹ Ebu Yusuf ve Muhammed’e göre ise keskinleşmiş olması hamr olması için yeterlidir. Çünkü keskinlik özelliği ile sarhoş edici ve akıllı örtücü olur. Ebu Hanife’nin tanımına tekrar döndüğümüzde üzüm suyunun

⁹⁴ Serahsi, Mebsut, 24:42; İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’ d-dürri’l-muhtar, 6:53; İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’ d-dürri’l-muhtar, 8:233

⁹⁵ Serahsi, Mebsut, 24:47; İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’ d-dürri’l-muhtar, 8:235

⁹⁶ İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’ d-dürri’l-muhtar, 8:232, Fetavayı Hindiyeye, s.53

⁹⁷ Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 1:683, İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’ d-dürri’l-muhtar, 6:49, Serahsi, Mebsut, 24:19

⁹⁸ Serahsi, Mebsut, 24:19

⁹⁹ İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’ d-dürri’l-muhtar, 8:235; Serahsi, s.26

kaynatılmaması gerekir. Eğer kaynatılır köpüğünü atarsa incelir, saflaşır sarhoş edicilik özelliğini yitirir. Ancak keskinleşirse ister kaynamış olsun isterse kaynatılmasın bu haram olur. Buradan şunu anlıyoruz: Ebu Yusuf ve Muhammed’e göre önemli olan keskinleşmiş olması iken Ebu Hanife’ye göre tanımda geçen kaynatılmaksızın kendi kendine kaynayıp kabarması, keskinleşip sarhoş edici hâle gelmesi ve köpük atan yaş üzüm suyu olması şartlarının hepsini taşıması gerekir.¹⁰⁰

Şarap dışında sarhoşluk verici içkiler hakkında ise Ebu Hanife, bunlara hamr denilmeyeceğini ve bunların ayetin kapsamına doğrudan dâhil olmayacağını savunur. Ebu Hanife ile Ebû Yusuf’a göre hamr dışındaki içkiler sarhoşluk verdiğinde had vurulur.¹⁰¹ Çünkü Ebu Hanife ve Kûfe fukahasına göre şarap dışındaki içeceklerin kendileri haram değildir, haram olan sarhoş edici miktarda içilmesidir. Onlara göre bu içkiler hamr kapsamında değildir.¹⁰² Ayrıca Hanefiler *“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki (seker), hem de güzel bir rızık edirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır.”* ayetini delil olarak göstererek eğer hamr dışındaki müskirin zatı haram olsaydı, bu ayette güzel rızık diye vasıflandırılmazdı şeklinde yorumlamışlardır.¹⁰³ Hanefiler haddin sarhoş edici miktarı içenlere vurulması gerektiği kanaatindedirler.

Hanefiler dışındaki mezhepler ise sarhoşluk verici içeceklerin çoğu gibi azının da haram olduğunu savunmuşlardır. Aralarındaki ihtilafın sebebi bu konudaki hadis ve kıyasların birbirleri ile çelişmesidir. Bu mezhepler kendi görüşlerini iki yolla ispat etmeye çalışmışlardır. Birincisi bu konuda gelen rivayetler, diğeri de hamrı “aklî melekeyi örten, sarhoş edici içki” şeklinde anlamak suretiyle bütün içki türlerine şamil etmeleridir.¹⁰⁴

Bu yaklaşım sahiplerinin delil olarak gösterdiği hadisler şunlardır:

*“Sarhoşluk veren her içki haramdır.”*¹⁰⁵; *“Sarhoş edici her maddde hamrdır ve her hamr*

¹⁰⁰ Serahsi, Mebsut, 24:19-20

¹⁰¹ İbn Abidin, Reddu’l Muhtar Ale’d-dürri’l-muhtar, 8:234; Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 1:683-684

¹⁰² Serahsi, Mebsut, 24:26

¹⁰³ İbn Rüşd, Bidâyetü’l-Müctehid, Beyan Yayınları, 1991, İstanbul, c.II, s.401

¹⁰⁴ İbn Rüşd, Bidâyetü’l-Müctehid, Beyan Yayınları, 1991, İstanbul, 2:399

¹⁰⁵ Buhari, el-Cami’u’s-sahih, el-Mektebetül-İslami yayınları, İstanbul, 6:242

haramdır.”¹⁰⁶; “*Çoğu sarhoş edici şeyin azı da haramdır.*”¹⁰⁷

Bu hadisler cumhurun her içki türünün haram olduğuna ve ceza gerektirdiğine gösterdiği delillerdir. Ayrıca onlara göre hamr kelimesi “aklı örtüp gizleyen bütün içkileri” kapsar; çünkü hamr lügatte örtmek demektir. Nitekim başörtüsü anlamında humar kelimesi kullanır. O halde nasıl şaraba hamr deniliyorsa diğer içkiler de aklı örttüğü için onlara da hamr denilir. Hamr her ne kadar halk dilinde sadece şaraba deniliyorsa bile şariat dilinde diğer içkiler için de kullanılmaktadır.¹⁰⁸ Ayrıca “*Hamr şu iki ağaçtan: hurma ve üzüm ağacından yapılır.*”¹⁰⁹ hadisini delil olarak gösterirler.

1.5.2 İçki İçme Suçunun İspatı

1.5.2.1 İspat Yöntemleri

1.5.2.1.1 İkrar

İkrar kendi aleyhine başkasına ait bir hakkı ya da işlediği bir suçu haber vermektir ve tek taraflı irade beyanı ile vücut bulan hukuki bir tasarruftur. İkrar ile verilen hükmün kesin bir şekilde kabulü ve ikrarla sabit olan şeyin araştırılmaması esastır. Fakihlerin birçoğu, kuşku ve töhmet içermemesi nedeniyle ikrarı şehadetten daha güçlü bir delil saymışlardır. İkrarın sahih olabilmesi için ikrar yapan kişinin akıl, balığ olması gerekir. Hukukçular arasında uyuyanın, mecnunun, çocuğun ve baygın kimsenin ikrarının geçerli olmadığı konusunda ittifak vardır.¹¹⁰

İçki içme suçu bağlamında ikrara bakacak olursak İmam-ı Âzam ve İmam-ı Muhammed’e göre bir kimse kendi hür iradesiyle içki içtiğini bir kere ikrar etse ayılınca had cezasına çarptırılır. İmam Ebu Yusuf’a göre ise en az iki defa ikrar etmesi gerekir.¹¹¹ Sarhoş bir kimse sekr halindeyken ikrarda bulunsa bile o kişiye had cezası tatbik edilmez.¹¹²

¹⁰⁶ Müslim, Sahih-i Müslim, çev: Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1969, 5:225

¹⁰⁷ Tirmizi, Sünenü’t-Tirmizi, çev: Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul, 3:329

¹⁰⁸ İbn Rüşd, Bidâyetü’l-Müctehid, Beyan Yayınları, 1991, İstanbul, 2:400

¹⁰⁹ Müslim, Sahih-i Müslim s.206,

¹¹⁰ Ferhat Koca, “İkrar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları,2000) 22:38

¹¹¹ Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat, 1:682

¹¹² Fetava-yı Hindiyeye, 4:52

1.5.2.1.2 Şâhitlik

İspat yöntemlerinin en önde geleni olan şahitlik için bazı şartlar aranır. *Fetavâ-yı Hindiyîye*'ye göre şahitlik yapan kimse adil, akıllı, buluğa ermiş, Müslüman ve natık olmalıdır.¹¹³ İçki içme suçunun ispatında iki erkek kişinin şahitlik yapması gerekmekte olup¹¹⁴ kadınların erkeklerle birlikte şahitlik yapması kabul edilmez.¹¹⁵

1.5.2.1.2.1 Suçun Sübut Karineleri

1.5.2.1.2.1.1 Sarhoşluk

Had cezasını gerektiren sarhoşluk, Ebu Hanife'ye göre; kişinin, yeri gökten, dişiye erkekten ayıramaması ve söylediklerinin çoğunun saçma olması; yani zil zurna sarhoş olmasıdır.¹¹⁶ Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise "sözünü karıştırması, konuşmasında ve verdiği cevaplarda istikrarın olmamasıdır."¹¹⁷ Âlimlerin çoğu Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in (r.a.) görüşünü tercih etmişlerdir.¹¹⁸ Serahsi'ye göre de "*Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, namaza yaklaşmayın.*"¹¹⁹ ayeti bu görüşü desteklemektedir.¹²⁰

1.5.2.1.2.1.2 Koku

Hanefilere göre; Müslüman bir kimse aleyhinde tanıklar içki içtiğine dair şahitlik etmedikçe ya da kendisi ikrarda bulunmadıkça sadece hamr kokusu sebebiyle had cezası verilmez; çünkü hamr içme durumu zâruret ya da ikrah altında gerçekleşmiş olabilir. Bu gibi sebeplerle de had cezası uygulanmaz.¹²¹ Bir kimse içkinin kokusu kaybolduktan

¹¹³ Fetava-yı Hindiyîye, 4:52

¹¹⁴ Kuduri, Muhtasarı'l-Kuduri, ter. Soner Duman, Osman Güman, Beka Yayınları, İstanbul, 2015 s.487; Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat 1:682

¹¹⁵ Fetava-yı Hindiyîye, 4:53; Kuduri, Muhtasarı'l-Kuduri, s.487

¹¹⁶ İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 8: 237; Serahsi, Mebsut, 24:45; Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat 1:683; İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 16:53

¹¹⁷ Serahsi, Mebsut, 24:45; İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 16:53

¹¹⁸ Serahsi, Mebsut, 24:45; Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat 1:683

¹¹⁹ en-Nisâ, 3/43

¹²⁰ Serahsi, Mebsut, 24:45

¹²¹ Serahsi, Mebsut, 24:46; Mevsili, el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l-Fetva, ter: Prof. Dr. Celal Yeniçeri, Şamil yayınları, İstanbul, 2012 s.523; Kasani, Bedai'u-Sanai, 9:215-216; Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat 1:683; İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 16:54

sonra içki içtiğini ikrar etse Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'a göre bu kişiye had cezası tatbik edilmez.¹²²

1.5.2.1.2.1.3 Kusma

Bir kişinin ikrarı ya da aleyhine yapılan şahitlik olmadıkça sadece kusması sebebiyle had cezası verilemez.¹²³ Şahitler o kişinin şarap içtiğine veya sarhoş olduğuna şahitlik edince, kadı kendilerine şarabın ne olduğu, içkinin ne zaman, nerede içildiğine, ikrah altında mı yoksa başka şekilde mi olduğuna dair detaylı sorular sorar. Arkasından şahitler için tezkiye ister.¹²⁴ Ayrıca şahitlerin beyanının aynı olay ve aynı zaman dilimini ifade ediyor olması şarttır.¹²⁵

1.6 Cezanın Tatbiki

Kişinin içki içtiği, ispat yöntemlerinden biri veya birkaçıyla sabit olduktan sonra bu kişi ayılınca ceza tatbik edilir. Yüzü, başı, tenâsül organları ve nazik yerleri hariç bedeninin çeşitli yerlerine eğer hür ise seksen, köle ise kırk sopa vurulur. Erkek ise sadece vücudunu örten iç giysisi bırakılır. Kadın ise sadece kalın elbisesi çıkartılır.

Mesafe uzak olmadığı halde bir kimse şarabın kokusu gittikten sonra şarap içtiğini ikrar etse veya iki erkek onun şarap içtiğine dair şahitlik etse Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre had uygulanmaz. Çünkü aradan geçen zaman haddi düşürür. İmam Muhammed'e göre ise aradan geçen zaman bir ayı geçmemişse o kimseye had uygulanır.¹²⁶

Kişinin sarhoş olduğu tespit edilince sıra, verilmesi gereken cezaya gelir. Ancak henüz sarhoşluk hali devam ederken tanıklar onun içki içtiğine dair şahitlik etseler bile had cezası uygulanmaz.¹²⁷ Çünkü cezada amaç suçluyu caydırmaktır, cezasının sarhoşluk esnasında uygulanması halinde amaçlanan terbiye gerçekleşmemiş olur.¹²⁸

¹²² Fetava-yı Hindiyeye, c. IV, s.53; İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 8: 237

¹²³ Kasani, Bedai'u-Sanai, 9:216; Serahsi, c.XXIV, s.46; Mevsili, el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l-Fetva, s.523; İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 16:53-54

¹²⁴ İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 8: 236

¹²⁵ Serahsi, Mebsut, 24:47

¹²⁶ Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat 1:683

¹²⁷ Fetava-yı Hindiyeye, c. IV, s.53

¹²⁸ Serahsi, Mebsut, 24:46; Mevsili, el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l-Fetva 523; İbn Abidin, Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar, 8:235; Kuduri, Muhtasaru'l-Kuduri, s.485

BÖLÜM 2: OSMANLI DÖNEMİ TATBİKATI

2.1 XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinin Sosyal Durumu

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti, siyasi güç açısından doruk noktasına ulaşmış, dünya siyasi tarihinde önemli, global bir aktör haline gelmiştir. Bu çağda halkın kültür ve refah seviyesi yükselmiştir. Bu yüzyılda Osmanlı tahtında İkinci Bayezid (1481-1512), Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), İkinci Selim (1566-1574), Üçüncü Murad (1574-1595) ve Üçüncü Mehmed (1595-1603) bulunmuştur.

Osmanlı, bu yüzyıla II. Bayezid'in mutedil yönetimiyle girmiştir. II. Bayezid tahta çıktığında muhaliflerin isteklerine göre davranmıştır. Nitekim hükümdara serbestçe hareket etme yetkisi tanıyan örfi uygulamaları düzenlemesi ve sınırlandırması dikkat çekici olmuş, bu bağlamda şer'i esaslar daha ön plana çıkarılarak XVI ve XVII. yüzyılda devletin temel hukuki esasları olgunlaştırılmıştır. II. Bayezid döneminde Cem Sultan olayı Osmanlı Devleti'nin elini kolunu bağlayarak faal bir siyaset izlemesini engellemiştir. Ayrıca II. Bayezid'in ılımlı tavrı, Osmanlı hakimiyetinde olmaktan hoşnut olmayan grupları isyana cesaretlendirmiştir. Şah İsmail'in Anadolu'da yaptığı siyasi propaganda XVI. yüzyıl başlarından itibaren Sünniliği bir devlet siyaseti haline getirme eğilimi güçlenen Osmanlılar için iç sorun olmaktan çıkıp dış soruna dönüşmüştür. Osmanlı hâkimiyet alanlarında çıkan huzursuzluklar Sultan İkinci Bayezid tarafından önlenememiştir. Bu durum karşısında Şehzâde Selim, yeniçeriye arkasına alarak babasını tahtı bırakmaya zorlamış ve tahta oturmuştur. Birinci Selim (Yavuz), tahta geçtikten sonra, muhtemel taht kavgasını önleyecek tedbirleri alıp, Çaldıran zaferiyle Şah İsmail'i yenerek Safevî tehlikesini ortadan kaldırmıştır. Padişahlığı döneminde Anadolu'da birlik sağlanmış; halifelik Abbasilerden Osmanlı Hanedanı'na geçmiştir. Ayrıca Birinci Selim'in elde ettiği başarılarının önemli bir diğer sonucu da devrin en önemli iki ticaret yolu olan İpek ve Baharat yolunun Osmanlı'nın eline geçmesidir.¹²⁹

Kanuni Sultan Süleyman dönemi ise Osmanlı'nın altın çağı olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman tahta çıktığında tek veliaht olduğu için son derece rahat bir konumda olmuştur. Bu yüzden hükümdarlığının ilk dönemi kudreti zaafa uğramadan geçmiştir. Osmanlılar'ın

¹²⁹ Feridun Emecen, "Osmanlı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33:493

Avrupa'daki gücü yeniden etkili olmaya başlamış, Osmanlı Batı siyaset arenasında bir denge unsuru haline gelmiştir.¹³⁰ Kanuni Sultan Süleyman, askerî ve siyasi başarılarının yanında, kanunnameleri günün şartlarına göre revize ederek “kanunnameler çağı” oluşturmuştur.¹³¹ Ancak XVI. yüzyılda, Kanuni'nin hükümdarlığının ikinci yarısından itibaren, Osmanlı siyasi düzenini derinden etkileyen bazı olaylar vuku bulmuş ve hükümdarlığının son on yılına doğru kendisinin de pişmanlık duyacağı olumsuz birçok gelişmeyle beraber siyasi yozlaşma meydana gelmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın yaşının ilerlemesine paralel olarak tahta kimin oturacağı konuşulmaya başlamıştır. Sadrazam Rüstem Paşa ve Hürrem Sultan Şehzade Selim'in padişah olmasını isterken Amasya valisi olan Şehzade Mustafa'nın Safeviler'le yürüttüğü mücadelede elde ettiği başarı onu daha güçlü kılmış ve tahta bir adım daha yaklaştırmıştır. Sadrazam Rüstem Paşa ve Hürrem Sultan çevirdikleri entrikalarla Şehzade Mustafa'yı idam ettirmiş, Şehzade Selim'in yolunu açtırmıştır. Şehzade Selim'in Şehzade Bayezid'le girdiği rekabette Kanuni siyasi iktidarsızlığa son vermek için Şehzade Selim'le beraber hareket etmiş ve tahtı Şehzade Selim'e bırakmıştır.¹³²

XVII. yüzyılda Osmanlı devleti Doğuda ve Batıda en geniş sınırlara ulaşırken bu başarı beraberinde siyasi engelleri de getirmiştir. Artık fetih politikası yerini mevcut toprakları korumaya bırakmıştır. Bu dönemde Batıda yaşanan coğrafi keşifler, teknik gelişmeler ve siyasi değişiklikler karşısında Osmanlı Devleti gerilemeye başlamış, devlet adamları pratik çözümler üretmeye çalışsa da yeterli olmamıştır.¹³³

XVII. yüzyılda askeri alandaki yenilgiler sebebiyle Osmanlı Devleti'nin toprakları daralmaya başlamış, uzun süren savaşlar beraberinde ekonomik bunalımı getirmiştir. İdari yönetimdeki aksaklıklar devletin çöküşünü hızlandırmış, Anadolu'daki Celali isyanları bu çöküş sürecinde etkili olmuştur.¹³⁴ Sosyal bir kriz sonucu meydana gelen

¹³⁰ M. Hulusi Lekesiz, XVI. yüzyıl Osmanlı Düzenindeki Değişimin Tasfiyeci Bir Eleştirisi Birgivi Mehmed Efendi ve Fikirleri, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1997, Dr Tezi, s.140

¹³¹ Emecen, “Osmanlı”, s.493

¹³² Lekesiz, XVI. yüzyıl Osmanlı Düzenindeki Değişimin Tasfiyeci Bir Eleştirisi Birgivi Mehmed Efendi ve Fikirleri, s.141

¹³³ Emecen; “Osmanlı”, s.494, 495

¹³⁴ Emecen, “Osmanlı”, 494; Yücel Özkaya, XVII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları Ve Yaşantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.243,244; Mücteba İlgürel, “Celali İsyanları”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 1993) 7:253

Celali isyanları, otoritenin zaafa uğraması ve devlet teşkilatının bozulması ile giderek büyümüştür.¹³⁵ Devlet hem içerde hem de dışarda büyük sıkıntılara maruz kalmıştır.

XVII. yüzyılın ortalarından itibaren gittikçe bozulmaya başlayan ve XVIII. yüzyılda artık giderleri karşılayacak gelirleri sağlamakta büyük zorluklar çeken ve çöküntüye uğramış bulunan Osmanlı ekonomisi ile birlikte devletin bütün kurumları çöküntü içine girmiştir.”¹³⁶

1718'de Avusturya ve müttefiki Venedik'le imzalanan Pasarofça Antlaşması'nın akabinde sulh dönemi başlamış, Haliç ve Boğaziçi başta olmak üzere ibtila derecesinde lale yetiştirilmiş, Lale Devri adını alan bir dönem yaşanmıştır. Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın sadrazamlık yıllarını kapsayan bu dönem 1730'da Patrona Halil İsyanı ile sona ermiştir. Lale devri; Batı ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirildiği dönem ifade eder.¹³⁷ Lale devri zevkin, sefahatin ve eğlencenin had safhada yaşandığı bir dönemdir. Osmanlı tarihi kaynakları bu yılların zevk ve safa dönemi olduğunu sarayın da etkisiyle yaşayış ve adetlerde değişimler meydana geldiğini, lüks tüketimin arttığını ifade eder. Devlet adamlarının lüks tüketimlerinin ve özellikle de kadınların aşırı süslenmelerinin önlenmesi ve harcamaların kısıtlanması için bir ferman dahi çıkarılmıştır. Başta padişah ve sadrazam olmak üzere devlet adamlarının gelenekleri zedeleyecek seviyede israfa varan eğlence düşkünlükleri bazı çevreleri rahatsız ederken, sadrazam tarafından konulan aşırı vergiler de halkın büyük çoğunluğu tarafından tepki almıştır.¹³⁸ Bazı devlet adamları da kendi durumlarını sağlamlaştırmak için, bu gelişmeleri fırsat bilip “**Patrona Halil**” isyanına zemin hazırlamışlar ve bu isyanla Lale Devri son bulmuştur.¹³⁹

XVIII. yüzyılda özellikle savaşlar sırasında İstanbul'da halk yiyecek ve içecek sıkıntısı yaşarken çıkarcılar ellerindeki malları fazla fiyatlarla dışarı satarak halkı daha da zor

¹³⁵ İlgürel, “Celali İsyanları”, s.256

¹³⁶ Özkaya, XVII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları Ve Yaşantısı, s.245

¹³⁷ Abdülkadir Özcan, “Lale Devri”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27:82

¹³⁸ Özcan, “Lale Devri”, s.83

¹³⁹ <https://toplumsaltarih.wordpress.com/2012/11/04/lale-devrinin-sonu-patrona-halil-isyani/> 29.10.2017; Özcan, “Lale Devri”, 82; Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Osmanlı Vakfı Yayınları, c.XI, s.35-36

duruma sokmuşlardır.¹⁴⁰

Osmanlı'da XVI. yüzyıldan itibaren meydana gelen siyasi problemler, kadılar arasında rüşvetin yaygınlaşması, zengin çocuklarına ücretle ilmi rütbelere verilmesi gibi yasal olmayan uygulamalar¹⁴¹ yöneticilerin göz yumdukları haksızlıklar, adaletsizlikler ilmiye sınıfı tarafından tepki almıştır. Bu tepki ilerleyen zamanlarda padişah üzerinde etki oluşturabilecek hareketin oluşmasına zemin hazırlamıştır. İmam Birgivi bu alimlerden biridir. Rahatsızlığını dile getirerek siyasetin bu gidişatı hakkında çözüm önerileri sunmuştur. Ayrıca halkı Kur'an ve Sünnet'e tabi olmaya çağırarak, döneminde kabirlerde mum yakılması, buralara türbe inşa edilmesi, ücret karşılığında Kur'an okunması gibi bid'atlara ve asılsız itikatlara karşı da mücadele etmiştir. Döneminde para vakfetmenin caiz olmadığı görüşünü savunmasından dolayı büyük tepki alan Birgivi, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin İmam Muhammed'in görüşüne ve örfüne dayanarak vakıfların cevazına fetva vermesini eleştirerek onunla aynı görüşte olan Kadı Bilalzade'ye de reddiye yazmıştır.¹⁴² Ancak bu yaklaşımı ilmi tartışmalara canlılık getirse de uygulama alanında etkili olmamıştır. Para vakfetmenin cevazı doktrinde muteber bir görüş olarak kabul edilmiştir.¹⁴³

Birgivi'nin bu duruşu XVII. yüzyılda Kadızadeliler adı altında bir hareketin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bazı konularda da padişah ve devlet adamları üzerinde etkili olmuşlardır. Nitekim Kadızade Mehmet Efendi yazdığı risalelerde ve verdiği fetvalarla bidat ve hurafelere karşı sert uyarılarda bulunmuş ve IV. Murad üzerinde etkili olarak İstanbul'da çıkan büyük yangının akabinde bütün kahvehaneleri yıktırarak, tütün yasağına uymayan birçok kişiyi ölümle cezalandırmıştır. Ayrıca IV. Murad, siyasi düzeni bozmamaları şartıyla sûfîlerin faaliyetlerine müsaade etmiş ve Kadızadeliler ile sivasî karşıtları arasında bir denge politikası izlemiştir.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Özkaya, XVII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları Ve Yaşantısı, s.244

¹⁴¹ Emrullah Yüksel, "Birgivi", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6:192

¹⁴² Yüksel, Birgivi, 6:192 :

¹⁴³ Kaşif Hamdi Okur, Balıkesirli Bir İslam Alimi Birgivi, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019, c.I, s.60

¹⁴⁴ Semiramis Çavuşoğlu, "Kadızedeliler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 21:101; Naima, Zuhuri Danışman Yayınevi, 1969, İstanbul c.III, s.1219, Mehmet Özkan, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı:27, 2016, s.560

2.2 XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hukukunun Mahiyeti

Osmanlı Devleti'nde hukuk nizamının temelini İslam hukukunun Hanefi yorumu oluşturur. Osmanlı hukuk sisteminin hükümleri, kaynakları itibariyle şer'i hukuk ve örfi hukuk olmak üzere ikiye ayrılır. Şer'i hukuk Osmanlı hukukunda Kuran, sünnet, icma ve kıyas gibi şer'i deliller yoluyla müçtehidlerin tedvin ettikleri hukuki hükümlerdir. Bu kapsamdaki hükümler, Osmanlı kanunâmelerinde Şer' veya Şer'-i şerif şeklinde yer almakta ve hiçbir şahıs ya da heyetin tasdikine ihtiyaç olmaksızın geçerli olup bütün Müslümanları bağlamaktadır. Bunlar, Osmanlı devletinde özel hukukun tamamına yakınında ve kamu hukukunun çoğunluğunda esas kabul edilen hükümlerdir.¹⁴⁵

Osmanlı hukukî-adlî yapısı önceki İslam ve Türk devletlerinden aldığı mirasla şekillenmiştir. Emevi ve Abbasi Devletleri geleneğinden gelen İslam Hukuku, Orta Asya Türk devletlerinden gelen devlet ve hukuk geleneği ile mezc edilerek Osmanlı hukuku ortaya çıkmıştır. İslam hukuku Osmanlı hukukunun omurgasını oluştururken, bu hukukun yapısı gereği ayrıntılı düzenlemenin olmadığı alanları Türk devlet geleneğini temsil eden padişahların koyduğu yasalar doldurmuştur.¹⁴⁶ Bu yetkinin Osmanlı padişahları tarafından bütün ülke çapında geçerli hukuk normları koyma şeklinde kullanılması, klasik fıkıh kitaplarında yer alan suç ve cezai müeyyidelerin yanı sıra farklı ve yeni kuralların ortaya çıkması ve uygulanması, zaman içinde oluşan padişah iradesine dayalı yeni düzenlemeler de belli bir yekûna ulaşınca "örfi hukuk, örf-i padişah, örf-i münif-i Sultani" adı altında yeni bir kategori doğmuştur.¹⁴⁷

Örfi hukuk alanı günümüzde bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Savunmacı eğilim ve ön yargılı eğilim olmak üzere iki tür yaklaşım oluşmuştur. Osmanlı devlet ricalinin, toplumun problemlerini çözmek amacıyla kanunnameler adı altında yaptıkları düzenlemeleri savunmacı eğilim; İslam hukuku olarak algılamış, içtihadi hükümler olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ön yargılı eğilim ise Kur'an ve Sünnette yer almadığı

¹⁴⁵ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Osmanlı Vakfı Yayınları, 1:49

¹⁴⁶ Mehmet Âkif Aydın, "Osmanlı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33:515,516

¹⁴⁷ Halil İnalcık, Osmanlıda Devlet Hukuk Adalet, s.43; Mehmet Akif Aydın, Osmanlı, 33:515, Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Osmanlı Vakfı Yayınları, 1:64

gerekçesiyle kanunnamelerde bulunan hükümlerin, dinden bağımsız örfi bir hukukun gelişmesine olanak sağladığı tezini savunmuşlardır.¹⁴⁸

Savunmacı eğilim örf ve adeti Kur'an ve sünnete aykırı olmamak şartıyla İslam hukukunda teşriî bir kaynak olarak kabul etmişler ve Kuran'da buna işaret eden ayetleri delil olarak göstermişlerdir. Onlara göre örf, şekli bir delilden ziyade daha çok pratikte istihzan ve ıstıslahla beraber kullanılmıştır. Bu bağlamda İslamiyet gelmeden önce arap toplumunda yürürlükte olan bir çok ticari ve medeni akit eğer hak ve hakkaniyete ters düşmüyorsa olduğu gibi kabul edilmiştir. Daha sonraki Müslüman devletlerde toplumda teamül haline gelen örf ve adetler toplumun yararına olup maslahat sağlıyor ve dinin hükümleriyle açıkça çelişmiyorsa geçerli kabul edilmiştir. Savunmacı eğilim bu şekilde örfe dayalı verilen hükümlerin, İslam hukuk sisteminin bir ürünü olarak değerlendirilebileceğini ifade eder.¹⁴⁹ Örf ve adet, Hz. Peygamber döneminde ve daha sonraki dönemlerde ictihadi hükümlerin oluşturulmasında, hukukun yorumlanması ve uygulanmasında etkin olmuştur. Nitekim Osmanlı döneminde oluşturulan Mecelle'de bu konuyla alakalı şu hükümler bulunmaktadır: "Adet muhakkemdir" (mad. 36)¹⁵⁰; "Adeten mümtene olan şey hakikaten mümtene gibidir" (mad. 38)¹⁵¹; "Âdetin delaletiyle mânay-ı hakiki terk olunur" (mad. 40)¹⁵²; Örf ile ta'yin nass ile ta'yin gibidir" (mad. 45.)¹⁵³ Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere İslam hukukçularınca örf ve adetler toplum ihtiyaçlarını ifade eden sosyal gerçek olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda örf ve adete dayalı hüküm ve uygulamalar İslam hukukuna zıt ve ondan bağımsız hukuk sistemi şeklinde anlaşılması tutarlı bir yaklaşım olmayacaktır.¹⁵⁴

Bu görüş savunucularından Mehmet Akif Aydın'a göre; örfi hukuk, şeriatın toplumun hayrı için boş bıraktığı alanları padişahın iradesine dayalı çıkartılan kanunları ifade eder. İslam tarihinde hükümdarlık idaresinin ortaya koyduğu bu fiili durum sebebiyle fakihler,

¹⁴⁸ Nasi Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:2, 2003, 3:17

¹⁴⁹ Nasi Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:2, 2003, 3:21

¹⁵⁰ Mustafa Yıldırım, Mecellenin Külli Kaideleri, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009, İzmir, s.105

¹⁵¹ Yıldırım, a.g.e, s.110

¹⁵² Yıldırım, a.g.e, s.115

¹⁵³ Yıldırım, a.g.e, s.125

¹⁵⁴ Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, s.22

kamu hukuku alanında yer bulamadıkları için bu alan padişahların irade ve fermanlarıyla oluşan pozitif hukuk sahası haline dönüşmüştür. Aydın ve Aslan'a göre örfî hukukun fakihlerin mesailerı dışında oluşması sebebiyle İslam hukukuna aykırı olduğu söylenemez. Onlara göre, örfî hukukun şer'i hukuka aykırı olabilmesi için sadece şer'i hukuktan bağımsız olması yeterli olmaz ayrıca şer'i hukukun hükümlerini değiştirmeli yada onları ortadan kaldıran esaslar getirmiş olmalıdır.¹⁵⁵ Kanunnameler hakkında ciddi çalışmaları bulunan Ahmet Akgündüz bütün kanunnamelerde Hanefi mezhebinin esas alındığını, fıkıh kitaplarında açıklanan had cezalarına aykırı olan hükümler ihtiva etmediğini ve bu ceza kanunnamelerinin, İslam ceza hukuku hükümlerinin yerine geçmek için değil, toplumun hayrına boş bırakılan alanları zaman ve zemininin şartlarına göre doldurmak için hazırlandığını vurgular.¹⁵⁶

Ön yargılı eğilimin iddialarına göre Osmanlı hukuku şer'i ve örfî olmak üzere iki ayrı hukuk sisteminden oluşur. Şer'i hukuk dini ahkama uygun hüküm vermesi için kadılarına bırakılırken örfî hukuk ise geçici kanunnamelere dayanır ve o bölge valisinin sorumluluğundadır. Bu sebeple örfî hukuk dini hukuktan bağımsız meydana gelmiştir.¹⁵⁷ Özellikle II. Mehmet (Fatih), Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlık döneminde düzenlenen kanunlar teorik ve pratik birçok açıdan şeriata aykırıdır.¹⁵⁸ Çünkü bu görüşü savunanlara göre tecavüz eden erkeğin tenasül uzvunun kesilmesi, bazı suçluların kazığa oturtulması, zina eden kadının fercinin dağlanması, hazineden mal çalarken suç üstü yakalanan kimsenin öldürülmesi gibi cezaların Kur'an'da *ulülemre* tanınan yetkiye dayanarak uygulanması pek imkan dahilinde değildir. Ayrıca kardeş katlinin İslam ceza hukuku ile uzlaştırılması da olası gözükmemektedir.¹⁵⁹

Uriel Heyd ve Barkan'a göre Osmanlı'da kanunlar hazırlanırken şeyhülislamın onayına ihtiyaç duyulmaz. Çünkü onların bu alandaki otoriteleri zannedildiğinden çok daha sınırlıdır. Hatta en yüksek dini otorite olmalarına karşın kendi görüşlerini sultan

¹⁵⁵ Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, s.22-23

¹⁵⁶ Ahmed Akgündüz, Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şeri Tahlili, s.14

¹⁵⁷ Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, s.20; İsmail Acar, Osmanlı Kanunnameleri Ve İslam Ceza Hukuku, s.58

¹⁵⁸ Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, s.21; İsmail Acar, Osmanlı Kanunnameleri Ve İslam Ceza Hukuku, s.59

¹⁵⁹ Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, s.58

buyruğu olmadan yürürlüğe koyamazlar.¹⁶⁰ Yine Uriel Heyd'e göre Osmanlı Ceza Hukuku Bizans Hukuku ve Sırp Kralı Stephan Dusan'ın Kanunnamesinden etkilenmiştir. Ayrıca ceza kanunu kaynaklarının daha önceki Türk geleneklerine kadar gidebileceğini ve yazılı laik hukukun genel mefhumlarının ise Moğol İmparatorluğu, Güney İran, Irak ve Doğu Anadolu'daki ülkelerin hukukuna uzanabileceğini savunur.¹⁶¹

2.3. XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Yargılama Usulü

İslâm Hukukuna göre mahkeme sadece bir hâkimden kurulur ve yargı faaliyetinin hâkimler kurulu tarafından icra edilmesi yasaktır. Bu tek hakimli yargılama usulü, İlber Ortaylı'ya göre İslâm yargılama usulünün temeli olmuş ve sünnî mezhebinin bütün okullarınca kabul edilmiştir. Meclis-i şer', mahfil-i şer'" şeklinde isimlendirilen Osmanlı mahkemesi tek hakimli ve tek dereceli bir yapıya sahiptir. Osmanlı dönemi uygulamasına baktığımızda genel itibarıyla bir iki istisna haricinde mahkemeler bu şekilde görevlerini icra etmişlerdir. Çok hakimli mahkeme yapısı İslam hukuk sistemine uygun olsa da Osmanlı uygulamasında pek görülmemiştir. Nitekim Divan-ı Hümayun'un çok üyeli bir yapısı olmasına rağmen bir yüksek mahkeme olarak işlev gördüğünde yargılamayı sadece Rumeli kazaskeri yapmış, Anadolu kazaskeri izleyici konumunda olmuştur. Fakat davaların yoğun olduğu zamanlarda Anadolu kazaskeri sadrazam talebiyle yargılamaya yardım etmiş, ancak divanda yargılamayı tek başına yapmıştır. Divan-ı Hümayun'un bir yüksek mahkeme şeklinde işlev görmesi, mahalli mahkemelerin kararlarına yapılan itirazlara tekrar bakması Osmanlı mahkeme yapısının çok dereceli olduğunu göstermez. Çünkü mahalli mahkeme kararları -bir kısım ceza davaları hariç- verildiği andan itibaren bir üst mahkemenin onayına ihtiyaç olmadan işlerlik kazanırdı.¹⁶²

İslâm yargılama usulünde «meşveret» prensibi de vardır. Bu meşveret fonksiyonu hukuki tavsiye niteliğinde olup bağlayıcı değildir. Yargılama ve hüküm ise sadece kadıya aittir.¹⁶³

¹⁶⁰ Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, s.26;

¹⁶¹ Uriel Heyd, Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler, ter. Ferhat Koca, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, s.20, 51

¹⁶² Mehmet Âkif Aydın, "Mahkeme", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27:341 342

¹⁶³ Ortaylı, İlber, Osmanlı Devletinde Kadı, Ankara, 1994, Turhan Kitabevi Yayınları s.51

Osmanlı mahkemesinde duruşmalar şaibeye yer vermemek için fukaha ve dinleyicilerin izleyebileceği bir şekilde açıkta yürütülmüştür. Bu sebeple kadı, “meşveret” fonksiyonunu bile davalı ve davacıların evinde yerine getiremez.¹⁶⁴ Başlangıçta cami mahkeme yeri olarak belirlenmiştir. Eğer yargılama başka bir yerde yapılıyorsa kapı açık tutulmalıdır.¹⁶⁵

Kadılar yargılama yaparken davacı ve davalıların menfaatlerini eşit bir şekilde gözeterek, tarafsızlık içinde olması gerekir ve “aksi ispat edinceye kadar kişilerin borçsuz ve suçsuz olacağı” ilkesine bağlı kalmak zorundadırlar. Kadı kendisine sunulan delilleri inceler, eğer gerekiyorsa bilirkişinin görüşünü alır. Bu şekilde hüküm vermesi yargılamanın açıklık ve güven içinde geçmesini sağlar.¹⁶⁶ Ayrıca hakim tayin edilen kimse, hasımdan veya herhangi bir işi olan kimseden hediye alamaz. Hatta davalar hasımsız, nizâsız olsa bile hediye alamazlar. Eğer hakim hediye kabul etmişse hediye geri verilemiyorsa, şahsına ait mallara karışmamışsa hediye hazineye bırakılır.¹⁶⁷

Hakim davayı özürsüz geciktiremez. İstirahat saatleri hariç ara veremez. Ana, babası, evladı hakkında hüküm veremez, onların taraf oluğu davaya bakamaz, onların leh ve aleyhlerine şahit dinleyemez, şahit olarak da dinlenemez. Ancak düşmanın lehine şahitliği dinlenir, lehine karar verebilir.¹⁶⁸

İslam'ın ilk dönemlerinde mahkemelerde haftanın her günü ve her saatinde duruşma yapılmıştır. Fakat daha sonra davaların çoğalmasıyla düzenin oluşması gerekli hale gelmiş ve kadılar, haftanın belirli gün ve saatlerini davalara ayırıp kişisel ihtiyaçlarını karşılamak ve ilmi araştırma yapmak için haftanın bir gününü mahkemenin tatil günü olarak kabul etmişlerdir.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Ortaylı, Osmanlı Devletinde Kadı 44

¹⁶⁵ Ortaylı, Osmanlı Devletinde Kadı 45; Aydın, Mahkeme, s.343

¹⁶⁶ Fahrettin Atar, “Kadı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24:69

¹⁶⁷ Maverdi, Ahkâm-ı Sultaniyye, s.84

¹⁶⁸ Maverdi, Ahkâm-ı Sultaniyye, s.84

¹⁶⁹ Aydın, Mahkeme, s.341, Ortaylı, Osmanlı Devletinde Kadı, s.46

2.4 Osmanlı'da İçki İçmenin Tespiti ve İçki İçme Cezasının Uygulanışı

Araştırmada temel konumuz Osmanlı uygulaması ile Hanefi doktrini arasında ne derece mutabakat olduğunu tespit olduğu için Osmanlı hukuk sisteminde yarı resmi hukuk külliyyatı olarak kabul edilen İbrahim Halebi'nin *Mülteka el-Ebhur* ve Molla Hüsrev'in *Düreru'l-hukkâm* adlı eserlerinde yer alan temel bilgileri zikretmemiz de yerinde olacaktır. Bu iki eserde içki içme cezasına dair yer alan bilgilerin hulasası şudur:

Sarhoşluk veren içkinin haram oluşunun kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bunun cezayı gerektiren bir suç olduğunu bildiren teşri kaynağı ise Resulullâh'ın “*Şarap içeni dövün. Şayet tekrar içerse, tekrar dövün*” hadisidir.” Haddin miktarını belirleyen kaynak ise sahabe icmasıdır.¹⁷⁰

Mülteka el-Ebhur müellifinin ifadesine göre içki ikiye ayrılır.

Hamr'ın azı da çoğu da sarhoşluk versin ya da vermesin kesinlikle haramdır. Bir damla dahi içilse had uygulanır.¹⁷¹ Şarap dışındaki sarhoşluk veren içkilerde ise durum farklıdır. Eğer kişi nebiz içip sarhoş olarak getirilirse ve bu kimsenin içki içtiğine dair iki erkek şahitlik yapsa ya da kendisi ikrar etse ve şarabın kokusu bulunursa had gerekir.¹⁷² Şarap içen kimseye mutlaka had vurulması gerekir; şarap dışındaki içecekler için ise kişinin - kendi rızasıyla içmesi şartıyla- sarhoş olması durumunda iki erkeğin şahitliği neticesinde had gerekir.¹⁷³ Molla Hüsrev'in ifadesine göre had cezası verilebilmesi için mutlaka iki erkek kişinin şahitlik etmesi gerekir. Bir erkek iki kadının şahitliği had cezalarında kabul edilmez.

İçki içmenin şer'i cezası hür insan için 80; köle için 40 kamçıdır. Bu konuda sahabenin icmaı vardır. Had uygulanırken kişi ayık olmalıdır. Erkek ise iç çamaşırı hariç bütün elbiseleri çıkarılır ve bedeninin tenasül azaları ve nazik yerleri hariç çeşitli yerlerine vurulur. Kadınların ise sadece kürk gibi kalın elbiseleri çıkartılır. Haddin

¹⁷⁰ Halebi, *Multeka Tercümesi Mevkufat* 1:683

¹⁷¹ Halebi, *Multeka Tercümesi Mevkufat* 1:682

¹⁷² Halebi, *Multeka Tercümesi Mevkufat* 1:682

¹⁷³ Molla Hüsrev, *Düreru'l-Hükkam fi şerhi Ğurerül Ahkam*, Fazilet Yayınevi, İstanbul, 1978, s.69,70

uygulanabilmesinin en önemli şartlarından biri de kişinin kendi rızasıyla müskiratı içmesidir.¹⁷⁴

2.5 Osmanlı'da Kanunnameler ve Kanunnamelerin Oluşumu

Osmanlı hukuku aşama aşama oluşmuştur. I. Beyazıd dönemi kanun koyma ve teşkilatlanma alanında yeni bir aşamayı temsil eder. Bu devir, merkezi hazineyi genişletme, yeni vergiler koyma, defter ve tahrir usullerinin uygulanması, kadılık müessesinde ıslahat vb. gibi birçok yeniliklerin uygulandığı bir devirdir. Tamamıyla örfi kanunlara dayanan, idarede kul sisteminin geniş ölçüde uygulanması yine bu devirdedir.¹⁷⁵

II. Murad döneminde klasik şekilleriyle devlet teşkilâtında örfi hukuk tam anlamıyla yerleşmiştir. Fatih devri ise örfi hukukun gelişmesinde bir dönüm noktasıdır. Fatih devrindeki bu hukuki gelişim İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed'in sınırsız bir otorite kazanması ve devleti kesin olarak kurma çabasının sonucudur. Fatih Sultan Mehmed bu otoritesini serbestçe kanun koyma şeklinde kullanmış, kanun hükümdarı olmuştur. Fatih Divan'da amel edilmek üzere bir kanunname hazırlanmasını emretmiş, Fatih'ten önceki kanunlar derlenmiş ve bunu bizzat kendisi gözden geçirerek eksik yerleri tamamlamıştır. Kanunnamenin üzerinde kendi yazısıyla yazılmış şu emri vardır.¹⁷⁶

“Bu kanûnnâme atam dedem kânunudur, benim dahi kânunumdur; evlâd-ı kiramım neslen ba'de neslin bununla âmil olalar.”

Osmanlı Kanunnâmelerinin tedvini %90 itibarıyla Fatih, II. Beyâzid, I. Selim ve Kanunî devri zamanında olmuştur. Bu dönemlerdeki kanunnâmelerin tedvininde Ebüssuud, İbn-i Kemâl ve benzeri şeyhülislamların rolü vardır. Kanunnâmelerin şeyhülislâmın tasdikinden geçmediği kabul edilse bile kanunnâmelerin müzakeresini yapan müsveddesini yazan defter eminleri, katipler, nişancılar hükümleri çok iyi bilen din alimleridir.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat 1:683, Molla Hüsrev, s.69,70

¹⁷⁵ İncalcık, Osmanlıda Devlet Hukuk Adalet, s.31

¹⁷⁶ İncalcık, Osmanlıda Devlet Hukuk Adalet, s.32, 33

¹⁷⁷ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1:85,86

Kanunnameler cezaların düzenlenmesi ve uygulanması açısından önem arzeder. Özellikle toplumda fisku fesâdın yaygınlaşmasına sebep olan suçların toplumdan izale edilebilmesi için gerekli cezalar kanunnamelerde tekrarlanmıştır.

Fatih kanunnamesinde içki içmeye verilecek ceza şu şekilde geçer.

“Eğer biregû hamr içse, Türk veya şehirlü olsa, kadı tazir ura. İki ağaca bir akçe cürm alına.”¹⁷⁸

II. Beyazıd kanunnâmesinde “Eğer bir kişi hamr içse kadı tazir ura, iki ağaca bir akçe cürm alına.”¹⁷⁹ şeklinde geçmiş olmakla beraber bu konuyla ilgili içki yasaknâmesi varolup Bursa Şer’iyye sicillerinde bulunmaktadır.¹⁸⁰ Yasaknamenin metni şudur:

1. El-hâletü hâzihî dergâh-ı ma’delet-penâhıma arz olundu ki, ol vilâyetlerde şehirlerde ve kurâda ve kasabâtda ve velîmelerde ve cem’iyetlerde alâniyeten şürb-i hamr ve tenâvül-i müskirat ve envâ’-ı melâhi ve ma’siye ve menhiye irtikab olunub şe’air-i İslama ri’âyet olunmayub feseakanın bu misillû kabâyihinden şenâyi’inden Müslümanlar hususan ulemâ ve sulehâ ziyâde müte’ellim ve müte’essir olub bî-huzur olur imiş.
2. Eyle olsa, emr-i bil-ma’ruf ve nehy-i anil-münker cümle-i vâcibâtıdan olduğu sebepten bu münkerâtın nehyi için dârende-i fermân-ı âlî-şân kulum ulûfeci Hamza ile size hükm-i hümayûn gönderüb buyurdum ki;
3. Varub vusul bulıcak bu bâbda tamam-ı ihtimâm edüp ve siz ki, kadıbarsız, kendü nefisleriyle mübâşeret olub her biriniz taht-ı kazânız halkına şehirlerde ve karyelerde ve kasabalarda gereği gibi te’kidât ve tehdîdât ile yasak edesiz ki, min ba’d bunların hiç birinde feseke cem’ olub alâniyeten fisku u fücür eyleyüp lehv ile ma’âsiye irtikâb ve menâhiye mübâşeret edüp şer’âir-i İslâmı kemâ yenbeği ri’âyet edeler.
4. Ba’det-te’kid ve vet-tehdîd uslanmayub velîmelerde ve sâir cem’iyetlerde feseke ve fecere cem’olub şürb-i müskirât ve izhâr-ı fezâyih ile münkerâta irtikab ederlerse, onların cem’iyyetlerin bozup ve dağıdub ve kendülerin dutub getürdüb hâd lâzım

¹⁷⁸ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1:349

¹⁷⁹ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 2:42

¹⁸⁰ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 2:232.

olanları tazir ve teşhir ve te'dib ve habs-i medîd eyleyüb müntehi haklarından gelesiz ve dâimâ bu emr-i şerîfi icra ve riâyet edesiz.

5. Ve şunlar ki, uslanmayub ziyâde muhâlefet ve inâd ve temerrüd ve fesâd edeler, anları ad ile yazub bâb-ı felek-âşiyânına arz edesiz, Anların bâbında fermân-ı kâza cereyan ne veçhile sâdır olursa, ana göre âmil olub emr-i münîfi yerine koyasız.
6. Ve sen ki, sancak begisin, sen dahi dâimâ bu hususu görüb ve gözetüb emrime muhâlefet edenleri kudât ma'rifetleriyle sak idüp hükm-i şer'-i şerîfe ri'âyet ve emr-i hümayûnumu icra ve ikâme edesiz.
7. Ve ol vilâyetlerin subaşları ve yerlerine duran âdemleri daha bu bâbda kudâta mu'in ve zâhir olub bu misillü füsûkun ve fücurun def'inde ve ref'inde kudâtla bile mübâşir olub kimseye velîmelerde ve cem'iyetlerde fisk u fücür etdürmeyeler; edenleri mecâlis-i kudâta getürüb anlar dahi şer'le vücûh-ı mezkûrelerin haklarından geleler.
8. Ve siz ki, kadîlersiz, her biriniz bu hükm-i hümayûnun suretini sicillâtınıza kayd edüp dâimâ bu emr-i şerîfimi icrâ edesiz; ihmâl ve müsâhele eylemeyesiz ve illâ her kangınızdan bu bâbda ihmâl ve müsâhele istima' olunursa, azl ile komayub azâb-ı azîm ve ikâb-ı elimle mu'âteb ve mu'âkab olurlar, bilmiş olasız.
9. Ve bu hükm-i şerîfim varub size vusul bulub emr-i hümayûna imtisâl olunduğunda her biriniz yazub mezkûr kulumla kapuma i'lâm edesiz. Elbette i'lâm etmeyince olmayasız.

Şöyle bilesiz ve alâmet-i şerîfe-i âlem-ârâya i'timâd kılub i'tikâd edesiz.¹⁸¹

Yasakname içki içmenin âleni hale gelmesi; kasabadan, şehirden her katmandan insanların sık içki tüketmesi buna bağlı suçlarda artış olması ve halkın ve alimlerin rahatsız olması üzere yayınlanmıştır. Kadılar bu yasaknameye uyması konusunda tenbih edilmiş kadılardan gerekli tedbirleri almaları istenmiştir. Yasaknameye göre eğer içki içme âleni bir şekilde devam ederse önce içki içenlerin bulundukları meclis dağıtılmalı daha sonra had verilmesi gereken bu kişiler tazir, tedip, teşhir, haps edilmeli hala

¹⁸¹ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 2:232, 233

uslanmayıp bu alışkanlığa devam edenlerin durumu yetkili mercilere bildirilmeli ve gerekli görülen ceza uygulanmalıdır.

Yavuz Sultan Selim’e ait merkez umumi kanunnamelerinde ise içki cezasına ilişkin kanun maddesi şu şekildedir: “Eğer bir kişi hamr içse kadı hakkından gelüp iki ağaca bir akçe cürm alına.”¹⁸²

Kanuni devrinde ise “Eğer bir kişi hamr içse, kadı ta’zir ede, iki ağaca bir akçe cürm alına.”¹⁸³ şeklinde yer almış olup cezası belirlenmiştir.

Görüldüğü üzere dört kanunnamenin içki içme cezası konusundaki hükmü aynı olup iki ağaca bir akçe cürüm alınması emredilmektedir. Buna göre içki içme cezası 80 sopa (ağaç) olduğuna göre içki içtiği sabit olan kişinin ceza olarak ödeyeceği meblağ 40 akçedir. Kimi araştırmacılar, kanunnamelerdeki bu ifadelerin suçun haddi gerektirecek şekilde sabit olmaması halinde uygulanacak bir tazir cezası olduğunu söylüyorsa da “iki ağaca bir akçe” oranına göre para cezasına dönüştürüldüğü görülmektedir. Kanunnamelerde yer alan bu hükmün mahkeme kararlarına ne oranda yansıdığı şer’iye sicilleri başlığında ayrıca ele alınacaktır.

Osmanlı Devleti, içerisinde birçok ulus ve birçok dini barındırdığı için gayrimüslim tebaaya İslâm Hukuku çerçevesinde bazı imtiyazlar tanınmıştır. İçki içebilme, ticaretini yapabilme, meyhane açabilme bu imtiyazlardandır. Meyhaneler gayrimüslimlerin bulunduğu yerlerde açılır. Eğer Müslüman mahallede açılırsa kapatılmıştır. Ancak meyhane müşterileri sadece gayrimüslimlerden oluşmamaktadır. Bu yerlerin toplumu etkileyen tarafına bakıldığında da birçok şikâyet aldığı görülür. Meyhanelerin fuhuşun, özellikle de homoseksüellerin buluşma mekânı olarak kullanılması, meyhanelerden çıkanların mahalle halkını rahatsız etmeleri, tacizde bulunmaları gibi şikâyetler almış ve XVI. yüzyılın ikinci yarısına girilirken meyhanelerin kapatılması kararı alınmıştır. 1554 tarihli bir fermanla ve Bursa subaşıasına gönderilen 1559 tarihli fermanla meyhanelerin kapatılması emredilmiştir. Ancak bu yasaklara rağmen tarih kaynakları ülkede çok sayıda meyhanenin açık olduğunu hatta yeni meyhanelerin açıldığını belirtmektedir. Osmanlı

¹⁸² Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 3:91

¹⁸³ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 4:368

idaresi meyhanelerin kapatılması konusunda kayda değer bir başarı sağlayamamıştır.¹⁸⁴ Dönemin Şeyhülislamı Ebussuud Efendi de, Cuma namazı kılınan bir belde gayrimüslimlerin kendi hallerinde kimseye zarar vermeden de olsa eğlence düzenlemelerinin caiz olmadığını ve Müslüman idarecilerin mutlaka bu eğlencelere mani olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸⁵

I. Ahmed zamanında 1613 tarihinde içki yasağı Nâimâ'nın aktardığına göre şu şekilde geçmektedir: “Bu sene cumâda'l-âhiresinde, şeriatı ihya eden, şenaatleri kaldıran dindar pâdişah fitne ve şürura sebep olan hamr denilen ümmül-habaisi memalik-i Osmaniye tamamen kaldırdılar. Lâkin insan tabiatinde şer ve fesat galiptir. Çok geçmeyüp gerû evvelce olduğu gibi içülür oldu.”¹⁸⁶

IV. Murad 1633 yılında çıkan ve İstanbul'un beşte birini harabeye çeviren büyük yangın üzerine, Şeyhülislamdan fetva alarak tütün ekmeyi ve içmeyi yasaklamıştır. Yasağa uymayanları devlete isyan etmiş kabul edip katletmiştir.¹⁸⁷ IV. Murad, tütün yasağıyla yetinmeyip o devirde zorbalara, işsizlerin, eşkiyaların toplantı yeri haline gelen kahvehaneleri kapatmış, yasağı çiğneyerek içki içip sarhoş olanları cezalandırmıştır.¹⁸⁸ Sultan İbrahim zamanında ise yasaklar esnetilmiştir.¹⁸⁹

XVII. yüzyılın sonuna ait bir emirnamede insanların, evlerin veya dükkânların güvenliğini sağlamak için esnaf yöneticilerinin bekçi belirlemesini, bunların geceleri gerekli yerlerde fener yakıp sabaha kadar dolaşmalarını istemiştir. Subaşılar kentin asayişini gün boyu sağlarken, aynı zamanda muhtesib ile iş birliği yaparak, zenaatkâr veya tüccarlara ilişkin hükümlere uyulup uyulmadığına bakıyor; sarhoşları, zarar verenleri ve diğer serserileri yakalayıp cezalandırıyorlardı. XVII. yüzyılda İstanbul'da bulunup Osmanlı hayatını ele alan, gördüklerini eserinde toplayan seyyah Du Loir'in tecrübelerini *XVI ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat* adlı eserinde zikreden

¹⁸⁴ Vecdi Bilgin, *Fakih ve Toplum*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.98,99

¹⁸⁵ Bilgin, *Fakih ve Toplum*, s.105

¹⁸⁶ Naima, 2:646

¹⁸⁷ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Osmanlı Vakfı Yayınları, 10:42; Naima, 3:1216,1217

¹⁸⁸ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Osmanlı Vakfı Yayınları, 10:42; Robert Mantran, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul, s.211; Ahmet Refik Altınay, *Eski İstanbul*, Kapı Yayıncılık, 2011 s. 29, 30, 31

¹⁸⁹ Altınay, *Eski İstanbul*, s.32

Robert Mantran'ın ifadesine göre kavga edenler, sarhoş olanlar veya başka kabahat işleyenler sert bir şekilde cezalandırılıyordu. Kabahati az olanların kaba etlerine vurulur, kabahat işleyenler genel olarak yere yatırılır, karınlarına veya ayak tabanlarına değnekle iki veya üç yüz kere vurulurdu.¹⁹⁰ Muhtemelen Mantran'ın "iki veya üç yüz kere" ifadesi tahmine dayalı gerçeği yansıtmayan bir ifadedir. Çünkü tazir cezaları bir yana had cezalarında bile en büyük ceza yüz sopadır.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde I. Mahmut zamanında sadece esrar men edilmiş, içenlere katli cezası getirilmiş, ancak kimse katledilmemiştir.¹⁹¹ Ayrıca daha önce tütün yasakken tütün ticaretinden vergi alınır hale gelinmiştir.¹⁹² Osmanlı'da her ne kadar içki içilmesi yasak olsa da gayrimüslimlerin bulunması sebebiyle içki ticareti de olmuştur. II. Beyazid dönemi kanunnamelerine bakıldığında şaraptan vergi alındığı da görülmektedir.¹⁹³ II. Bayezid'in Umumi Osmanlı Kanunnamesi'nin "bab-ı sani"sinin "Bacı ve beytülmal beyan eyler" ara başlıklı "fasl-ı salis"inin 80. maddesinde "Ve şehre gelen bir fıçı süciden (şaraptan) on beş akçe alına. Ve hınzır, boğazlamağ için beslense, hınzır başına bir akçe alına." hükmü getirilmiştir.¹⁹⁴ Şehre ithal edilen her fıçı şaraptan da on beş akçe rüsum alınmıştır.¹⁹⁵ Kefalonya Kanunnamesi, 42. maddesinin son cümlesi de yine "ve şehre gelen bir fıçı süciden on beş akçe alına." şeklindedir.¹⁹⁶

2.6 Fetva Mecmuaları

Müslüman toplumlarda değişen sosyal yapı, gelişen tıp ve teknoloji ile din arasındaki ilişkiyi kurabilecek kişi "fakih"tir. Toplumsal yapıda ortaya çıkan herhangi bir durum mutlak surette fakihin önüne gelir. Fetva ise "fakih bir kişinin sorulan fıkhi bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm" demektir. Örfte ise sorulan dini sorulara müftüler tarafından yazı ile verilen cevaptır.¹⁹⁷ Osmanlı Devleti'nde

¹⁹⁰ Mantran, İstanbul'da Gündelik Hayat, s.79

¹⁹¹ Altınay, Eski İstanbul, s.37

¹⁹² Altınay, Eski İstanbul, s.38, 39

¹⁹³ Fethi Gedikli, Osmanlı Devletinde Şaraptan Alınan Vergiler, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 7, 2009 (Bahar), s.9-10; Altınay, Eski İstanbul, s.48-49

¹⁹⁴ Akgündüz, a.g.e., 2:50-51

¹⁹⁵ Altınay, Eski İstanbul, a.g.e s.48

¹⁹⁶ Akgündüz, a.g.e., 2:427.

¹⁹⁷ Fahrettin Atar, "Fetva", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları,1995), 12:486

şeyhülislam ve taşradadaki eyalet müftüleri tarafından verilen on binlerce fetvadan önemli bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

Osmanlı tarihi boyunca "*Fetava*" yahut "*Mecmuatü'l-fetava*" şeklinde iki farklı literatür oluşmuştur. Bunlar gerek muhteva, gerek derleyenlerin pozisyonu açısından birbirlerinden farklıdır. Osmanlı toplumunda karşılaşılan problemlerin cevabını oluşturan ve doğrudan şeyhülislam veya müftüler tarafından verilmiş fetvalar derlenmiş ve bunlar asli fetva mecmuaları şeklinde isimlendirilmiştir. Diğerinde ise, kadı ve müftülere başvuru kaynağı olmak üzere el kitapları şeklinde klasik Hanefi literatüründen derlenmiş meseleler aynen nakledilmektedir. Bunlara da "*menkul fetva mecmuaları*" denilmektedir.¹⁹⁸ Biz tezimizde asli fetva mecmualarına yer verdik. Osmanlı Devleti'nde derleme şeklinde fetva mecmualarının oluşturulmasına XVI. yüzyıldan itibaren başlanmıştır. Bu yüzyılın en önemli fetva derlemeleri, şüphesiz Ebussuud Efendi'nin verdiği fetvaların "*Fetava-yı Ebussuud*" adı altında toplanmasıyla oluşturulmuştur. Daha sonra fetva mecmuaları literatürüne birçok şeyhülislama ait yeni fetva mecmuaları ilave edilmiştir. Bunlardan birkaçı Dürrizade Mehmed Efendi'nin "*Neticetü'l-Fetava*" ve Yenişehirli Abdullah Efendi'nin "*Behcetü'l-Fetava*" adlı eserleridir. Fetva mecmualarının en öne çıkan özelliği, soru-cevap şeklinde hazırlanmış olmalarıdır. Orijinal fetvalarda kullanılan dini ifadeler, bölgeye, zamana ve fetvayı veren kişiye göre değişiklik gösterebilir. Ancak belirli ifadelerin kullanılması geleneği süregelmiştir.¹⁹⁹ Fakat bazı fetva mecmuaları pratik amaçlar doğrultusunda, orijinal fetvalardan farklılık gösterebilir. Fetvanın sonunda yazılması gereken "Allâhu a'lem" ibaresi Osmanlı müftülerinin fetvalarında genellikle fetvanın başında 'el-cevap' kelimesinden sonra yazılmıştır. Fetva metinlerinde soru kısmı daha ayrıntılı olup birden fazla soru içerebilir. Sorulan soruya ya da soru belirtilmeden sık karşılaşılan meselelerin

¹⁹⁸ Şükrü Özen, Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Sayı 5, 2005, s.253

¹⁹⁹ Seda Örsten, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 4, 2007, s 32

cevapları, kısaca "*caizdir*", "*sahihdir*", "*mekruhtur*" veya "*mekruh değildir*" şeklinde verilebilir.²⁰⁰

Fetvalar, mecmualarda belirli konu sıralamaları göz önünde bulundurularak düzenlenmişlerdir. Mecmualar, genellikle temizlik (*kitabu't-taharet*) konusuyla başlayarak daha sonra sırasıyla namaz (*kitabu's-salat*) zekat (*kitabu'z-zekat*) oruç (*kitabu's-savm*), hac ziyareti (*kitabu'l-hac*) gibi ibadet ile ilgili bölümlerle devam etmektedir. Bu bölümlerden sonra, evlenme (*kitabü'n-nikah*), boşanma (*kitabü't-talak*) gibi aile hukuku ile ilgili konular gelmektedir. Bu konuların yanında, şahsın hukuku, ceza hukuku, borçlar hukuku, ticaret hukuku, vakıf hukuku, yargılama hukuku, gibi hukukun çeşitli alanlarına ilişkin bölümler de bulunmaktadır. Saydığımız konuların haricinde kurbanlık hayvanlar, ekonomik düzenlemeler, avcılık, içki gibi muhtelif konularda fetvalar da vardır. Sonuç olarak fetva mecmuaları hayatın her yönüyle ilgili konular barındırır. Fetvaları detaylı incelediğimizde fetvalarda İslamiyet'in hem dini hem de hukuki boyutunun baskın olduğu görülmektedir. Ancak hukuk, bütün içinde büyük bir öneme ve ayrı bir yere sahiptir.²⁰¹

Çalışmamızın bir bölümünü oluşturan fetva mecmualarında içki içme suçuyla ilgili fetvalar “Babu haddi’ş-Şürb” başlığında yer almaktadır. Bu fetvalarda sorunun mahiyetine göre ya detay belirtilmiş ya da birkaç kelimelik kısa cevaplar verilmiştir.

2.6.1 Fetva Mecmualarının Kaynak Olarak Önemi

Fetva mecmuaları hukuksal ve toplumsal konuları kapsadığı için hem başvuru kaynağı olma özelliği taşır hem de toplumun çeşitli katmanlarıyla geçmiş ve gelecek arasında bilgi aktarımını da sağlar. Fetva mecmualarında yer alan fetvalar, Osmanlı Devleti'nin sosyal hayatını, siyasi ve hukuki anlayış ve görüşlerini, somut örneklerle sergilemektedir. Bu sebeple, Osmanlı Devletiyle ilgili yapılan hemen hemen bütün araştırmalarda fetva mecmuaları, tartışmasız en önemli kaynaklar arasındadır.²⁰²

²⁰⁰ Örsten, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları, s.32; Atar, Fetva, 12:494; Ertuğrul Düzdağ, Ebussud Efendi Fetvalar Işığında 16. Asır Türk Hayatı, Enderun Yayınları, İstanbul, 1998, s.14-15

²⁰¹ Örsten, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları, s.34

²⁰² Örsten, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları, s.35-36; Düzdağ, Ebussud Efendi Fetvalar Işığında 16. Asır Türk Hayatı, s.14

Fetva mecmuaları fetvaların alındığı kaynakları belirtmek suretiyle İslam hukuk literatürüne büyük bir katkı sağlamıştır. Derlemeler oluşturulurken de bu incelik göz ardı edilmemiş yapılan araştırma ve incelemede yararlanılan eserler belirtilmiş, İslam hukuk literatürü gözler önüne serilmiştir. Kaynaklar arasında en çok Bedreddin Simavi'nin "*Câmiu'l-Fusuleyn*"i, Bezzazi'nin "*El-Fetâva'l-Bezzâziyye*"si, "*El-Fetâva'l-Tatarhâniyye*", "*Fetâvây-ı Kadîhân*", "*Bahru'r-Râik*", "*El-Eşbah ve'n-Nezâir*", "*Hulâsatu'l-Fetâvâ.*", "*Hızânetu'l-Fetâvâ.*", "*Fethü'l-Kadir*" gibi Hanefi mezhebinin önemli kaynaklarıyla fetva mecmualarına göndermede bulunulmuştur.²⁰³

Osmanlı Devleti'nde fetva mecmuaları, sık karşılaşılan sorunlara yer vermeleri ve Hanefi mezhebindeki hakim görüşü bildirmeleri sebebiyle, kadıların en çok müracaat ettikleri kaynak olmuş; şer'îyye sicillerindeki karar ve zabıtlar, fetvalara uygun tutulmuştur.²⁰⁴

Osmanlıda fetva mecmualarının sayısal fazlalığının sebebi de şu şekilde açıklanabilir. Fetva mecmualarında müftülerin fetva verirken dayandıkları hukuk kaynakları farklı olduğu için fetvalar da çeşitlilik göstermiştir. İslam hukukunda bulunan "*İçtihat ile içtihat nakz olunmaz*" kuralı bağlamında aynı mezhep içerisinde bile birbirlerine zıt içtihatlar bulunmakta olup hepsi yürürlükte sayılmıştır. Fetva mecmualarının farklılık göstermesinin sebebi ise herhangi bir konuda Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf veya İmam Muhammed'in farklı içtihatları bulunması ve müftünün bu görüşlerden birini tercih etmesinden kaynaklanır. Fetva mecmualarının farklı ayet, hadis ya da içtihatlarla bağlı olarak verilmiş fetvaların meydana getirdiği zenginlik; fetva mecmuaları ile fıkıh kitaplarının, İslam hukukunun bir kodifikasyon şeklini almamasına ve İslam hukuku kaynaklarına dayanan bir "*code*" ortaya çıkmamasına sebep olmuştur.²⁰⁵

2.6.2 Fetvanın Dönemin İctimai Özelliklerini Göstermesi Bakımından Önemi

Fetva talep etme tarihte iki nedenden dolayı olmuştur. Birincisi herhangi bir hususta dinin hükmünü merak etmek; ikincisi ise bir söz, hareket veya bir olayın meydana gelmesi ve bunlara nasıl tavır alınması gerektiği hakkında soru sorulmasıdır. Bir mesele hakkında

²⁰³ Özen, Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü, 338-339; Örsten, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları, s.36

²⁰⁴ Özen, Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü, s.252-253; Örsten, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları, s.37

²⁰⁵ Örsten, Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları, s.37

sorulan soru dine uygun veya aykırı olabilir. Her iki durumda da fetvanın bu kısmı toplumdaki bir davranışı bize yansıtır. ²⁰⁶ Ancak herhangi bir konunun bir döneme ait olduğunu söyleyebilmek için aynı mesele hakkında diğer fetvaları, şeriiye sicillerini, tarihi kaynakları incelemek gerekir. Aynı şekilde fetva mecmularının soru kısmında anlatılan suçlar, dine aykırı davranışlar toplumda bu davranışların yaygın olduğunu göstermez. Her iki durumda da genelleme yapmak sakıncalıdır. Müslüman bir toplumda sergilenen dine aykırı davranışlar, suçlar o toplumda nadir işleniyor olabilir. Ayrıca sergilenen her davranış bize toplumun sadece bir yönü hakkında bilgi vermez. Sözgelimi fetva mecmualarında kişinin eşini dövmesi davranışı bir suç olarak telakki edilir ve gerekli ceza verilir.²⁰⁷ Bu fetva ilk önce dinin bu konuda bize ne dediğini söyledikten sonra, o yüzyılda böyle bir hadisenin yaşandığı bilgisini öğrenmiş oluruz. Ayrıca toplumda kadına verilen değeri de yansıtmış olur. Yine sözgelimi bir müslümanın içki içme suçunu işlemesi Müslüman bir toplumda insanların dini önemsemediği, dini inkâr ettiği ya da içki içme fiilinin yaygın olduğu anlamına gelmez. Nadir bir hadise de olabilir. İçki içme fiili sonucu kişi sadece kendine zarar vermez etrafındakilere de zarar verebilir. Örneğin içki içip sarhoş olan bir kişi kazf ederse verilmesi gereken suç hakkında fetva sorulmuştur.²⁰⁸ Fetva mecmualarında bu ve benzeri detaylar hakkında verilen fetvalar toplumsal hadiseler hakkında bize ışık tutmaktadır. Müslüman bir kadının Hristiyan bir kadınla içki içmek için bir araya gelip içki içmesi hakkında Müslüman kadına ne ceza gerektiği hususunda istenen fetva ²⁰⁹ ise bize şu bilgileri verir: Toplumda hristiyanlar da yaşamaktadır. İçki içmek için bir araya gelmeleri, aralarında arkadaşlık bağı olduğunu gösterir. Müslüman bir kadınla Hristiyan bir kadın arkadaş olabilir. İçki içmek sadece erkeklerde görülen bir suç değildir. Aynı suçu kadınlar da işlemiştir.

Fetva mecmualarında bu gibi satır aralarını okumak bize toplumsal değeri olan birçok bilgiyi sunar. Dolayısıyla bu mecmualar sadece hukukî veya dinî bir kaynak olmanın ötesinde antropolojik ve sosyolojik araştırmalar için de önemli birer kaynak niteliği taşımaktadır.

²⁰⁶ Düздаğ, Ebussud Efendi Fetvalar Işığında 16. Asır Türk Hayatı, s. 15

²⁰⁷ Düздаğ, Ebussud Efendi Fetvalar Işığında 16. Asır Türk Hayatı, s. 16

²⁰⁸ Süleyman Kaya, Behçetül Fetava, Klasik Yayınları, 2013, İstanbul, s.160

²⁰⁹ Süleyman Kaya, Fetavayı Feyziyye, Klasik Yayınları, 2009, İstanbul, s. 114

2.6.3 XVI. Yüzyıl Şeyhülislam Ebussuud Fetva Mecmualarından İçki İçme Suçuyla İlgili Seçme Fetvalar

XVI. yüzyılla ilgili fetvalar için dönemin şeyhülislamının fetvalarının incelenip derlendiği Ertuğrul Düzdağ'ın “*Şeyhülislam Ebusuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*” çalışması önemli bir kaynaktır. Sistematik bir şekilde fetvaların sıralandığı kitapta içki içme suçu ile ilgili birçok fetva bulunmaktadır. Ancak bu çalışma dönemle ilgili fetvaların hepsini içermemektedir. İki yazma nüsha seçilerek onların tasnifi yapılmıştır. Yine de Ebusuûd Efendi'nin fetvaları bize dönemle ilgili kayda değer bilgiler vermesi itibarıyla önemlidir.

Söz konusu eserde içki içmeyle ilgili zikredilen bazı fetvalar şunlardır:

704. Mesele: Evinde hamr kurup içen müslümana ne lazım olur.

el-Cevap: Had ve ta'zir lazım olur.

Bu fetvada had ve tazirin birlikte kullanılması doktrine aykırı gibi görünse de üzerinde düşünüldüğünde evinde hamr içmesiyle beraber ona ortam hazırlayıp başkalarının içmesine sebep olduğu için iki ceza verilmiş olma ihtimali yüksektir. Kendisi içtiği için had, fisku fesada ortam hazırladığı için ayrıca tazir cezasına hükmedilmiştir. Ya da had cezasının şüphe bulunması halinde tazir cezasına dönüştürüleceğini; ama suçun cezasız kalmayacağını ifade etmek için de ikisi birlikte zikredilmiş olabilir.

705. Mesele: “Buraya şarap getirsinler, nesne yoktur” diyen Müslümana ne lazım olur?

el-Cevap: Ta'zîr-i şedîd ve habs-i medîd lâzımdır.

707. Mesele: Zeyd-i mariz devâ olmak için bir miktar arak (rakı) isti'mal eylemek, şer'an caiz olur mu?

el-Cevap : Olmaz, ne'uzubillahi Te'ala deva olmak ihtimâli mi vardır? Devalığı muhakkak ise dahi aslâ mümkün değildir.

709. Mesele: “Deva için birkaç kadeh hamr etmek helâldir.” diyene ne lazım olur.

el-Cevap : Tecdid-i iman lâzımdır.²¹⁰

Ebussuud Efendi'nin içki konusundaki fetvalarında kullandığı ifadelerin sert olması dikkati çekicidir. Bir yere şarap getirilmesini talep eden müslüman için tazir verilmesi ve ayrıca habs edilmesi gerektiğini ifade etmesi, yine hasta olan bir kişinin deva bulabilmesi için rakı içebilir mi? Caiz olur mu? sorusu üzerine Ebussuud Efendi “Olmaz” ifadesinin yanında destekleyici kesin bir şekilde “Ne’uzubillahi te’ala deva olmak ihtimâli mi vardır? Devalığı muhakkak ise dahi aslâ mümkün değildir.” gibi ifadeleri fetvalarında kullandığı dilin ağır olduğunu gösterir. Ayrıca “Buraya şarap getirsinler, nesne yoktur” diyen adama tazir cezası ve habs-i medid ifadeleri sanki uygulamaya dönük olmaktan ziyade tehdit izlenimini vermektedir.

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak Şeyhülislam Ebussuud efendinin hocası İbn Kemal'in bu yüzyıl başlarında içki içme ile ilgili risaleleri vardır. Bunlar “fî Tafsîli hurmeti'l-hamr”, “fî Ta'lîmi'l-emr fî Tahrîmi'l-hamr” ve “fî Haddi'l-hamr” adlarını taşır. Risaleler ayrı ayrı yazılmalarına rağmen birbirini tamamlar niteliktedir.²¹¹ “(Risâletün) fî Ta'lîmi'l-emr fî Tahrîmi'l-hamr” adlı risalede içkinin yasaklanış aşamaları ele alınmakta ve tefsirlerden faydalanılarak detaylı açıklamalar yapılmaktadır. “(Risâletün) fî Haddi'l-hamr” adıyla müstakil bir risale kaleme alan İbn Kemâl had gerektiren içkinin mahiyeti, şarap dışında içki içip sarhoş olanlara verilecek ceza gibi konularda Hanefi literatüründeki bilgileri özetlemiştir. İçki içme cezası had cezaları kapsamında değerlendirilir. Hamr içen kimsede sarhoşluk şartı aranmaz; “Haddu's-Şurb” olarak isimlendirilir ve az olsun çok olsun içen kimse hadle cezalandırılır. “Hamr” kapsamı dışındaki içeceklerde ise sarhoşluk şartı aranır. “Haddu's-Sekr” olarak isimlendirilir ve bu ceza ancak sarhoşluk kesin olarak meydana geldiğinde vurulur.²¹²

2.6.4 Fetava-yı Feyziyye

²¹⁰ Düzdağ, Ebussud Efendi Fetvalar Işığında 16. Asır Türk Hayatı, s.146

²¹¹ İbn Kemâl, Şemseddin b. Süleyman, Resâil-i İbn Kemâl, “fî Haddi'l-hamr”, (Nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul, 1316, s. 355-380

²¹² İbn Kemâl, s.377; Ömer Faruk Habergetiren, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi Ve Kültürü Sempozyumu, 2014, Tokat, Cilt:II, s.164

XVII. yüzyıl müderrislerinden olan Feyzullah Efendi 1695 yılı şeyhülislamlığı döneminde verdiği fetvaları içeren Fetavâ-yı Feyziye XVIII ve XIX. yüzyıllarda en çok itibar gören fetva mecmualarındandır.²¹³

“O yüzyıllarda Feyzullah Efendi'nin ibadet, muamelat ve günlük hayat ile ilgili alanlarda meydana gelen sorunlara dair verdiği fetvaları içeren eser, Osmanlı toplumunun din anlayışı ve sosyo-kültürel yönünü yansıtan önemli bir kaynak olmuştur. Aynı zamanda da Fetvahane'nin -Behcetü'l-fetava, Fetava-yı Ali Efendi ve Neticetü l-fetava ile birlikte en muteber saydığı dört fetva kitabından biridir.²¹⁴ Eserde toplam 2865 fetva bulunmaktadır.

Bu mecmuada hadd-i şürib ile ilgili üç adet fetva bulunmaktadır:

Zeyd-i müslim ecânibden birkaç kimseleri zevcesi Hind'in yanına getirip mezbûrlar ile şürib-i hamr eder olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevap: Hadd-i şürib ikâmet olunup tahfif-i veca'ından sonra ta'zir olunur.

Bu fetvada Zeyd işlediği içki içme suçundan dolayı önce had cezası aldığı, daha sonra eşinin yanında gayri müslim erkeklerle içki içtiği için ayrıca tazir cezasına hükmedildiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim Ebussuud Efendi'nin de, evinde işret meclisi kuran bir Müslümana “had ve tazir lazım geleceği” şeklinde bir fetvası yukarıda geçmiştir.

Zeyd-i müslim menziline hamr ittihâz edip şürib-i hamr eder olsa Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevap: Hadd-i şürib ve ta'zir-i şedîd ile zecr u men' olunur.

Had ve tazir uygulamalarının ikisinin aynı anda verilmesi düşündürücüdür. Çünkü bu fetvada herhangi bir içki meclisinden ya da bu anlamda yorumlanabilecek herhangi bir husustan söz edilmemektedir.

Hind-i müslime Zeyneb-i nasraniye ile meclis kurup şürib-i hamr eylese Hind'e ne lazım olur?

²¹³ Kaya, Fetavayı Feyziyye, s:X

²¹⁴ Salim Ögüt, “Fetavayı Feyziyye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12:443

el-Cevap: Hadd-i şürib.²¹⁵

Bu fetva diğer fevalara nazaran dikkat çekicidir. Çünkü benzer fetvalarda ayrıca tazir cezasına hükmedilirken burada sadece haddten bahsedilmiştir. Diğerlerinden farklı olarak burada biri müslüman diğeri hristiyan olan iki kadının evde içki içmesinden söz edilmektedir. Yukarıdaki fetvalarda ise kocanın, evine arkadaşlarını davet ederek işret meclisi kurması söz konusudur. Bundan dolayı iki kadın arasında gizlice gerçekleşen olayda sadece had ile yetinilirken önceki fetvalarda, koca evine arkadaşlarını getirmek suretiyle evinin ve ailesinin mahremiyetini de çiğnediği için ayrıca tazir cezasından söz edilmiş olmalıdır.

2.6.5 Fetâvâ-yı Ali Efendi

17. yüzyıl şeyhülislamlarından Ali Efendi'nin fetavâsı Osmanlı fetvâhanesinin en muteber kabul ettiği dört fetva kitabından biridir. Bu eserde içki içme suçu ile ilgili fetvalar şunlardır:

Zeyd ve Ömer Müslümanlar birkaç zimmi ile mescid kurup şürib-i hamr eylese Zeyd ve Ömer'e ne lazım gelir.

el-Cevap: Hadd-i şürib ve tazir-i şedid

Ali Efendi fetvasını verdikten sonra Hidaye'nin gerekli metnini aktararak hamr içtikleri için had bu suça ortak oldukları için tazir verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Zeydi müslim ecanibten birkaç kimselerle zevcesi Hind'in yanına getirip şürib-i hamr eylese Zeyd'e ne lazım olur.

el-Cevap:Hadd-i şürib ve tazir-i şedid²¹⁶

2.6.6 Behçetü'l-Fetava

XVIII. yüzyıl müderrislerinden Yenişehirli Abdullah Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde verdiği fetvalar kendisi görevdeyken bir araya getirilmiş ve fetva emini olan Mehmed Fıkhî el-Aynî, bu ilk derlemeyi düzensiz bulduğu için Abdullah Efendi

²¹⁵ Kaya, Fetavayı Feyziyye, s.114

²¹⁶ Ali Efendi, Fetavayı Ali Efendi, TBMM kütüphanesi, 1269, s. 111

hayattayken eseri yeniden tertip etmiştir. *Behcetü'l-fetâvâ* ismini verdiği eser XVIII ve XIX. yüzyıllarda en çok itibar gören fetva mecmualarındandır. Eserde toplam 3474 fetva bulunmaktadır. Bütün fıkıh konularına dair fetva içeren eser bu konuların dışında dönemde revaç bulmuş konular hakkında fetvalar da içerir.²¹⁷ Mecmuada hadd-i şürib ile ilgili iki fetva bulunmaktadır. Bunlar:

Zeyd tâi'an şürib-i hamr edip hamrdan sekrân olunca Hind-i muhsaneye “Rosbi” deyu kazfeylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevap: Hadd-i şürib ve haddi kazf.

İçki içmek akıl yoksunluğuna sebep verdiği için genelde beraberinde başka suçlara da sebebiyet vermiştir. Fetva mecmualarına da bu yansımıştır. Bu sebeple içki içmeye had cezası verilmiş diğer suçun türüne göre cezaya hükmedilmiştir.

Zeyd-i müslim tâian şürib-i hamr edip şer'an dünyada Zeyd üzerine hadd-i şürib ikame olursa yevm-i kıyamette dahi şürib-i mezbûr için Zeyd muâkebe olunur mu?

el-Cevap: Olunmaz.²¹⁸

2.6.7. Fetâvâ-yı Abdürrahim

Abdürrahim Efendi Osmanlı XVIII. yüzyıl şeyhülislamlarındandır. Abdurrahim Efendi'nin fetvâları Fetâvâ-yı Abdürrahim adıyla iki cilt halinde yayınlanmıştır. Dönemin din anlayışını, sosyal yapısını yansıtmaları sebebiyle önemlidir. Eserinde içki içme suçu ile ilgili fetvalar şunlardır:

Mescidde imam olan Zeyd küfr ile oturup şürib-i hamr eylese Zeyd'e ne lazım olur.

el-Cevap: Hadd-i şürib sonra tazir-i şedid ve azl lazım olur.

Zeyd şürib-i hamr edip raihası kaybolduktan sonra ittihaz edilip Zeyd şürib-i hamr eylesi diye şehadet eyleseler Zeyd'e hadd-i şürib ikamet olunur mu?

el-Cevap: Olunmaz

²¹⁷ Kaya, Behçetül Fetava, s.9-10

²¹⁸ Kaya, Behçetül Fetava, s.160

Zeyd-i müslim menziline hamr getirip zevcesi Hind'in yanında meclis kurup şürb-i hamr eylese Zeyd'e ne lazım olur?

el-Cevap: Tazir-i şedid, Hadd-i şürb²¹⁹

2.7 Şer'iyye Mahkemelerinde İçki İçme Suçu

Osmanlı Devleti'nin yargı mercii kadıların görev yaptığı şer'iyye mahkemeleridir. Ancak Dîvân-ı Hümayunda da bazı ceza davalarına bakılmıştır.

Şer'iyye defterleri Osmanlı toplumuna ait her tabakadan insanlar arasındaki hem hukukî ilişkilere dair kayıtları içerir hem de Osmanlı'da toplum, aile, hukuk ve ekonomi gibi çeşitli alanların tarihi için vazgeçilmez kaynakları arasındadır. Bu nedenle şer'iyye sicilleri sosyal ve yerel tarih çalışmalarında başvuru kaynağı olmuştur.²²⁰

Bu sebeple Osmanlı dönemindeki içki içme suçu ve cezasına ilişkin uygulamaların sistematik fıkıh literatüründe zikredilen hükümlerle ne derece uygun olup olmadığını araştırdığımız çalışmamızda Hanefi fıkıh literatüründeki birkaç temel hükme ana hatlarıyla temas edip ardından şer'iyye mahkemelerinde içki içme suçuna dair kayıtları tespit edip değerlendirmesini yapacağız.

Bir fiilin mahkemeye intikal edebilmesi için suç sayılması gerekir. İslam dini koyduğu yasakları haram olarak nitelendirmiş, bunların müeyyidelerini uhrevi cezayı gerektiren günah kavramı ile ifade ederek kişilerin vicdanına bırakmış, ceza hukuku alanı dışında tutmuştur. Haram olması açısından cezai müeyyide gerektirmeyen domuz eti yeme, faizli alım satım gibi fiillerin dışında had gerektiren içki içme fiiline ceza terettüp edilmiştir.²²¹

Cezai müeyyide gerektiren içki içme fiilinin oluşabilmesi için kişinin; hür, müslüman, akıllı olması ve bilerek içmesi gerekir. İçki içme fiili; sarhoşluk, koku, kusma, ikrar ve şahitlik yöntemleriyle ispat olur. Osmanlı sosyal hayatında bu fiilin nasıl vuku bulduğunu, nasıl tespit edildiğini, cezanın tatbik edilip edilmediğini incelemek için XVI,

²¹⁹ Abdurrahim, Fetava-yı Abdurrahim, TBMM Kütüphanesi, 1243, s.104

²²⁰ Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39:8

²²¹ Mustafa Yıldırım, İslam Hukunda İçki İçme Suçu ve Cezası, D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIII-XIV, 2001, İzmir, s.34

XVII, XVIII yüzyıllarında Üsküdar başta olmak üzere Eyüp, Hasköy bölgelerindeki içki içme davalarını tespit ettik ve şu sonuçları elde ettik.

XVI. yüzyıla ait yedi şer'iyye sicilleri defterinde 39 davada içki içme suç olarak ele alınmış, 4 davada had cezasına 3 davada ise tazir cezasına hükmedilmiştir. Bir davada da hapis cezası verilmiştir. Kalan davalarda suçlar kaydedilmiş, bunun haricinde verilen ceza ile ilgili bir kayıt düşülmemiştir. Suçların tespiti genellikle hamr kokusu sebebiyle şahitlik ve ikrar ile olmuştur. Diğer dönemlere nazaran XVI. yüzyılda mahkemeye intikal etmiş daha fazla davaya rastladık. Bu durumun sebebini araştırdığımızda şunu farkettilik: XVI. yüzyılda Ebusuûd Efendi, Kanuni döneminin siyasi-idari olaylarında etkin olmuş, döneminin hukuk sistemine kanunname ve ma'ruzatları ile katkıda bulunmuş ve fetvaları ile yön vermiştir.²²² Bu sebeple içki içmeyle ilgili suçların azalması için daha fazla önlem alınmış, bu da mahkeme kayıtlarına yansımıştır.

XVII. yüzyıla ait Üsküdar bölgesinde incelediğimiz dört defterde içki içme davasına rastlayamadık; ama XVII. yüzyıla ait farklı ilçelerde incelediğimiz defterlerde bu konuyla ilgili davaların mevcut olduğunu farkettilik. Bu durumun sebebini XVII. yüzyıla ait daha fazla defter incelemekten tespit etmek zordur. Osmanlı Devleti'nde o dönemde yaşanan siyasi sosyal sıkıntılar, uzun süren savaşlar beraberinde ekonomik bunalım, idari yönetimdeki aksaklıklar, Anadolu'daki Celali isyanları gibi sıkıntıyla uğraşan yönetimin XVI. yüzyılda olduğu gibi devletin içki içmenin yasaklanması adına önlemleri alamamış olması devletin bu konuya XVI. yüzyıldaki gibi önem gösterememesi bu tür suçların mahkemeye yansımalarını azaltmış olabilir. Nitekim XVIII. yüzyılda incelediğimiz defterlerde de XVI. yüzyıldaki gibi bu suçların çok olmadığını tespit ettik. XVIII. yüzyıla ait dokuz defterde 18 içki içme davasına rastlanıp sadece 7 tanesine tazir verilmiştir. Had cezası verilen dava yoktur. Bu üç yüzyılda dikkat çeken davalara tezimizde yer verdik ve bu bölümde şer'iyye sicillerinde içki içme suçuyla ilgili davaları konularına göre ayırdık. İncelediğimiz şer'iyye sicillerindeki içki içme suçu ile ilgili tespit ettiğimiz başlıca davalar konularına göre şu şekilde tasnif edilebilir:

²²² Düздаğ, Ebussud Efendi Fetvalar Işığında 16. Asır Türk Hayatı, s.15

Mahalle halkının rahatsız olması sebebiyle şer'iyye sicillerinde açılan davalar mevcut olup aşağıda örnekleri verilmiştir.

- **Sarhoş kimsenin nara atması sebebiyle mahalle halkının rahatsız olması**

Üsküdar şer'iyye sicillerinden bir numaralı defterde sarhoş olup mahallede haykıran kişinin tazir edildiği kaydedilmiştir.²²³

- **İçki içmeyle beraber gayri ahlaki ilişkilerin olması sebebiyle mahalle halkının rahatsız olması**

Üsküdar şer'iyye sicillerinde bir numaralı defterde geçen davaya göre Mehmed b. Eymir'in içki içip, eve yabancı erkekler getirdiği ve Ayşe ve Meryem isimli eşlerine para karşılığında tasarrufta bulundurduğu hakkında suç duyurusunda bulunulup kaydedilmiştir.²²⁴

XVIII. yüzyıla ait Üsküdar 420 numaralı defterde Halil ve zevcesinin şarap ve hamr içmeleri, fışk-ı fesaad eylemeleri sebebiyle tazir edilmesi ve mahalleden ihraç olunmaları istenmiştir.²²⁵

- **Sarhoş kimselerin yaralama suçuna karışması sebebiyle mahalle halkının rahatsız olması**

Bir grup mahallelinin içki içtikten sonra kavga edip Sudce b. Enik adlı şahsı yaraladıkları şer'iyye siciline kaydedilmiştir.²²⁶

- **Sarhoş kimselerin mahalle halkının hanımlarına elfaz-ı kabihada bulunmaları sebebiyle mahalle halkının rahatsız olması**

Üsküdar 420 numaralı defterde 35/b1 numaralı kayıttaki bekâr İbrahim Beşe'nin içki içip mahalle halkının hanımlarına elfaz-ı kabihada bulunması sebebiyle mahalleden ihracı istenmiştir. 58/a1 numaralı kayıttaki farklı bir kişinin aynı suçu işlemesi sebebiyle mahalleden ihracı istenmiştir.

²²³ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 86b-4

²²⁴ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 45a-3

²²⁵ Üsküdar Mahkemesi, 420 Numaralı Defter, 23b/2

²²⁶ Üsküdar Mahkemesi, 56 Numaralı Defter, 68a-1

- **Sarhoş kişinin mahalleyi yakmasından korkulduğu için mahalle halkının rahatsız olması**

İçki mübtelası olan âmâ Bekir bin Abdullah'ın evini ve dolayısıyla mahalleyi yakmasından korkulduğu için mahalleden ihracı talep edilmiştir.²²⁷

Şer'iyye sicillerinde toplumun huzurunu, düzenini bozacak durumlar olduğu zaman verilecek ceza ona göre şekillenmiştir. İçki içmek ayrı bir suç buna bağlı olarak gelişen gayri ahlaki davranışlar, suçlar ayrı olarak değerlendirilmiş bu suçları işleyen kişiler bulundukları yerden uzaklaştırılmıştır. Bu gibi suçların mahkemeye intikali de ya mağdur tarafın ya da mahalle halkının talebiyle olmuştur.

2.7.3 Şer'iyye Sicillerinde Verilen Had Cezaları

Had, nasslarda belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezai müeyyideleri ifade eden fıkıh terimidir. Yüce Allah'ın naslarda (kitap ve sünnette) -kendisine ait bir hak olarak cezalarını takdir ettiği suçlara "had suçları" veya "haddi gerektiren suçlar" adı verilir.²²⁸ İncelediğimiz Şer'iyye Sicillerinde verilen had davaları şunlardır:

Tezkiretü'l-hurûf oldur ki nefs-i Üsküdar'da mütemekkin olan İsmail b. Abdullah meclis-i şer' de hamr içdim deyu ikrâr edicek şer'an mu'teber görülüp mezbûr İsmail'e had olup Üsküdar âmili Osman b. Gevherdaş ale'l-kânûn cerime alınıp deftere sebt olundu.²²⁹

Bu davada geçen "had olup ale'l-kânûn cerime alınıp" ifadesinde Selman Baktı'ya göre hadle kastedilen tazir cezasıdır. Tazir cezasının gereği para cezası alınmıştır. Tazir cezası da İslam hukuk doktrinde kastedilen tazir kavramıyla aynı değildir. Osmanlıda bu kavram ödünçleme yoluyla kullanılmıştır. Kanunnamelerde içki içme suçuna verilen cezalar için kullanılmış bir ifadedir. Nitekim ona göre kanunnamelerde verilen cezalar İslam hukuk doktriniyle uyuşmamaktadır. İslam hukuk doktrininde içki içme suçuna verilen ceza celde iken kanunnamelerde geçen "iki ağaca bir akçe cürm alına" ifadesi cezanın paraya döndürüldüğünü göstermektedir. Diğer görüş taraftarları ise "Osmanlı

²²⁷ Üsküdar Mahkemesi, 466 Numaralı defter, 48b/2

²²⁸ Ali Bardakoğlu, "Had", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları,1996), 14: 547

²²⁹ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 16a-1

hukukunun Şer'i Şerifin hilafına hareket etmeyeceği ön kabulü ile had unsurları oluşmamıştır" şeklinde tevile gitmişlerdir. Baktı'ya göre ise eğer suç unsuru oluşmadıysa nasıl had cezası yerine tazir verilebilir? Cezanın şeklinin değiştirilmesi gayri şer'i olduğunu göstermez. Nitekim suç olarak hâlâ kabul edilmektedir. Cezanın değiştirilmesi onu suç olmaktan çıkarmaz ve gayri şer'î kılmaz.

Kanaatimizce tazir ifadesi sadece ödünçleme yoluyla kullanılarak had verilmemiştir şeklinde genellemek doğru olmaz. Çünkü had verilen yerde gerçekten had uygulanmış olabilir. Şer'iyeye sicillerinde hırsızlık suçuyla ilgili yapılan bir çalışmada had uygulandığı, kayıtlarda elin bilekten kesildiği ifadesi vardır. Çalışmada fetva mecmuaları ve kanunnamelerde de hırsızlık suçunun cezası el kesme olduğu vurgulanmış ancak kanunnamelerde başka türden cezalara da yer verilmiştir. XVI ve XVII. yüzyıllara ait 117 tane defterin incelendiği çalışmada beş tane had cezası verildiği tespitine yer verilmiştir²³⁰ Uygulanan had cezaları işlenen suçlara nispetle azdır. Bu bağlamda Osmanlı'da hem içki içme cezası olsun hem de hırsızlık cezası olsun doktrini uygulamada esnek davranıldığı söylenebilir. Dönemin sosyal şartları gereği ya da suçtaki şüpheler gereği had cezası düşürülmüş olma ihtimali bulunsa da incelenen defter sayısı ve işlenen suçların detayı gereği had cezasının düşürülmesinden ziyade yerine başka cezaların uygulanmış olması ihtimali kanaatimizce daha uygundur. Şunu da unutmamak gerekir ki eğer sicilde had ifadesi geçiyorsa bunu başka bir manaya hamletmek doğru olmaz. İçki içme suçuna da verilen cezalarda bu cezanın Kur'an'da sabit olmaması sebebiyle bir miktar esneklik gösterilmiş olabilir. Ama bu had cezasının hiç uygulanmadığı anlamına gelmez.

İncelediğimiz şer'iyye sicillerindeki diğer had davaları şunlardır.

Sebeb-i tahrîr-i sicil budur ki Karye-i Kadı'da âmil olan Mahmud nâm kimesne şer'-i şerîf meclisine İlyas b. Abdullah'ı ve Kâsım b. Abdullah'ı ihzâr eyleyip takrîr-i merâm kılıp dedi ki ikiniz şürb-i hamr eylediniz mezkûrlardan suâl olıcak ikrâr eylediler ba'de ikrârihimâ sicil olunup hadd verilip tescîl olundu. ²³¹

²³⁰ Ömer Menekşe, XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası, Dr. Tezi, İstanbul, 1998, s.111, 112

²³¹ Üsküdar Mahkemesi, 09 Numaralı Defter, 25a-1

Sebeb-i tahrîr-i hurûf oldur ki İshak b. Abdullah şürb-i hamr ettiğine Muhzır başı Mehmed Çelebi b. Hamza ve Ahmed b. Ali yalan şehâdet edip hadd vuruldu.²³²

İçki içen Habbaz Alagöz b. Abdullah, diğer Alagöz b. Abdullah el-Irgad ve Hamza b. Abdullah ed-Dellâk'a had vurulması tafsîl oldur ki nefis-i Üsküdar'dan nâm kimesneler mübârek Şa'bân içinde gece ile şürb-i hamr ettiklerine şer'-i şerîf meclisinde ikrâr ettiklerinden sonra hem-sohbetleri olan Yusuf b. Abdullah el-Bostânî mukâbele bi'l-inkâr ettiğinde gıbbe'l-istişhâd udûl-i müslimînden Kabil b. Abdullah el-Müezzin ve Eskici Şevki b. Kasım biz ağzını koktuk mezkûr Yusuf'un ağzında hamr kokardı deyip şürb-i hamr ettiğine şehâdet ettiler ba'dehû mezkûrûna had vurulmak hükm olup sebt-i sicil olundu.²³³

Yukarıdaki davada had verilmiş olsa da her davada aynı olmamış benzer davalarda tazir verilmiş bazı davalarda ise yalnızca suçun kayıt altına alındığı bilgisi verilmiştir.

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Sevindi Memi b. Hacı Veli sarhoşla mahallede haykırdığı ve sarhoş olup süci içtiği şuhûd-ı udûl ile ve ikrar ile sâbit oldukda ta'zir olup deftere sebt olundu.²³⁴

Vech-i tahrir-i sicil budur ki Bali b. Umur Maltepe nâm karyede sarhoş meclis-i şer'a gelüp şürb-i hamr ettim, deyû ikrâr edip bi't-talep kayd-ı defter olundu.²³⁵

Sebeb-i tahrîr-i sicil budur ki Mustafa Bey b. Abdullah meclis-i şer'a İbrahim b. Kaya[?yıl] ihzâr edip dedi ki işbu İbrahim hamr içmiş dedikde mezbûr İbrahim ikrâr edip dedi ki ahmar içtim deyû ikrâr edip bi't-taleb tescîl olundu. Tahrîren fî evâsıtı Şevvâl fî sene 940.²³⁶

2.7.4 Şer'îyye Sicillerinde Verilen Tazir Cezaları

Tazir “had ve kısas cezaları dışında yöneticinin veya hâkimin takdirine bırakılan cezaya” denir. “Ta'zir cezaları aslî ceza niteliğinde olabileceği gibi aslî cezaya bedel veya ek ceza

²³² Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 26b-2

²³³ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 16a-1

²³⁴ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 86b-4

²³⁵ Üsküdar Mahkemesi, 17 Numaralı Defter, 22b-4

²³⁶ Üsküdar Mahkemesi, 9 Numaralı Defter, 135a-4

niteliğinde de olabilir. Ta‘zîr cezasını gerektiren suçlar şer‘an mâsiyet kabul edildiği bilinen, ancak karşılığında had ve kısas gibi muayyen bir ceza konulmayan fiillerdir.”²³⁷

Şerîyye sicillerinde genellikle içki içme suçuna tazir cezası verilmiştir, sû-i hal ve fisku fesad üzere olan kimselerin içki içtiklerine ait kesin bir delilin bulunmadığı şer‘iyye sicil kayıtlarını tezimize almadık.²³⁸ İçki içme suçuna tazir cezası verilen cezalara örnekler şu şekildedir.

Şerîyye sicillerinde şu kişinin içki içtiğini gördüm ya da ağzında içki kokusu vardır şeklinde²³⁹ yapılan şahitliklerde şahitler araştırılmış, şahitliklerinin kabul edilmesi halinde suçluya tazir cezası verilmiştir. Şahitlik ise “Bir kimsenin hazır bulunup görmek veya duymak suretiyle bildiği bir şeyi haber vermesine” denir.²⁴⁰ Bir konuda aranan en az şahit sayısına “şahitlik nisabı” denir. Fıkıh literatüründe şahitlik yapılan konuya göre farklı şahitlik nisapları vardır.²⁴¹ İçki suçunun ispatında iki erkek kişinin şahitlik yapması gerekir,²⁴² kadınların erkeklerle birlikte şahitlik yapması kabul edilmez.²⁴³ Muhakeme esnasında adaletin gerçekleşebilmesi için dava edilen hakkın ispat edilmesi gerekir. Şahitlik önemli ispat yollarından biridir.

İncelenen şerîyye sicillerinde birçok dava şahitlik ile tespit edilmiş ve şahitlerin şahitliklerinin kabul edilebilmesi için şahitler tezkiye edilmiştir. Üsküdar bir numaralı şerîyye sicilinde Ahmed b. Hacı Mehmed’in ağzında süci kokusu olduğuna Mahmud b. İshak ile ve Nuhbâli b. Yahya’ya şehâdet edip şehâdetleri tezkiyeden sonra kabul edilip tazir cezası verilmiştir.²⁴⁴ Bazı davalar şahitler yoluyla ispat edilmiş ve icrâ’-i şer’ olmuştur.²⁴⁵

²³⁷ Tuncay Başoğlu, “Tazir”, 40:198

²³⁸ Üsküdar Mahkemesi, 415 Numaralı defter, 16a/1, 42b/2

²³⁹ İstanbul Kadı Sicilleri, Üsküdar 01 c.1, s.174, Hüküm no:195 Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Ahmed b. Hacı Mehmed’in ağzında süci kokusu var ağzında kokan râyiha sücüdür deyu Mahmud b. İshak ile ve Nuhbâli b. Yahya’ya şehâdet-i sahîha-i şer‘iyye eylediler ba‘de’ttezkiyeti’ş-şer‘iyye şehâdetleri kabûl olunup ve ta‘zîr olundu

²⁴⁰ H. Yunus Apaydın, “Şahit”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları,2010), 38:278

²⁴¹ Apaydın, “Şahit”, 38: 279

²⁴² Halebi, Multeka Tercümesi Mevkufat 1:683; Kuduri, Muhtasaru’l-Kuduri, s.487

²⁴³ Kuduri, Muhtasaru’l-Kuduri, s.487, Fetâvâyi Hindiyeye, s.53

²⁴⁴ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 38a-2

²⁴⁵ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 52b-2

Şer'iyye sicillerinde içki içme cezası genellikle ikrar, şahitlik ve sarhoşluk sebebiyle sabit olmuştur. Mahkemeye intikali de aynı sebeplerle ya da sarhoş kimselerin taşkınlık yaparak mahalle halkının huzurunu bozmaları sebebiyle olmuştur.²⁴⁶ Saydığımız sebeplerle mahkemeye intikal eden şikâyetler şer'iyye sicillerinde aşağıdaki şekillerle kayda geçirilmiştir.

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Başçı Ahmed b. Abdullah'ın süciden sarhoşluğu ve ağzında râiha-i hamr olduğu Arnavud Ali b. Abdullah ile Demirhan b. Musa'(nın) şهادetleri (ile) sabit olduktan sonra sebt olundu.²⁴⁷

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Başçı Ahmed b. Abdullah'ın şürb edip ağzında süci rahiyası olduğu Başçı Karagöz b. Abdullah ve Demirhan b. İsmail ve Mahmud b. Abdullah ve Kasım b. Abdullah şهادetleri ile habsi emrolundu.²⁴⁸

Yukarıdaki iki davada aynı kişiden bahsedildiği ve Başçı Ahmed b. Abdullah'ın içki içme suçunu ikinci defa işlemesi sebebiyle habs edildiği anlaşılmaktadır. Dönem kanunnamelerine bakıldığında “Eğer bir kişi hamr içse kadı ta'zir ura, iki ağaca bir akçe cürm alına.”²⁴⁹ şeklinde geçmiş olmakla beraber bu konuyla ilgili içki yasaknâmesi varolup Bursa Şer'iyye sicilleri yasaknamesinde tedip, tazir, teşhir ve habs edilebileceği ifade edilmektedir.

Yasakname metninin ilgili kısmı şudur:

“Ba'det-te'kîd ve vet-tehdîd uslanmayub velimelerde ve sâir cem'iyetlerde feseka ve fecere cem'olub şürb-i müskirât ve izhâr-ı fezâyih ile münkerâta irtikab ederlerse, anların cem'iyetlerin bozub ve dağıdub ve kendülerin dutub getürdüb hâd lâzım olanları ta'zir ve teşhir ve te'dib ve habs-i medîd eyleyüb muntehi haklarından gelesiz ve dâimâ bu emr-i şerifi icra ve ri'âyet edesiz.”²⁵⁰

Bu bağlamda içki içmeye hapis cezası verilmesinin örfi bir uygulama olduğu söylenebilir.

²⁴⁶Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 53b-4, 61a-1, 102b-4, 107a-5

²⁴⁷Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 53b-4

²⁴⁸ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 61a-1

²⁴⁹ Ahmed Akgündüz, 2:42

²⁵⁰ Ahmed Akgündüz, 2:232.

Vech-i tezkiretü'l-hurûf oldur ki Hüdâverdi b. Abdullah ve Yardım b. Abdullah nâm kimesnelerin ağzın kokub Timurhan b. İsmail ve Bekir b. Mustafa ağzında hamr kokar deyu şehâdet edip şehâdetleri hayyiz-i kabûlde kılınıp sebt-i sicil olundu.²⁵¹

Vech-i tezkire oldur ki Karye-i Musallâ'dan Ahmed b. Umur Bey meclis-i şer' de şürb-i hamr ettiğine ağzında râyiha-i hamr var idiğine Ramazan b. Hüseyin ve Kara Yusuf b. Abdullah şahadetleriyle zâhir olup ta'zir olun(up) bi't-talep sicil olundu.²⁵²

İçki içtiği adil şahitler ve ikrar ile tesbit edilen Memi b. Hacı Veli'ye tazir cezası uygulanmıştır.²⁵³

Bu davalarda ispat delili olarak ikrar ve şarap kokusuna dair şahitlikle tespit edilmiş ve tazir cezasına hükmedilmiştir. Şeriyeye sicillerinde yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi yapılan şahitlikler de şahitler araştırılmış, şahitleri uygun ise şahitlikleri kabul edilip tazir edilmiştir. Diğer önemli bir nokta ise şahitler erkek olup iki kişidirler. Yine başka bir şeriyeye sicili kaydında da şahitlerin adil olduğu belirtilmiştir. Şahitlik ve ikrar aynı anda delil olarak kullanılmıştır. 18. yy ait 420 numaralı defterde 23b/2 numaralı kayıta şahitlik ispat vasıtası olarak kullanılmıştır.

Mahkemeye başvurma sadece içki içen kişiyi ihbar etme sebebiyle olmamıştır. Çevrelerine verdikleri zarar neticesiyle halkın rahatsız olması üzerine başvurulmuş davalarda mevcuttur.

Üsküdar Selami mahallesinde Kalyoncu Mehmed sekran olup mahalle ahalisinin mallarını gasb etmiş, bu suçlar üzere mahkemeye başvurulmuş hakkında te'dip ve ta'zir hükmü verilmiştir.²⁵⁴

Yine başka bir şeriyeye sicillinde Halil adlı şahsın şarab ve enva-i fisk ve fesadı işlemesi ve sû-i hal üzere olması üzere mahkeme huzurunda şahitlerle desteklenip tazir verilmiş ayrıca mahalleden ihraç edilmiş, tevbe etmesi için tedip verilmesine hükmedilmiştir.²⁵⁵

²⁵¹ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 102b-4

²⁵² Üsküdar Mahkemesi, 14 Numaralı Defter, 82b-5

²⁵³ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 86b-4

²⁵⁴ Üsküdar Mahkemesi, 420 Numaralı Defter, 10a/1

²⁵⁵ Üsküdar Mahkemesi, 420 Numaralı Defter, 23b/2

Şer'iyye sicillerinde kişinin durumuna göre hüküm verildiği de olmuştur. Nitekim Bekar İbrahim sarhoş olup Üsküdar Hasanağa mahallesi sakinlerinden Âmine ve Ümmühan'ın ırzlarını hetk eylemiş, elfâz-ı kabîhada bulunmuş mahalle ahalisinden iki erkek şahitle mahkemeye başvurulmuştur. Mahkeme sarhoş İbrahim'e tazir gerektiği hükmüne varmış ancak İbrahim'in mahreminden kimsesinin bulunmadığı, bekar olduğu için mahalleden ihraç edilmesine karar verilmiştir.²⁵⁶

Yine Üsküdar sakinlerinden Ahmed şâribu'l hamr olup çevresindekilerin ırzlarını hetk eylemesi ve defalarca tenbih olmasına rağmen içki içmeyi ve etrafındakileri rahatsız etmeyi âdet haline getirmiş bu ahvali mahkemede ikrarı ile sabit olup hakkında tedip ve tâzir cezası verilmiştir.²⁵⁷

Üsküdar'ın Kefçe mahallesinde Mustafa adlı kişi Ali Ağa'nın kapısını dövüp eşi ve annesinin ırzına hetk eylemiş aynı mahalleden beş erkek kişi bu olayı görüp mahkemede şahitlikte bulunmuştur. Bu olayın mahkemeye intikali ise Ali Ağa ve ailesinin ihbarı ile olmuştur. Burusa'lı Mustafa hakkında tazir gerektiği bildirilmiştir.²⁵⁸

Üsküdar'da Karaca Ahmed Tekkesi yanında oturan bakkal Purki'nin dükkanına sarhoş olarak giren Ali b. Ahmed dükkana ve içindeki mallara zarar vermiş, durum mahkemeye bildirilmiş ve mahkemede bunu itiraf edip hakkında te'dip ve ta'zir buyrulmuştur.²⁵⁹

Kefçe mahallesinde sakin olan Mustafa şâribu-l hamr olup evine namahrem kimseler getirmesi üzerine kayınpederi kızının emniyetinin olmadığını bildirmesi, imam ve müezzinin Mustafa'ya defalarca tenbih ve nasihatte bulunmasına rağmen Mustafa'nın bu halinden vazgeçmeyip, Mustafa'ya tazir verilmiştir.²⁶⁰

Üsküdar Kefçe mahallesinde Duhanî Ahmed müdmin-i hamr olup nâmahrem kadınlar getirip fık ve fesad işlemekte tenbih olunduğu halde ısrar etmesi üzerine imam müezzin ve ahalisi tarafından Ahmed hakkında mahalleden ihraç talebiyle dava açmışlardır.²⁶¹

²⁵⁶ Üsküdar Mahkemesi, 420 Numaralı Defter, 35b/1

²⁵⁷ Üsküdar Mahkemesi, 420 Numaralı Defter, 56b/2

²⁵⁸ Sadık Fethi ÇETİN, 466 Numaralı Şer'iyye Sicili, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997) 400. Maruz, s.265

²⁵⁹ Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Defter, 12a/2

²⁶⁰ Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Defter, 14a/1

²⁶¹ Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Defter, 18b/3

Üsküdar'da Arakiyeci el-Hac Mehmed Mahallesinde sakin olan Hüseyin; Ahmed'in annesini ve eşini cima' lafzıyla şetm ve ırzını hetk eylemiş ve aynı mahalleden iki kişi buna şahit olup Hüseyin aleyhine mahkemede şahitlikte bulunmuştur. Ayrıca Hüseyin defalarca tenbih olunmasına rağmen uslanmadığı için mahalle ahalisi Hüseyin'in mahalleden ihraç edilmesini talep etmiş ve hakkında tazir hükmü verilmiştir.²⁶²

Mahalle imamı bölgesinde içki içen fisk-u fesâd yapan kimseler hakkında mahalle halkının talebi ve şahitlerle mahkemeye şikayette bulunduğu şeriyye sicilleri kayıtlarında mevcuttur. Ayrıca sûi hal üzere olan, içki içen kimselere gerekli nasihati ve tenbihi yapıp eğer uslanmaz ise mahkemeye bu durum da bildirilmiştir.²⁶³

Hakimler hüküm verirken özel olayları gözetip duruma göre hüküm verdikleri olmuştur. İçki mübtelası âmâ Bekir bin Abdullah'ın evini ve mahalleyi yakmasından korkulduğu için mahalleden ihracına karar verilmiştir.²⁶⁴ Ayrıca içki içme suçuyla beraber fuhuş, mahalle halkına zarar verme vb. gibi suçlar oluştuğunda genellikle tazir suçuyla beraber mahalleden bu kişilerin ihracı istenmiştir.

Bazı davalar da subaşıl原因 durumu mahkemeye bildirmesiyle kaydedilmiştir. Çünkü Osmanlıda subaşıl原因 mahalle halkının güvenliğini temin etmekle yükümlü olmuşlardır. Şeriyye sicillerinde subaşıl原因 gayri ahlaki durumları tespit edip suçluların ikrarları subaşı talebiyle tescil olunmuştur.²⁶⁵

Şeriyye sicillerinde yukarıda ifade ettiğimiz gibi bazı davalar şahitlik ile bazı davalar subaşıl原因 durumu mahkemeye bildirmesiyle kaydedilmiş olsa da bazı davalarda ikrar ile sabit olmuştur ve gerekli ceza terettüp edilmiştir.

Şeriyye sicillerinde tespit ettiğimiz davalarda ikrar ispat vasıtası olarak kullanılmıştır. Davalarda kişilerin yaptığı beyanları incelediğimizde ise ikrarları açık ve nettir, sekr halinde değildirler. Ayrıca ikrarı yapan kişinin rızasının olması, zorlama altında bulunmaması ve ikrarının ciddi olması gerekir.²⁶⁶ İkrarın sahih olması için her türlü

²⁶² Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Defter, 54a/1

²⁶³ Üsküdar Mahkemesi, 415 Numaralı Defter, 29b3

²⁶⁴ Üsküdar Mahkemesi, 466 Numaralı Defter, 48b/2

²⁶⁵ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 12a-1, 12a-2

²⁶⁶ Üsküdar Mahkemesi, 17 Numaralı Defter, 20a-2

Vech-i tahrîr-i sicil budur ki Bâli b. Umur Maltepe nâm karyede serhoş meclis-i şer'a gelip şürb-i

muvazaa, telcie, istihza, hezl ve hileden uzak bulunması gerekir.²⁶⁷ Davalarda bu şartlara riayet edilmiştir.

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Sevindi Memi b. Hacı Veli sarhoşla mahallede haykırdığı ve sarhoş olup süci içtiği şuhûd-ı udûl ile ve ikrar ile sâbit oldukda ta'zir olunup deftere sebt olundu.²⁶⁸

Vech-i tahrir-i sicil budur ki Bali b. Umur Maltepe nâm karyede sarhoş meclis-i şer'a gelüp şürb-i hamr ettim, deyû ikrâr edip bi't-taleb kayd-ı defter olundu.²⁶⁹

Karagöz b. Abdullah hamr ettiğini ikrâr eyledi.²⁷⁰

Sebeb-i tahrîr-i sicil budur ki Mustafa Bey b. Abdullah meclis-i şer'a İbrahim b. Kaya['yı] ihzâr edip dedi ki işbu İbrahim hamr içmiş dedikde mezbûr İbrahim ikrâr edip dedi ki ahmar içtim deyû ikrâr edip bi't-taleb tescîl olundu. Tahrîren fî evâsıtı Şevvâl fî sene 940.²⁷¹

Yine başka bir şeriyye sicili kaydında²⁷² şahitlerin adil olduğu belirtilmiştir. Şahitlik ve ikrar aynı anda delil olarak kullanılmıştır.

Şeriyye sicillerinde genellikle olayın geçtiği mekân bilgisi,²⁷³ kişilerin baba adları, mensup oldukları din²⁷⁴ ve meslekleri belirtilmiştir.

hamr ettim, deyû ikrâr edip bi't-taleb kayd-ı defter olundu. Vaka'a't-tahrîr fî evâhiri Cemâziyelevvel sene 956.

²⁶⁷ Ferhat Koca, İkrar, 22:38

²⁶⁸ Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 86b-4

²⁶⁹ Üsküdar Mahkemesi, 14 Numaralı Defter, 17a-3

²⁷⁰ Üsküdar Mahkemesi, 9 Numaralı Defter, 92a-4

²⁷¹ Üsküdar Mahkemesi, 9 Numaralı Defter, 135a-4

²⁷² Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter 86b-4

Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki Sevindi Memi b. Hacı Veli sarhoşla mahallede haykırdığı ve sarhoş olup süci içtiği şuhûd-ı udûl ile ve ikrâr ile sâbit oldukda ta'zir olunup deftere sebt olundu.

²⁷³ Üsküdar Mahkemesi, 17 Numaralı Defter, 14a-2

Vech-i tahrîr-i sicil budur ki Karye-i Viran'dan Şaban b. Musa meclis-i şer'de şürb-i hamr ettiğin ikrâr edip bi't-taleb kayd-ı defter olundu.

Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Defter, 114b-1

Fasl Tezkireti'l-hurûf oldur ki nefsi-i Üsküdar'da mütemekkin olan İsmail b. Abdullah meclis-i şer'de hamr içdim deyû ikrâr edecek şer'an mu'teber görülüp mezbûr İsmail'e had olup Üsküdar âmili Osman b. Gevherdaş ale'l-kânûn cerime alınıp deftere sebt olundu.

²⁷⁴ Üsküdar Mahkemesi, 14 Numaralı Defter, 44a-1

Vech-i tezkire oldur ki Karye-i Kuzguncuk'dan Yani b. Değirmenci meclis-i şer'de ikrâr ve i'tirâf edip dedi ki Mustafa b. Abdullah ile benim evimde Kaba Manol ve bir hasmı ve Nikola ve mezkûr

Mübarek gecelerde işlenen suçlarda günün önemine binaen davalarda belirtilmiştir.²⁷⁵

Çünkü bir suç, özü itibarıyla çirkin olsa da Ramazan ayı, kadir gecesı gibi, mübarek bir vakitte işlenmesi onu daha da çirkin kılmaktadır.

Sicillerde bazen olayın durumuna göre detay verilmiş²⁷⁶ bazen ise çok kısa bir bilgilendirme²⁷⁷ yapılmıştır.

2.7.5 XVI. XVII. XVIII. Yüzyıl Üsküdar Şeriyce Sicillerinde İçki İçme Suçuna Verilen Cezalar ve Doktrinle Mukayesesi

Fetva mecmuaları ile şeriyce sicillerinde verilen cezaları karşılaştırdığımız zaman birbirlerine mutabık olduklarını ancak benzer ya da aynı şartlarda da olsa her suçta ceza verilmediğini bu suçların sicillere kaydedildiğini tespit ettik. Bunun sebebi ile ilgili şeriyce sicillerinde kesin bir karineye rastlayamadık. Ancak bu davaların sonuçlanmamış olması, ilgililerin delillerini ortaya koyamaması yüksek ihtimaldir. Bazı davalarda ise içki içme suçuyla beraber fuhuş yapıldığını belirten kayıtlar mevcut olsa da bu suçların kaydedildiği belirtilmiş ceza belirtilmemiştir. Bu gibi davaların ya da sadece içki içme cezası verilmesi gereken davalarda cezanın verilmemesinin sebebi olarak suçun sabit olmaması aklımıza gelse de şahitlerin tezkiryelerinin yapıldığının belirtilmesi, bazı davalarda şehadetle beraber ikrarın dahi olması bu düşüncemizi geçersiz kılmaktadır. Kanunnameler ile şeriyce sicili kayıtlarını incelediğimizde de benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Kanunnamelerde içki içme suçuna tatbik edilmesi istenen cezalar İslam hukuk doktrininde ve fetva mecmualarındaki cezalara göre farklılık göstermektedir.

Yani benim ırgadım şirb-i hamr ederken Mustafa'yı mecrûh edip, dediğin âmil Kara Yusuf b. Abdullah talebiyle sicil olundu.

²⁷⁵Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Defter, 26b-2; Üsküdar Mahkemesi, 17 Numaralı Defter, 48b-3

²⁷⁶Üsküdar Mahkemesi, 51 Numaralı Defter, 20a-2

Oldur ki Üsküdar za'îmi Mehmed nısfü'l-leylde işbu Emine bt. Mehmed nâm hâtunu ve Bahşî b. Hasan ve Mustafa b. Ali nâm kimesneleri meclis-i şer' - i şerîfe ihzâr ve takrîr-i merâm edip mezkûre Emine'yi mezbûrân kimesneler ile bir oda içinde musâhabet eder iken bulduk keyfiyyet-i hâl suâl olunup haklarından gelinmesin taleb ederin dedikde gibbe's-suâl merkûme Emine ikrâr ve i'tirâf edip sâlifü'z-zikr Bahşî benî şâhinciler odasına alıp gidip mâni' olmağla şâhinciler odasına giremeyip mezkûr Mustafa'nın odasına varıp ancak bir iki kadeh şarap içip musâhabet eder iken za'îm-i mezbûr üzerimize geldi dedikde mezkûrân Bahşî ve Mustafa nâm kimesneler ağızlarında râyiha-i hamr mevcûd idiği Muharrem Çelebi b. Hasan ve Muhyiddin b. Sâlih nâm kimesneler şehâdetleriyle sâbit olup vâki' hâl za'îm-i mezbûr talebiyle ketb olundu.

²⁷⁷Üsküdar Mahkemesi, 17 Numaralı Defter, 63b-3

Meclis-i şer'de Şirmerd b. Abdullah ikrâr edip şirb-i hamr ettim ikrâr bi't-taleb kayd-ı sicil olundu.

Kanunnamelerde para cezası, habs, tedip, teşhir yer almakta iken İslam hukuk doktrini ve fetva mecmualarında bu cezalar takdir edilmemiştir. Şarap ve diğer içki türleri arasında ceza açısından farklılık olabileceği ihtimali söz konusu olsa da şeriyeye sicili kayıtlarında bu iddiayı destekleyecek bir davaya rastlamadık. Kaldı ki şarap ile diğer sarhoş edici içkiler arasında Hanefi doktrini açısından en öne çıkan farklılık, şarapta suçun sübutu için şarap içmek yeterli iken diğer içkilerde suçun sübutu için bilfiil sarhoşluk şartının aranmasıdır. Muhtemelen durum ve şartlara göre kanunnamelerle alınan önlemler değişmiş olabilir. Hz. Ömer'in içki içenlerin sayısının artması üzerine kırk celde cezasını seksen celdeye çıkartması bir örnek teşkil etmiş olsa gerek ki II. Beyazıd döneminde içki içenlerin artması, yemeklerde, davetlerde alenî bir şekilde içkinin içilmesi üzere ta'zir, teşhir, te'dib ve habs-i medîd ile cezalandırılması gerektiğiyle ilgili yasakname çıkartılmıştır. Burada sorulması gereken soru içki içme suçuna verilen cezadaki bu farklılık haddin sabit olmadığı durumlarda tazir cezası olarak mı değerlendirilmelidir? sorusudur. Kanunnamelerde sadece örfi hukuk mu dikkate alınmıştır?

Schacht'a göre XVI. yüzyıl ve sonrasında Şeyhülislamlık, devletin en etkili makamlarından birisi olmuş ve Şeyhülislam devlet işlerinde fıkhıya uygun hareket edilmesini sağlamakla görevlendirilmiş, yönetimin yapmayı düşündüğü en önemli işlerin şeriata mutabık olup olmadığı hususunda onlara danışılmıştır. Ebussuud döneminde Şeyhülislamlık makamı gücünün zirvesine ulaşmıştır. Bu çerçevede Ebussuud, Osmanlı Devleti'nin idari hukukunu oluşturan kanunu, şeriatla uzlaştırmayı başarmıştır.²⁷⁸

Yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı bize göre çıkartılan kanunnameler içki içme suçu bağlamında farklı cezalar tatbik edilse bile bu cezaların Şer'i hukuka aykırı ve ondan bağımsız olarak değerlendirilmesi isabetli değildir. Genel olarak baktığımızda şeriyeye sicilleri incelendiğinde ceza gerektiren durumlarda cezaların tatbik edildiğini görmekteyiz.²⁷⁹ Doktrinde zikri geçen cezaların her durumda birebir tatbik edildiği söylenemese de İslam hukukunda suç sayılan fiiller Osmanlı hukuk sisteminde de suç olarak kabul edilmiştir. İslam hukukuna göre suç sayılan bir fiilin Osmanlı hukukunda suç olmaktan çıkartıldığına dair bir vesika bulunmadığı sürece, salt ceza farklılığından

²⁷⁸ Aslan, Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine, s.27

²⁷⁹ Ömer Menekşe, a.g.e, s.112

hareketle Osmanlı hukuk sisteminde fikhi ahkam dikkate alınmamıştır demek kanaatimizce doğru değildir. Nitekim çıkartılan her kanunnameyi dini ahkamla örtüştürmeye çalışmakta doğru değildir. Çünkü bazı kanunların dini bir boyutu yoktur. Diğer yandan cezalardaki bu farklılığı, had cezalarının şüphe bulunması halinde düşeceği ilkesi çerçevesinde suçun sübutunda oluşan kuşkuyla bağlamak da çok doğru olmasa gerek. Nitekim incelediğimiz davalara baktığımızda hem ikrar hem de şahitlikle sabit olan içki içme fiiline had cezası uygulanmamıştır. Ulaştığımız bu sonuç Osmanlı hukuk sisteminde diğer had cezası gerektiren fiilerden ayrı olarak içki içme fiiline uygulanan cezada bir esneme payı olduğunu gösterir. Tafsilatlı bir araştırma yapmadan üç beş örneğe bianaen Osmanlı hukuk sisteminde fikhi ahkam dikkate alınmamıştır demek doğru değildir.

Şeriye sicili ile ilgili kayıtları daha detaylı ele aldığımızda davalardan elde ettiğimiz genel sonuçlar şunlardır:

Şeriye sicillerine baktığımızda içki içme suçunun tespiti sarhoşluk, hamr kokusu, ikrar, şehadet ile olmuştur. Bazı davalarda birkaç tespit yöntemi aynı anda kullanılmıştır. Doktrinde bulunan tespit yöntemlerinden kismaya ise incelediğimiz defterlerde hiç rastlanmamıştır.

XVI. yüzyılda Şeyhülislam Ebusuûd Efendiye ait konuyla ilgili içki içme cezasına had verilmesi gerektiğine dair fetvalarla şeriye sicillerindeki benzer davaları karşılaştırdığımız zaman kayıtlarda gerekli cezanın verildiğini göremedik. Bu davaların sonuçlanmamış olması yüksek ihtimaldir. Bunların ve had verilen davaların haricinde uygulanan cezalar tazir olmuştur.

XVII. Yüzyıl Üsküdar bölgesinde incelediğimiz yaklaşık 5 defterde içki içme suçuna dair bir davaya rastlayamadık. Bu sebeple İstanbul bölgesinde Hasköy ve Eyüp ilçelerindeki davaları inceledik. Bulduğumuz davalarda herhangi bir cezanın verilmediğini tespit ettik. İncelediğimiz bölgeler Üsküdar bölgesine göre daha fazla gayri müslim barındırdığı için bu durum davalara da yansımıştır. Ahmet Ağa b. Mehmed komşusu Dimitri'nin açtığı meyhaneden çıkan sarhoşların feryadlarından ve meyhanenin hamr kokusundan rahatsız

olması, bunu bildirip meyhanenin kapatılmasını talep etmesi örnek bir olay olarak zikredilebilir.

İncelediğimiz şer'iyye sicilleri I. Ahmed zamanında 1613 tarihinde çıkan içki yasağının bulunduğu tarihleri içermektedir. Bu yasağın olduğu dönemde içki içenlerin olduğu şer'iyye sicillerine yansımıştır. Osmanlı tarihçisi Naima'nın kitabında içki yasağının getirildiğini o süre zarfında içki içilmediğini ancak çok geçmeden eskisi gibi içilmeye başlandığı aktarılır.²⁸⁰ Bu dönemde ve İstanbul'un beşte birini harabeye çeviren büyük yangın üzerine, Şeyhülislamdan fetva alarak tütün ekmek ve içmek yasaklanmıştır. Fakat daha sonra alınan bu karar esnetilmiştir.²⁸¹ Bu dönemde incelediğimiz şer'iyye sicillerindeki davalarda diğer dönemlere nazaran tütünün özellikle zikredildiğini ve yasak olduğuna vurgu yapıldığını görüyoruz.²⁸²

XVII. yüzyılda verilen fetvalara ve doktrinde içki içmeye verilmesi gereken cezalara baktığımızda Şer'iyye sicillerinde bu cezaların titizlikle tatbik edilmediğini tespit ettik. Bunun sebebi incelediğimiz davaların o dönemde yaşanan hadiselerin çok az bir miktarını barındırmasından kaynaklanabilir. Ancak bunun yanında tütün yasağı gibi dönemsel çıkartılan kanunlar kayıtlara yansımıştır.

XVIII. yüzyılda savaşlar sebebiyle İstanbul'da halk maddi sıkıntılar yaşamış olmasına rağmen²⁸³ XVII. Yüzyıla göre daha fazla içki içme cezası kayıtlara yansımıştır. Bir önceki yüzyıla göre XVIII. yüzyılda yeni bir kanun olarak sadece esrar men edilmiş, içenlere katli cezası getirilmiş, ancak kimse katledilmemiştir.²⁸⁴ Ayrıca daha önce tütün yasakken tütün ticaretinden vergi alınır hale gelmiştir.²⁸⁵ Bu dönemde içki içme suçuyla ilgili fetva mecmualarındaki fetvalarda diğer yüzyıllara göre sayıca herhangi bir değişiklik yoktur. Şer'iyye sicillerindeki içki içme davalarına baktığımızda davalardaki suçlar genellikle kaydedilmekle yetinilmiş sadece 7 tanesine tazir verilmiştir. Had cezası verilen dava ise yoktur.

²⁸⁰ Naima, 2:646

²⁸¹ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, Osmanlı Vakfı Yayınları, 10:42

²⁸² Hasköy Mahkemesi, 5 Numaralı Defter, 300-4

²⁸³ Özkaya, s.244

²⁸⁴ Altınay, Eski İstanbul, s.37

²⁸⁵ Altınay, Eski İstanbul, s.38-39

Şer'iyye Sicillerinde incelenen davalardan elde ettiğimiz başka bir sonuç da içki içme suçuyla ilgili kişilerin bizzat davacı olduğu kayıtların yanında bazı davalarda güvenliği sağlamakla görevli olan subaşının durumu mahkemeye iletmesidir. Bunun sebebi şahsi hakları ilgilendiren davalarda sadece ilgili şahıslar davacı olabilirken içki içme gibi Allah hakkını ilgilendiren suçlarda, kamu düzenini korumaya memur yetkililer başta olmak üzere, toplumun fertleri zarar görsün veya görmesin hepsinin ayrı ayrı davacı olabilmesidir. Üsküdar şer'iyye sicillerinde kayda geçirilen davalardan biri olan Hasnâ ve Fatma'nın Üsküdar'a Yusuf ve Hamza ile birlikte içki içip eğlenmeye gelmeleri yakalanıp ikrar etmeleri ve subaşının bu durumu mahkemeye bildirmesi subaşıl原因 Şer'iyye sicillerinde gayri ahlaki durumları tespit edip gerekli yerlere bildirdiklerinin örneğidir. Ayrıca bazı dönemlerde I. Ahmed zamanında olduğu gibi içki yasağı tekrarlanmış gerekli tedbirlerin alınması için yayınlanan bir emirnameyle subaşıl原因 görevleri tekrarlanmış ilave olarak insanların, evlerin veya dükkânların güvenliğini sağlamak için subaşının yanında esnaf yöneticilerinin bekçi belirlemesi, bunların geceleri gerekli yerlerde fener yakıp sabaha kadar dolaşmaları istenmiştir. İncelediğimiz şer'iyye sicillerine bu durum yansımış, subaşıl原因 birçok suç sayılacak olayları gerekli yerlere bildirmişlerdir. İbrahim Bey'in tasarrufunda olan evde nâmahrem kadın ve erkeklerin birlikte hamr ve sigara içerlerken Hasköy subaşı Mustafa bey'e yakalanıp ifadeleri kaydedilmiştir. Başka bir davada subaşı gayri müslim Dimitri'nin evinde içki içilip fuhuş yapıldığını tespit edip gerekli yere bildirdiğini görüyoruz.

Genel olarak içki içme suçuyla ilgili davalarda verilen tazir cezaları durum ve şartlara göre değişmiştir. Bazen tedip, bazen para cezası bazen de mahalleden ihraç şeklinde olmuştur. İncelediğimiz şer'iyye sicillerinde içki içme davalarına baktığımızda bir tane de hapis cezası verildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda bazı davalarda içki içme suçuna verilen cezalarda örfî uygulamaların olduğunu, bazı davaların fetva mecmualarına göre uygulandığını söyleyebiliriz. Ancak "had" olarak verilen cezalar çok sınırlı olmuştur. Tazir olarak verilen cezaların bir kısmında da açıklayıcı bir bilgi düşülmediği için bu cezanın had cezasına alternatif mi yoksa temel ceza mı olduğu bilinmemektedir. Davalarda sonucun tescil olarak belirtilmesi suçun ilk tespitinde ihtar olarak değerlendirilebilir. Nitekim günümüz hukuk sistemlerinde de bazı hapis cezaları mahkemede hükme bağlandıktan sonra ileri bir tarihe ertelenmesi yönünde karar

alınabilmekte ve suçun hükümlü tarafından yinelenmesi halinde ilgili ceza derhal uygulamaya konabilmektedir. Şer'iyeye sicillerindeki suçun tescil edilmesi davanın sonuçlanmadığını ya da delillerin yeterli olmadığını gösterir. Herhangi bir cezaya yer verilmediği davalarda hakimin suçluyu suçu tekrarlamamak hususunda sözlü olarak uyarıp salıvermiş olması muhtemel gözükmektedir. Aksi halde suçun sübutuna göre hiçbir ceza verilmemesi hususunu izah müşkoldür.

SONUÇ

Bu araştırmada hukuksal, toplumsal konuları kapsayıcılığıyla beraber toplumun çeşitli katmanlarıyla geçmiş ve gelecek arasında bilgi aktarımını sağlayan, Osmanlı Devleti'nin sosyal hayatını, siyasi, hukuki anlayış ve görüşlerini, somut örneklerle sergileyen fetva mecmualarını ve Osmanlı Devleti'nde merkezde ve taşrada her tabakadan insanlar arasındaki hukukî ilişkilere dair kayıtları içeren, Osmanlı hayatının aile, toplum, ekonomi ve hukuk gibi birçok alana dair tarihi bilgiler içeren şer'iyye sicillerini ve bu iki kaynaktan içki içme fiili ile ilgili suçları inceleyip Osmanlı dönemindeki içki içme suçu ve cezasına ilişkin uygulamaların sistematik fıkıh literatüründe zikredilen hükümlerle ne derece uygun ya da değil olduğunu tespit etmeye çalıştık.

Belirlediğimiz sınırlar çerçevesinde ulaştığımız sonuçları şu şekilde ifade etmemiz mümkündür:

İçki içmek ferdi bir fiil olmakla beraber toplumsal etkisi büyük olmuş gerek kanunnamelere gerek şer'iyye sicili kayıtlarına yansımıştır.

Literatürde ve Osmanlı'da yarı resmi hukuk külliyatı sayılan *Mülteka El-Ebhur*'a göre verilecek ceza had şeklinde nitelendirilmesine rağmen içki içmeyle ilgili kanunnâmelerde genel olarak verilecek ceza tazir olarak geçmekte ve para cezasına çevrilmektedir. Zamanla içki içmeyle beraber bazı suçların yaygınlaşmasına paralel olarak para cezası, habs, tedip, teşhir gibi farklı cezalar da zikredilmiştir.

Fetva mecmualarında ise sadece içki içme suçuna verilecek ceza had olarak geçmektedir. Bununla beraber farklı suçlar işlendiğinde tazir cezası da ilave edilmiştir.

Şer'iyye sicillerinde içki içme suçuna verilecek ceza genellikle tazir cezası olarak geçmekle beraber az da olsa had cezası da zikredilmiştir. Bazı davalarda suç tespit edilip şartlar uygun olsa bile ceza verilmemiştir. Bu davaların sonuçlanmamış büyük ihtimaldir.

İncelediğimiz Şer'iyye sicillerinde had cezası sadece XVI. yüzyılda dört davada geçmektedir. XVII. ve XVIII. yüzyıla ait incelediğimiz şer'iyye sicillerinde verilen cezalar ise tazir olmuştur.

İçki içme suçuyla beraber fuhuş, mahalle halkına zarar verme vb. gibi suçlar oluştuğunda genellikle tazir cezası verilmiş ve bu kişiler mahalleden ihraç edilmiştir.

Şer'iyye sicillerinde içki içme suçunun tespiti genellikle sarhoşluk, hamr kokusu, ikrar ve şehadet ile olmuştur.

Dönem dönem sıkı tedbirler alınsa da içki yasağının getirildiği süre zarfında içki içilmemiş ancak çok geçmeden eskisi gibi içilmeye devam edilmiş; yani toplumdan içkiyi tamamen kaldırmak hiçbir dönemde mümkün olamamıştır.

Bu araştırma, bir tespit çalışması olup, büyük oranda Hanefi mezhebinin yaygın olduğu Osmanlı coğrafyasında uygulamaya nasıl yansıdığını incelemek için sadece içki içme fiili ve Üsküdar bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Farklı konularda benzer araştırmalar yapılarak ve farklı bölgelerin şer'iyye sicil kayıtları da incelenerek Osmanlı Hukuk sisteminde had cezasını gerektiren suçlar için ne gibi cezai müeyyideler uygulandığı, uygulamada ne gibi sıkıntılarla karşılaşıldığı, alternatif cezaların olup olmadığı tespit edilmesinin ihtiyaç olduğu ifade edilmelidir. Bu konu ancak belirgin olarak bu şekilde ortaya konulabilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Abdurrahim, Fetava-yı Abdurrahim, TBMM Kütüphanesi, 1243.

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Osmanlı Vakfı Yayınları, 1992.

Ali Efendi, Fetavay-ı Ali Efendi, TBMM kütüphanesi, 1269.

Altınay, Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, Kapı Yayıncılık, 2011.

Aydın, Bilgin- **Tak**, Ekrem, Üsküdar mahkemesi, 1 Numaralı Defter, c.1, İsam Yayınları, 2008, İstanbul

Bilge, Necip, *Hukuk Başlangıcı*, 32. Basım, Ankara, 2014.

Bilgin, Vecdi, *Fakih ve Toplum*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Buhari, *Sahîhu'l-Buhârî*, Mektebetü'l- İslamiyye Yayınları, İstanbul.

Canatar, Ekrem- **Akman**, Mehmet, Üsküdar Mahkemesi, 51 Numaralı Defter, c.6, İsam Yayınları, 2010, İstanbul.

Çakır, Baki – **Trabzonlu**, Zeynep – **Kazan**, Hilal – **Adıgüzel**, Ayşe Seyyide, Hasköy Mahkemesi, 5 Numaralı Defter, c.23, İsam Yayınları, 2011, İstanbul

Çakır, Baki, Eyüp Mahkemesi, 61 Numaralı Defter, c.27, İsam Yayınları, 2011, İstanbul

Düzdağ, Ertuğrul, *Ebussud Efendi Fetvalar Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1998.

Ebu Zehra, *İslamda Suç Ve Ceza*, Çev: İbrahim Tüfekçi, Kitabevi Yayınları, İstanbul,

El-Mu'cemu'l-Vasît, 1982, Kahire.

Güler, Nuray, Üsküdar Mahkemesi, 14 Numaralı Defter, c.5, İsam Yayınları, 2010, İstanbul.

Gültekin, Orhan, Üsküdar Mahkemesi, 17 Numaralı Defter, c.17, İsam Yayınları, 2010, İstanbul.

Günalan Rıfat- **Kemal** Vildan - **Altıntop** Özlem- **Ayyıldız Bahadır** Hatice, Üsküdar

Mahkemesi, 2 Numaralı Defter, İsam Yayınları, 2010, İstanbul.

Halebi, İbrahim, *Multeka Tercümesi Mevkufat*, çev: Ahmed Davudoğlu, c.II, 1983, İstanbul.

Heyd, Uriel, *Türk Hukuk ve Kültür Tarihi Üzerine Makaleler*, ter. Ferhat Koca, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

İbn Abidin, *Reddu'l Muhtar Ale'd-dürri'l-muhtar*, çev: Mazhar Taşkesenlioğlu-Hüseyin Kayapınar, c.VIII.

İbn Kesir, *İbn Kesir Tefsiri*, ter. Dr. Savaş Kocabaş, M. Beşir Eryarsoy, Polen Yayınları, 2011, c.VI, s. 225.

İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, Beyan Yayınları, 1991, İstanbul, c.IV.

İbn Kemâl, Şemseddin b. Süleyman, *Resâil-i İbn Kemâl*, “fi Haddi'l-hamr”, (Nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul.

Karaca, Yılmaz, Eyüp Mahkemesi, 74 Numaralı Defter, c.28, İsam Yayınları, 2011, İstanbul.

Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c.I, İz Yayınevi, İstanbul, 2009.

Kasani, *Bedai'u-Sanai*, c.IX, Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan.

Kaya, Süleyman *Behçetül Fetava*, Klasik Yayınları, 2013, İstanbul.

Kaya, Süleyman, *Fetavayı Feyziyye*, Klasik Yayınları, 2009, İstanbul.

Kılıç, Hüseyin – **Kahriman**, Salih – **Recep**, Fuat – **Atay**, Sabri – Erol, Rasim – **Mert**, Talip – **Günalan**, Rıfat, Eyüp Mahkemesi, 82 Numaralı Defter, c.29, İsam Yayınları, 2011, İstanbul

Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, İstanbul, 1976, Kitabı Mukaddes Yayınları.

Kuduri, *Muhtasaru'l-Kuduri*, ter. Doç Dr. Soner Duman, Doç Dr. Osman Güman, Beka Yayınları, İstanbul.

Mantran, Robert, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, çev:Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Maverdi, *Ahkâm-ı Sultaniyye*, çev: Dr. Ali Şafak, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1976.

Mevsili, *el-İhtiyar Metni el-Muhtar li'l-Fetva*, ter: Prof. Dr. Celal Yeniçeri, Şamil yayınları, İstanbul, 2012.

Mitoloji Yunan ve Roma, İstanbul, 1957, Maarif Yayınları.

Molla Hüsrev, *Dürrü'l-Hükkam fî şerhi Ğurerül Ahkam*, Fazilet Yayınevi, İstanbul, 1978.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, 1995, s.396; Bozkurt.

Müslim, *Sahih-i Müslim*, çev: Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1969, c.V.

Naima, *Naima*, Zuhuri Danışman Yayınevi, 1969, İstanbul c.III.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara, 1994, Turhan Kitabevi Yayınları.

Özkaya, Yücel, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları Ve Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Serahsı, Mebsut, edit: Prof. Dr. Cevat Akşit, c.XXIV, İstanbul, 2008.

Sülker, Kemal, *Osmanlıdan Günümüze İçki Ve Toplum*, 1. Basım, 1985, Süreç yayınları.

Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizî*, çev: Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul, c.III

Udeh, *Abdulkadir et-Teşri'ul-Cinaul İslami*, Darul-Kitabul İslami, Beyrut, c.I.

Üsküdar Mahkemesi, *403 Numaralı Defter*, İsam Kütüphanesi.

Üsküdar Mahkemesi, *415 Numaralı Defter*, İsam Kütüphanesi.

Üsküdar Mahkemesi, *420 Numaralı Defter*, İsam Kütüphanesi.

Üsküdar Mahkemesi, *466 Numaralı Defter*, İsam Kütüphanesi.

Yazır, Elmalılı, *Muhammed Hamdi Hak Dini Kuran Dili*, Huzur Yayınları, 2003, c.V.

Yıldırım, Mustafa, *Mecellenin Külli Kaideleri*, İzmir İlahiat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009, İzmir.

Yıldız, Kenan, *Üsküdar Mahkemesi*, 9 Numaralı Defter, c.4, İsam Yayınları, İstanbul, 2010.

SÜRELİ YAYINLAR

Acar, İsmail, *Osmanlı Kanunnameleri Ve İslam Ceza Hukuku*, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:XIII-XIV, İzmir, 2001.

Aslan, Nasi, *Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'iliği Üzerine*, Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.III, Sayı:2, 2003.

Aslan, Seyfettin, *Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem*, Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.

Beroje, Sahip, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013.

Bursa Eczacı Odası Bülteni, Aralık 2000, sayı 28.

Gedikli, Fethi, *Osmanlı Devletinde Şaraptan Alınan Vergiler*, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 7, 2009 (Bahar).

Kaya, Zeliha, *Şarap Üretimi Ve Kalite*, AYDIN GASTRONOMY, 2017.

Pekcan, Ali, *Necmettin tufti'nin maslahat risalesi*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi III, 2003, Sayı: 1.

Özen, Şükrü, *Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Sayı 5, 2005, 249~378

Toprak, M. Faruk, *Arap Şiirinde Adı Geçen Şarap Adları Ve Bazı Hamriyat Terimleri*, Ekev Akademi Dergisi, c.2, sayı 3, Kasım 2000.

Yakut, Esra, *Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları*, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 2, 2006 (Güz).

Yıldırım, Mustafa, *İslam Hukunda İçki İçme Suçu ve Cezası*, D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIII-XIV, 2001, İzmir.

Yücel, *Çağatay Dionysos Bayramları ve Şenlikleri*, Siirt Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:4, 2015.

DiĞER YAYINLAR

Apaydın, H. Yunus, *DİA: Şahit*, 2010, XXXVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Atar**, Fahrettin *DİA*: Fetva, 1995, XII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Atar**, Fahrettin *DİA*: Kadı, 2001, XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Atar**, Fahrettin *DİA*: Sulh, 2009, XXXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aydın**, Fuat Pavlus Hristiyanlığına Giriş, 2011, Ankara, Eskiyei Yayınları.
- Aydın**, Mehmet, *DİA*: Hristiyanlık, c:XVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Baktır**, Mustafa, *DİA* :İçki, 2000, XXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bardakoğlu**, Ali *DİA*: Had, 1996, c.XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Başoğlu**, Tuncay *DİA*: Tazir, 2011, XXXX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bozkurt**, Nebi *DİA*: İçki, 2000, XXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çavuşoğlu**, Semiramis *DİA*: Kadızâdeliler, 2001, XXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çetin**, Sadık Fethi, 466 Numaralı Şeriyye Sicili, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997.
- Demirci**, Kürşat *DİA* :İçki, 2000, XXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Emecen**, Feridun *DİA*: Osmanlı, 2007, XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gedikli** Fethi, *DİA*:Kaza, 2002, c.VVX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- <https://toplumsaltarih.wordpress.com/2012/11/04/lale-devrinin-sonu-patrona-halil-isyani/> 29.10.2017.
- <https://www.kircicekleri.com/kac-cesit-sarap-varidir/> 24.09.2018.
- İlgürel**, Mücteba *DİA*: Celali İsyanları, 1993, VII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İnalcık**, Halil Osmanlıda Devlet Hukuk Adalet, s.43;
- Aydın**, Mehmet Akif, *DİA*:Osmanlı, 2007, XXXIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karaarslan**, Nasuhi Ünal, *DİA*: Ebû Nüvas, 1994, c.X, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Koca**, Ferhat, *DİA*:İkrar, 2000, XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kutluer**, İlhan *DİA*: İnsan, 2000, XXII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Lekesiz, M.** *Hulusi XVI. yüzyıl Osmanlı Düzenindeki Değişimin Tasfiyeci Bir Eleştirisi* Birgivi Mehmed Efendi ve Fikirleri, Dr Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1997.
- Menekşe, Ömer,** *XVI ve XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası*, Dr. Tezi, İstanbul, 1998.
- Örsten, Seda,** *Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları*, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Sayı 4, 2007.
- Özcan, Abdülkadir DİA:** Lale Devri, 2003, XXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tosun, Musa DİA:** İçki, 2000, XXI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tunah, Ramazan,** *Yahudilik Hristiyanlık ve İslam' da İçki*, Bursa, 2006,(yüksek lisans)
- Tümer, Günay DİA:** Din, 1994, IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uğur, Yunus DİA:** Şer'iyye Sicilleri, 2010, XXXIX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yavuz, Cevdet DİA:** Dava, 1994, IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yüksel, Emrullah DİA:** Birgivi, 1992, VI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında İstanbul’da doğdu. İlköğretimden sonra Zeytinburnu Anadolu İmam Hatip Lisesinden 2009 yılında mezun oldu ve aynı yıl Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi. İki defa Arapça eğitimi için yurt dışına çıktı. 2014 yılında üniversiteden mezun oldu ve aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. 2017 yılında Diyanet Kuran Kursu Öğreticisi olarak göreve başladı. Evli ve bir çocuk sahibidir.

